

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

Ø. Vandet Mølle, nedrevet

Foto: Gram

1952

Indhold

A. C. Svalgaard: Den tyske Besættelse af Thy og Thisted	275
M. Kristensen: Fra Besættelsetiden i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg	293
E. Foged: Gærder, hegn og markskel i Thisted amt..	298
P. Jensen: En urmager fra baroktiden.....	310
Torsten Balle: Tomas Nielsen Tøfting	319
A. Sørensen: Jegindø's Færgesteder.....	332
Thomas Lindstrøm: Vester Han Herreds Møller	359
H. A. Riis-Olesen: Ørum og Flade søer	367
E. Larsen: Thisteddrengen, der blev Storfabrikant....	378
P. L. Hald: Ullerupgaardene	386
Jens Rolighed: En hundredårig fortæller	397
Jul. Hvamstrøm: Hillerslev Højfolk	399
Til Medlemmerne	404
Thisted Museum	407
Register og Navneliste til Aarbøgerne 1950—52, der udgør Aarbøgernes XII Bind.	

Historisk Samfund

I Foreningsanliggender bedes rettet Henvendelse til Formanden, Læge Toft, Vestervig, og Kassereren, Redaktør Lustrup, Thisted.

Om Bidrag til Aarbogen henvendes til Redaktionsudvalget, Lærer T. Balle, Torsted, Skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig, og P. L. Hald, Thisted. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer er Lærer Jens Rolighed, Klim, og Togfører Svalgaard, Thisted.

Tidsskrifter, Bøger o. s. v. bedes sendt under Adr.:
Thisted Museum, Thisted.

HISTORISK AARBOG
FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1952

P. HAASE & SØN . KØBENHAVN

THISTED AMTŠ TIDENDES
BOGTRYKKERI
1952

Den tyske Besættelse af Thy og Thisted

Ved Togfører ANDERS C. SVALGAARD

(Fortsat fra Aarvog 1951)

INTERNERINGER og Anholdelser af fredelige Danske hørte til daglige Begivenheder, og de, som paa en eller anden Maade kom til at krænke Tyskernes sarte Følelser, kunde ikke vide sig sikker. Flere af Thisted Bys kendte Borgere anholdtes og førtes til Lejren i Dragsbæk, Frøslevlejren eller til Aalborg.

Flere mishandlede slemt for at presse en eller anden ønsket Tilstaaelse frem. Modstand var haabløs, da Tyskerne, hvor de stod og gik, var svært bevæbnede med Taaregaspistoler, Revolvere og skudklare Geværer.

Plakater vedrørende Undtagelsestilstanden opklæbedes paa Vinduer, Gadedøre og Mure, og enhver kunde vente at blive anholdt og straffet haardt, saafremt Plakaterne nedreves.

En ung Mand, 17—18 Aar gl., og en lille Dreng kunde om Aftenen den 4. September 1943 ikke modstaa Fristelsen til at rive lidt i de forhadte Plakater og gav sig til at pille ved en, men de blev straks opdaget, og under Militæreskorte transporteredes de

til Vestre Skole. Undervejs dertil var den mindste forknýt og græd bitterligt, men den store søgte at trøste ham, idet han bemærkede: »Du skal ikke græde, Kristian, vi dør for gamle Danmark!« Drenge slap dog med en Dragt Prygl og maatte efter Sigende staa i Retstilling i fem Timer overfor et Billede af Hitler.

Denne Episode blandt mange andre viste, at den almægtige tyske Krigsmagt ogsaa skulde tage sig af Børn og Unge, som havde krænket den ved at pille ved en opklæbet Plakat, men den viser ogsaa i et Glimt den vaagnende Modstandsand hos Ungdommen og Flertallet af de Ældre, som ikke kunde eller vilde indordne sig under den tyske Brutalitet og dens Nazimetoder.

Desværre fandtes ogsaa her, som omtalt, Folk, der sympatiserede med eller bifaldt Tyskernes voldsige Fremfærd — »Hjemmenazister«, som til enhver Tid bistod Værnemagten ved at være uniformerede Vagtmænd og lign., og som ogsaa bistod vore Fjender ved mange Lejligheder.

Ad Jernbanerne befordredes det meste af det tunge Materiel: Kanoner, Ammunition, Kraner, samt Mandskab og Heste, ligesom der ogsaa ankom og afgik rene Militærpersontog. Paa Vogne, som befordrede Ammunition, var paaklæbet Plakater paatrykt en rød ildsprudende Bombe, og i Vognenes Bremserum, paa Trinbrædter og hvor der kunde findes Plads var bevæbnede Soldater anbragt under Kørselen. De store Transporter befordredes for det meste om Natten af Hensyn til eventuelle Flyverangreb. Intet Lys maatte findes i og paa Togene, som kunde angive disses Tilstedeværelse paa Linien. Det største Tog,

som befordrede Soldater og Krigsmateriel, gik over Strækningen Struer-Thisted-Fjerritslev til Aalborg.

Daglig rejste Soldaterne, dels paa Orlov og dels i Tjenestemedfør, og som Rejsehjemmel var de i Besiddelse af »Vermachtsfarschein«, som angav, hvorfra og hvortil de paagældende skulde rejse. Papirerne skulde indsamles af Togpersonalet og indsendes til Jernbaneledelsen og godtgjordes derefter af den danske Stat.

Ofte havde Personalet i Togene Skærmydsler med de rejsende Tyskere, idet disse ofte nægtede at udlevere deres Rejsehjemmel, men Uniformer havde Soldaterne stor Respekt for, saa i de fleste Tilfælde ordnedes Konflikter i disse Sager gerne uden større Besvær, selv om det en enkelt Gang skete, at en Funktionær præsenteredes for en ladt Revolver. De store Feltposter befordredes ligeledes med Togene, og ofte kunde saadanne Forsendelser bestaa af 15-20 og flere fuldpakkede Sække. Saadanne Forsendelser ledsagedes almindeligvis af en eller to Soldater, som i deres civile Stilling formentlig var ansat i tysk Postvæsen. Til disse Transporter hørte Ledsagepapirer, hvorigennem Jernbanerne erholdt Betaling.

I første Halvdel af November 1943 havde Egnen Besøg af Feltmarskallerne Rommel og v. Hanneken, hvor de inspicerede Fæstningsarbejderne. De ankom i Særtog, bestaaende af tre forskellige Togstammer, hver paa 10—15 Waggoner, som løb over Strækningen Struer—Thisted over Fjerritslev til Aalborg. Von Hannekens Tog afgik herfra Kl. 9 Formiddag, Rommels Kl. 9,20, medens 3. Afdeling afgik Kl. 10. Der afholdtes en kort »Kur« paa Stationspladsen for herværende højere Officerer, men Togene

afgik uden de høje Herrer, som befordredes i 15 Biler.

I November og December 1943 opførtes svære Beton-Spærremure lidt Syd for Stadion i Dragsbæk, paa Tilstedvejen og paa Oddesund Landevej Syd for »Simons Bakke«. En smal Zig-Zag-Aabning tillod Gennemkørsel, men denne maatte foretages med Forsigtighed af Hensyn til modgaaende Trafik. Til nogen Erstatning for delvis Afspærring af Hovedvej Nr. 11 gennemførtes og anlagdes en delvis ny Vej fra Midten af Tilsted By til Hundborg Landevej, en Kilometer Vest for Torp. Paa denne Vej var forøvrigt en Tid anbragt de saakaldte »spanske Ryttere«, krydsformede Trækonstruktioner omvundet med en særlig Slags Pigtraad.

Flere Marker Vest for Oddesundvejen og Syd for Dragsbæk belagdes med Jordminer, og paa disse Steder opsattes Skilte med Paaskrift: Miner — Livsfare, eller paamalet Dødningehoveder og lign. Omraadet indhegnedes med svær Pigtraad, saa Dyr og Mennesker kunde hindres mod Færdsel.

Besættelsesmagten kunde, grundet paa de mægtige Befæstningsarbejder, ikke nøjes med, hvad danske Entreprenørfirmaer kunde præstere, men indsatte den store tyske »Organisation Todt«, som virkede her i Aarene 1942—43 og senere. Den oprettede bl. a. Kørselskontorer i og omkring Byen samt opførte store Værksteder og Lagerpladser m. m., især Vest for Nørreallé, Nord for Alderdomshjemmet. Endvidere antoges danske Entreprenører gennem denne Organisation.

Tyskernes tiltagende Raaheder mod og Henrettelser af Danske bevirkede store Uroligheder og Arbejdsstandsninger over hele Landet.

Generalstrejke indførtes. Paa Banerne i Thy indstilledes Toggangen et Døgn. Butikkerne var lukkede i flere Dage, og om Eftermiddagen den 21. Septbr. 1944 gik Tyskerne, bevæbnet med Maskingeværer, rundt til de forskellige Forretninger og truede disse til at lukke op. Politiet var afsat, interneret eller gaaet under Jorden. Sort Børs-Handelen florerede aabenlyst, da intet Politi fandtes til at tage sig deraf. Luftværnspersonale fandtes ikke, saa Flyvervarsling kunde ikke foretages. Det var saaledes nærmest lovløse Tilstande, som herskede her og overalt, og dette manede de Myndigheder, som var tilbage, til at oprette et Vagtværn, som havde Politimyndighed til at opretholde Ordenen og skride ind, hvor det paakrævedes. Dette Vagtværn tolereredes mærkeligt nok af den tyske Værnemagt, og det bestod af forskellige Borgere og unge, kraftige Mænd. Værnet var nødtørftigt uniformeret, saa det derigennem kunde skaffe sig Respekt og derved afbøde eller hindre de værste Ulovligheder.

Søndag Eftermiddag den 29. Oktober 1944 beskød to engelske Flyvere et Tog paa Strækningen Thisted-Fjerritslev. Toget medførte ikke Værnemagtsgods, og Passagererne maatte, da Toget ved Beskydningen maatte standse mellem Hundstrup og Østerild Stationer, stige ud og fjerne sig fra det beskydte Tog. Et Par tyske Soldater vilde under Beskydningen dække sig under Vognene for de ret store Projektiler, som borede sig ind i Lokomotivet og Vognene, men blev af den tjenestgørende Funktionær beordret udenfor Banelinjen til de øvrige Passagerer, hvoraf mange sad eller stod i Pløre til Knæene. Ingen af

Passagererne ramtes ved Beskydningen, og efter at Flyverne havde tømt deres Patronbælter, hvoraf flere senere fandtes afskudte paa Stedet, fjernede de — formentlig ungdommelige Flyvere — sig bort til andre Egne.

En saadan Beskydning af et fredeligt Passagertog en Søndag Eftermiddag maa formentlig anses som et Udslag af ungdommelig Eventyrlyst og kunde saaledes ikke være til nogen Skade eller Gene for Tyskerne. I Toget var foruden nævnte to Værnemagtspersoner ca. 70—80 danske Passagerer.

Allerede i det første Besættelsesaar indførtes Rationeringer, og efterhaanden kunde saa godt som intet anskaffes uden de dertil nødvendige Rationeringsmærker. Alle Fødemidler med Undtagelse af Fisk rationeredes. Nydelsesmidler, deriblandt i første Række Tobak, begyndte det hurtigt at tære paa Lagrene af, og snart maatte ivrige Rygere gaa »Sortbørsvejen« eller tage til Takke med de forskellige Arter af Erstatningsvarer, som dukkede frem. Mange begyndte Tobaksavl, og de smukke og ret dekorative Planter florerede i mange Haver og Jordstykker.

I de første Aar fik de tyske Soldater ret store Tobaksrationer fra Hjemlandet, og det var fristende for disse at forsyne hungrende Danske med Tobak til høje Priser. Der fandtes endda de, som, naar de fik overladt nogle Pakker Tobak eller Cigaretter, forsvandt uden at betale Varerne, og selv om Tyskeren i afmægtig Vrede truede med alskens Ulykker, turde han selvsagt ikke angive den svigefulde Dansker til højere Myndigheder, da han derved selv vilde være blevet straffet for Salg af Rationer, som var strengt forbudt.

I næsten hvert Sogn i Thy indkvarteredes tyske Soldater og opførtes Barakker og Bygninger til Heste og Materiel. Som før omtalt lagde tyske Myndigheder kort efter Ankomsten hertil Beslag paa en Ejendom ved Vandet Station, som indrettedes til Pionerplads med Opførelse af Ramper til Paa- og Af-læsning af særligt svært Materiel, samt anlagdes to Spor med Forbindelse til det øvrige Spornet paa Stationen. Endvidere opførtes en Barak til Opholdssted for tjenestgørende Officerer og det øvrige Mand-skab. Store Skure opførtes til Depoter for alt det, som Tyskerne selv havde medført og dels rekvireret og hamstret her i Landet. Efter Kapitulationen, da Modstandsfolkene og senere den danske Marine over-tog Depoterne, fandtes i Tusindvis af Genstande, som Befolkningen i flere Aar ikke havde kunnet skaffe, og en nedsat Kommission har senere fordelt dette Lager paa bedste Maade. De Sogne, som havde opført nye Skoler, maatte se de tyske Soldater rykke ind, saaledes bl. a. i Tilsted, Hjardemaal, Ræhr og Østerild. Desuden opførtes Barakker paa Vognmand Jensens Jorder Nordøst for Thisted, paa Thingstrup Mark, Øst for Banelinien ved Thorstedvej, paa Kro-nens Hede, Nors By, i Østerild, Hundborg samt flere Steder.

Den danske Modstand mod Tyskerne tog til, efter-som Brutaliteten mod Danskerne voksede. Her som andre Steder gjorde denne Modstandsbevægelse store Afbræk i Tyskernes Planlæggelse af Transporter samt paa mange andre Omraader. Der kunde beret-tes mange Tilfælde om saadanne, som sinkede Ty-skernes Dispositioner ret alvorligt, og flere, som vel kun kunde betragtes som »Naalestik«, men alligevel

tjente til at ærgre og drille de forhadte fremmede. Her skal nævnes et Eksempel paa saadanne »Naalestik«:

En stor Vognladning Halm skulde en Dag befordres fra Fjerritslev til Tyskernes Hestehold i Thisted, og da Halmen var utildækket, kunde Vognen ikke indsættes i Nærheden af Lokomotivet, men maatte anbringes bagerst i Toget. Da Togstammen førtes frem forbi Vognen med Halmen, sørgede Lokomotivføreren for at udslynge saa mange store Gnistere, at inden man naæde at faa Vognen tilkoblet, brændte Halmen i lys Lue.

Ovennævnte var vel kun et »Naalestik«, men lidt Drilleri kan i denne Forbindelse ogsaa nævnes:

Under Rangering paa Stationspladsen i Nors var en Dag samlet 15 à 20 Tyskere og Ungarere med nogle smaa Pindevogne forspændt Heste for Afhentning af Gods. Under Rangering afgav Lokomotivføreren med Fløjten en Række vedholdende og skingrende Fløjt, medens Damp og Røg hvæsedede fra Maskinen.

Hestene for de smaa Vogne skræmtes, og snart var Stationspladsen som en Myretue af løbske Heste og indfiltrede Vogne, medens Tyskerne skældte og truede.

Den lokale Administration i Thisted og Thy berørtes ikke meget af de fremmedes Nærværelse i de fem Besættelsesaar. I visse Anliggender maatte Embedsmændene forhandle med den øverste tyske Ledelse, men saadanne Forhandlinger har for det meste kunnet ske med gensidig Hensyntagen til begge Sider. Ingen af Byens eller Sogdenes Embedsmænd har, saavidt ses, været forlangt fjernede med Und-

tagelse af, hvad før er berørt under Politiets Fjernelse.

De danske Sabotører og Modstandsfolk var i feberagtig Virksomhed i Vinter- og Foraarsmaanederne 1944—45.

Flere Sogne i Thy havde natlige Besøg af engelske Flyvere, som nedkastede Ammunition og Vaaben samt Sprængstoffer til Brug for Sabotagen og til Anvendelse, saafremt Kamphandlinger skulde ske her i Landsdelen.

Ved Tousig Plantage og flere Steder i Thy nedkastedes Containers med Vaaben og Sprængmidler. Beboerne i Nærheden af Nedkastningsstederne og Modstandsfolkene var parat til at modtage og skjule Tingene, efter at de ved afgivne Signaler fra Jorden havde orienteret Flyverne. Kodeord i Radioudsendelser skete ofte til Underretning for Modtagerne.

Tyskernes Transporter ad Jernbanerne skulde sinkes eller helst afbrydes helt, og hertil anvendtes de modtagne Sprængmidler til Ødelæggelse af Spor, Sporskifter og Broer.

Paa Strækningen Thisted—Struer sprængtes næsten daglig flere Skinnelængder mellem forskellige Stationer, og til Reparation af Banelegemet maatte Stationernes Læssespor opbrydes og anvendes paa de bombede Steder.

Kl. 23 Tirsdag Aften den 10. April 1945 skete 8 voldsomme Eksplosioner paa Statsbanelinien umiddelbart Vest for Thisted. 30 Skinnelængder blev oprevet, og mange Ruder i de omliggende Ejendomme knustes. Sprængningerne besvaredes med en voldsom Skydning fra de langs Linien udstillede Vagtposter,

hvis Nærværelse til Trods det alligevel var lykkedes at gennemføre den store Sprængning. Paa Strækningen fra Thisted og 3 km mod Vest var i Tiden, hvor Sabotagehandlingerne var paa Højdepunktet, posteret tyske Soldater og tilfangetagne Ukrainere og Russere med ca. en halv Snes Meters Mellemrum, og naar Sprængninger alligevel skete, skød Posterne vildt mod alt, levende og livløse Ting.

Onsdag den 18. April 1945 forsøgtes Sabotage mod et Tog paa Strækningen Thisted—Fjerritslev. Toget medførte bl. a. en Vognladning Olie, og kort efter Afgangen fra Vandet St. blev Lokomotivføreren truet med Revolver til at standse. To unge Mænd, som havde dækket sig bag et Snedige, kastede Sprængstof i den paagældende Vogn og betydede Føreren, at Toget kunde fortsætte. Der skete dog intet, men kort efter Afgangen fra Østerild gentoges Forsøget, og denne Gang var Sabotørerne mere heldige, idet to Tønder Olie sprængtes.

Ved Baun Trinbrædt sprængtes Natten mellem d. 20. og 21. April 1945 18 Skinnelængder, og to Broer, henholdsvis Øst og Vest for Hunstrup Station, blev samtidig forsøgt sprængt, men kunde dog med Forsigtighed befares af Tog.

Næsten al planmæssig Toggang standsedes, ikke alene grundet paa Sprængningerne, men ogsaa af Mangel paa Brændsel til Lokomotiver og Olie til Motorvognene. Gasgeneratorer, hvortil anvendtes Træ, var i flere Aar den eneste Mulighed for Trækkraft til Lastbiler og Motorvogne, ligesom enkelte Personbiler fik paamonteret saadanne.

Her som andre Steder i Landet flokkedes Kvinder om de tyske Krigsfolk. Det, som drog disse unge

og ældre Kvinder mod de fremmede, som var kommet hertil som vore Fjender, var formentlig det fremmedartede og vel ikke mindst de ofte straalende Uniformer, som bedaarede dem. De faldt, og mange faldt dybt og sidder, efter at Fædrene drog bort, nu tilbage med et, to og i et enkelt — bekendt — Tilfælde tre Børn, som nu ligger dem selv, Forældrene og Staten til Byrde. I intet eller i meget faa Tilfælde kunde disse Fædre opspores; mange faldt i de forskellige Lande, hvortil de beordredes herfra, saa Bidragydelseerne til Underholdning og Opdragelse af disse Børn faldt tilbage paa Staten, Mødrene og disses Slægtninge.

Den vældige Flygtningestrøm, som i 1944—45 satte ind over Danmark fra de baltiske Lande og Østtyskland, bredte sig overalt, og her til Thy og Han Herred naaede de i Tusindvis.

Forsultne, udhungrede, fyldt med Utøj og lidende af Sygdomme maatte Danmark huse og bispise disse Horder af Mænd, Kvinder og Børn. De Flygtninge, som naaede hertil, indkvarteredes paa Vestre Skole, Teknisk Skole, Missionshuset og alle Steder, hvor der endnu var ledige Rum. Forsamlingshusene i flere Sogne toges ligeledes i Brug. Store Lejre, bl. a. i Hundborg, Øst for Kirken, opførtes til Anvendelse for Flygtningene, ligeledes i Nors og Østerild m. fl. Steder. Mange Intellektuelle fandtes blandt Flygtningene, men alle maatte dele fælles Kaar i dette foreløbige Asyl, de havde fundet her.

Beskedne var de langt fra, selv om de næsten var ribbede for alt paa deres hovedløse Flugt gennem Landene.

Mange mødte i Byens Forretninger og forlangte

Varer, uden naturligvis at være i Besiddelse af dertil nødvendige Rationeringskort, og Bemærkninger om, »at da Tyskland nu i fem Aar havde forsynet Danmark med Føde, var det vel ikke for meget, om man nu gjorde Gengæld og forsynede dem med Varer uden Rationeringskort«, hørtes ikke sjældent. Paa Flugten hertil var de instruerede om, at her var det »forjættede Land«, hvor man kun behøvede at forlange, hvad man ønskede, men saa let gik det dog ikke, selv om enkelte af de mest paagaende snart fandt Venner og Meningsfæller her.

Mange Ungarere og Georgiere, som dog ikke sympatiserede med Tyskerne, men alligevel anvendtes af disse som en Slags Hjælpetropper, kom her til Thy og Thisted. Smukke, raske unge Mænd, ranke og belevne, som de fleste var, vandt de ved deres Væsen Sympati blandt Thyboerne for den Skæbne at være rykket op fra deres fjerne Hjemland og strandet her saa langt mod Nord. Mange af disse fremmede anbragtes i Sognene i Thy, bl. a. i Hillerslev, Hunstrup og Østerild m. fl. Steder, hvor de indkvarteredes i Skoler, Forsamlingshuse og Lejre. I Hunstrup toges bl. a. Præstegaarden og Kroen i Brug. De maatte deltage i Tyskernes Øvelser i Skov og Mark, og især ved Gravning af Løbegrave og Geværreder. Paa Kølbygaards Mark gravedes saaledes i Foraaret 1945 mange Løbegrave, som gjorde Jorden utjenlig til Dyrkning i lang Tid.

De forstemmende og trykkende Forhold, som herskede under det fremmede Aag, gav sig Udslag i Trangen til at kunne samles i Fællesskab og især til at give Udtryk for Uvisheden om Landets endelige Skæbne ved at afholde Fællessangstævner eller Mø-

der, hvor vore kæreste Sange kunde synges. To saadanne Alsangsstævner afholdtes i Thisted Plantage i en Del af Besættelsestiden, og mange Hundrede Land- og Byboere deltog.

Mærkeligt nok lagdes der ikke fra Besættelsesmagtens Side Hindringer i Vejen for slige Sammenkomster, ligesom Borgernes Flagning ved højtidelige Lejligheder tolereredes.

Andre Møder, saaledes Grundlovsfester, afholdtes ligeledes uhindret af Tyskerne, saaledes det før omtalte Møde i »Grandalen« samt i Eshøj Plantage.

Den 23. Marts 1943 afholdtes Folketingsvalg med stor Deltagelse af Vælgerne. Folketingsmand, senere Minister V. Fibiger, Christmas Møller m. fl. afholdt flere lukkede eller fortrolige Møder, hvori Befolkningen nødtørftigt underrettedes om Stillingen i Landet og indenfor Regeringen. Deltagelse i saadanne Møder forbeholdtes dog Medlemmer af de konservative Foreninger eller i hvert Fald de, som var Medlemmer af en politisk Forening.

Natten til den 2. Maj 1945 anbragtes Bomber i en Frisørforretning paa Stortorv i Thisted. Døren knustes, og Ruderne i mange af de omliggende Ejendomme sprængtes af Luftrykket. Der opstod som sædvanlig ved slige Lejligheder en voldsom Skydning, hvorved endnu flere store Butiksruder, bl. a. i Kamps Trikotageforretning, gennemhulledes.

Toggangen var vanskelig. Næsten al Trafik var praktisk talt standset i den sidste hektiske Maaned før Befrielsen. Sporsprængninger var daglige Begivenheder, saa Troppetransporter og almindelige Rejser ikke kunde gennemføres planmæssigt.

Afslutningen af Krigshandlingerne nærmede sig,

men omend de sidste Rester af »Herrefolket« og deres danske Hjælpere anede, at Slaget og dermed deres Regime var slut, for de frem med Vold og Terror overfor alle, som ikke fulgte dem. Det var dog, som om Befolkningen mærkede, at noget stort vilde ske og at dets Trængsler snart var Slut, og selv om det efterhaanden store uniformerede danske Rak, som under Navn af Marinevægttere og lign. var lige aggressive med Hensyn til at øve Terror overfor egne Landsmænd, maatte flere af disse dog mærke, at en Dansker kunde »slaa en proper Næve«.

Radioen, som det ikke i de fem Aar havde været forment Befolkningen at aflytte, selv om Tyskerne ved indsatte Støjsendere ofte prøvede at hindre Aflytning mest mulig, var naturligvis ensrettet og anvendtes til tysk Propaganda, men især de engelske Udsendelser aflyttedes, særlig i de første Dage i Maj 1945.

Da B.B.C. Fredag Aften den 4. Maj i Udsendelsen Kl. 20,30 til Kl. 21,00 kunde meddele, at Tyskerne havde kapituleret i Holland og Nordtyskland m. v., bragte denne Meddelelse en uhyre Lettelse overalt og hos alle. Den Lykkefølelse og spontane Glæde, som opfyldte Befolkningen, kan vanskeligt gengives. Alle søgte ud paa Gader og Veje for at delagtiggøre andre i det ufattelige, at fem Aars Tryk og Uvished nu endelig var bortdunstet og Danmark igen et frit Land. Mennesker, som kendte hinanden, men nøjedes med et Nik, naar de mødtes, kom denne mindeværdige Aften sammen i Hjemmene, hvor de glædelige Begivenheder drøftedes og hvor gode danske Sange blev sunget.

Paa store Torv i Thisted var forsamlet mange Hun-

drede Mennesker, som jublede og sang, lykønskede hinanden og udvekslede Tanker og Forhaabninger for den kommende Tid, befriet for de snærende Baand. Der holdtes improviserede Taler og blev sunget Fædrelandssange. Men de, som gennem Aarene gik de fremmedes Ærinder, havde storhandlet og i det hele taget sympatiseret med dem, havde en sort Samvittighed. »Korthuset« var blæst om, og nu kom Gengældelsen, som vel Størstedelen af Tyskernes Haandlangere og vore egne Nazister ikke havde tænkt sig. De sad hjemme og dukkede sig, medens Borgerne jublede.

Nu dukkede Frihedskæmperne frem fra Skjulet »under Jorden« og fo'r i Biler, stillet til Raadighed af enkelte, som havde gemt lidt Benzin, rundt til dem, som man vidste var tyskvenlige, Piger, som havde været alt for glade for de »grønne«, og som havde baaret »Frukt«. I manges Paasyn stoppedes de i Bilerne og førtes til Realskolen paa Plantagevej, hvor de var internerede i ca. en halv Snes Dage. Ca. 100 Personer maatte tilbringe nævnte Tidsrum dér samt paa Raadhuset. Paa deres Færden rundt i Byen opfordrede Frihedskæmperne Folk til at udvise en rolig og værdig Holdning, saa Glæden ikke skulde udarte til Overgreb mod nogen.

De Ungarere, som var indkvarterede paa Vestre Skole, erfarede snart den glædelige Nyhed og begyndte at synge deres Hjemlands Sange. Mange af Borgerne var til Stede og hørte og saa deres Glæde.

Fra Kl. 8 om Morgenen den 5. Maj ringedes med Kirkeklokkerne her og overalt i Landet. Samme Morgen holdtes Togene tilbage en Tid, da man havde Mistanke om, at tyskvenlige Personer, Stikkere og

lign., vilde søge at undslippe, og enkelte blev anmodet om at stige ud for at faa deres Sag undersøgt.

De store Lejre, som Tyskerne havde opført i Vegendal og indrettet til Soldaterne og deres Hjælpere, kom nu i Anvendelse for »vore egne«, og længe maatte de bag Pigtraaden fortryde deres Opførsel i de tunge Aar.

Tropperne fra Hanstholm passerer Store Torv
i Thisted paa Hjemturen.

Faa Dage efter Kapitulationen drog Tyskerne i spredte Skarer ad Hovedvej 11 hjem mod deres ødelagte Land. Mismodige, bærende paa personlige Ejendele, Oppakning og Geværer, drog de mod Syd. Enkelte gjorde Forsøg paa at have mest muligt hamstret Gods med, men Vejen blev dem snart for lang og Byrderne for tunge. Geværer og meget af Oppakningen forsvandt i Vejgrøfter og Vandhuller undervejs. Enkelte havde selv lavet sig smaa Vogne til Transporten, og et Par af disse interimistiske Køretøjer var i lang Tid hensat ved Thisted Station af Soldater, som var kommet Øst fra, og nu havde indset det formaalsløse i at slæbe dem videre. En Del søgte at komme med Togene i det glade Haab at blive befordret paa denne Maade, men ogsaa dette glippede, da de blev gjort opmærksom paa, at saadant ikke kunde tillades.

Ca. 14 Dage efter Kapitulationen ankom engelske Tropper til Thy og Thisted og blev modtaget med uhyre Begejstring af hele Befolkningen. Længe opholdt disse faa Styrker sig ikke her paa Eggen, og efter at de spredte Rester af Tyskerne — med Undertagelse af de Minørhold, som var beordret til at rense de udlagte Minefelter — var borte, faldt Egn og By atter ind i sin daglige fredelige Gerning, og alle søgte at bøde paa de Skrammer og Skader, som fem Aars Besættelse havde bragt over denne Landsdel.

NOTER

Den tyske »Værnemagt« bestod i de sidste Maaneder inden Krigens Afslutning mest af store, halvvoxsne Drengene ikklædt Uniformer, som var meget for store, samt af halv-

gamle Mænd, de sidste Reserver, skrabet sammen fra alle Egne i Tyskland.

Kredse indenfor Modstandsbevægelsen udsendte allerede i de første Besættelsesaar Skrifter, maskinskrevne eller dupliserede Meddelelser, om Tyskernes Fremfærd i de forskellige Egne af Landet.

Her i Byen og Egnen udkom senere lignende Skrifter af lokalt Tilsnit, og som gav Meddelelser om Kvinder, der fraterniserede med tyske Soldater, samt om de forskellige Overgreb Tyskerne gjorde sig skyldige i, o. s. v.

De saakaldte »allierede Flygtninge«, fordrevne fra Estland, Letland, Lithauen m. fl. Steder af Russerne, da disse annekterede de baltiske Lande, kom i Tusindvis til Danmark, hvor de opsamledes i Lejre og siden fordeltes over det meste af Landet.

Thisted By fik sin Part af Unge, Gamle og Børn samt Invalider, og alle indkvarteredes i den saakaldte Dragsbæk-lejr, Bygninger, som Tyskerne havde opført dels langs Stranden under Bakkerne og dels ovenfor langs Hovedvej Nr. 11. I Aarene siden Kapitulationen er mange af de arbejdsføre sendt til andre Lande, bl. a. Australien, men i Efteraaret 1950 er kun gamle, syge og Krøblinge tilbage. Indtil ca. 800 Personer har været samlet i denne Lejr, og mange af de arbejdsføre har haft Beskæftigelse blandt den herværende Befolkning som Husassistenter, Bybude, Lærlinge m. v. Om alle gjaldt det, at de kunde bevæge sig frit omkring — i Modsætning til de foran nævnte tyske Flygtninge —, og i det hele er disse fremmede fredelige og villige til at samarbejde med den stedlige Befolkning.

Denne Artikel om Besættelsen er udarbejdet paa Grundlag af en under Krigen ført Dagbog.

Fra Besættelsestiden i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg

Af Førstelærer M. KRISTENSEN

DET HELE er nu som en ond drøm fra en fjern fortid, men dengang virkede det uhyggeligt, da de ganske unge tyske soldater på 15—18 år gik og klikkede med deres geværer på gader og veje, mens vi måtte sidde inde bag mørkelægningsgardiner og i sparsom belysning. Men vores unge vikar vovede alligevel at snige sig over marker og om hushjørner hen til sit pensionat.

Om efteråret 1943 begyndte tyske officerer jævnligt at komme og se på Hvidbjerg v. Aa skole, som var bygget lige før krigen, og sidste gang erklærede de, at de ville tage den i brug efter jul. De kom 3. juledags morgen, før det endnu var lyst, og straks tog de fat på at ekspedere stole, borde, kateder og øvrige skolemateriel ud på legepladsen. Vi fik besked på, at vi skulle rømme lærerboligen inden næste dags aften. De lovede, at de i løbet af et par måneder ville opføre barakker, og så måtte vi få skolen igen. Vi kendte dem ikke så godt dengang. Det første skete, men ikke det sidste.

Politiet prøvede forgæves at ordne sagen således,

at lærerfamilien kunne blive boende, men alt forgæves. I lærerboligen skulle nogle højere officerer bo, bl. a. majoren, der havde kommandoen over alle troppeperne i Sydthy.

I en af stuerne var der officershjem. Værelserne i skolen blev mest benyttet som kontorer, kun gymnastiksalen blev brugt som belægningsstue. I det ene klasseværelse blev der ophængt et stort billede af Hitler, der hvor før billedet af kong Kristian den Tiende havde hængt. Rundt omkring skolen blev der foretaget mægtige udgravninger til biler, duehuse og ammunitionshuse, og det hele blev camoufleret. Senere blev der opført en stor barak på boldpladsen, og i skolens nærhed rejstes en hel lille barakby.

Den 22. februar 1944 blev en amerikansk flyvemaskine skudt i brand over havet ud for Lyngby. Der var begravelse i Lyngby den dag, og vi stod nogle mænd på kirkegården og ventede på ligfølget. Da så vi pludselig en flyvemaskine i stærk fart nærme sig ude fra havet. Da den kom nærmere, så vi, at der var ild i den ene vinge, og under maskinen var nogle hvide pletter. Det var faldskærme. En tysk jager kom susende, og det kom til ildkamp lige over hovedet på os. Den brændende maskine fortsatte ud over Ove sø, men pludselig stak den lige i jorden, og en mægtig eksplosion fulgte. Maskinens besætning, 10 mand, reddede sig alle ned i faldskærme. En var så uheldig at falde i en våge i søen. Han blev indviklet i faldskærmen, og tyskerne kunne ikke få ham op, før det var for sent. En af flyverne landede i Sønderhaa, men to af dem drev over mod Lodbjerg fyr. Den ene blev straks fanget, men den anden kom om aftenen til en bondegård i Lodbjerg, hvor tyskerne så hentede ham.

Under luftkampen var soldaterne ved skolen som blæst bort, men snart kom de brølende som vilde dyr for at fange faldskærmssoldaterne. Nogle af dem blev den første tid bevogtet i skolens omklædningsværelse, hvor undertegnede så dem, men desværre ikke kunne tale med dem eller på anden måde opmuntre dem. En af dem havde den ene arm bundet op og så lidende ud.

I løbet af april måned 1945 blev både skolen og lærerboligen rømmet af soldaterne, men straks efter kom der flygtninge og fyldte det hele. De havde sygestue i lærerboligen, og på kirkegården er der fra den tid en række tyskergrave. I juli måned blev skolen givet fri, men i lærerboligens kælder lavede man i et par måneder mad til de 200—300 flygtninge i barakkerne. Den 23. august blev legepladsen afgrænset med pigtråd, og skolen blev taget i brug. I september blev de sidste flygtninge flyttet til Lyngby, og vi blev endelig helt fri.

Besættelsestiden af skolen varede altså fra 28. december 1943 til september 1945. I den tid boede førstelæreren med familie i Lodbjerg skole, som var nedlagt. Der blev lejet et værelse på Hvidbjerggaard, hvor 40—45 af børnene blev undervist i 2 klasser, før var der 3. Resten af børnene undervistes i Lyngby af vikaren. Førstelæreren tilbagelagde i de ca. 20 måneder 17—18 km skolevej daglig, ofte til fods om vinteren.

Den 5. maj blev en uforglemmelig dag. Læreren måtte i skole for at give børnene fri. De 9 km blev tilbagelagt under kirkeklokkeklang. Først hørtes klokken ved Lodbjerg kirke, derefter Ørum, så Bedsted og til sidst Hvidbjerg v. Aa. Da jeg nærmede

mig Svankjær, kom en engelsk flyvemaskine lavt hen over hovedet på mig. Jeg kunne tydeligt se flyverne, og vi vinkede til hinanden. Kl. 10 samledes ca. 100 mennesker ved skolen, fik flagstangen rejst — den fik vi fjernet om aftenen efter tyskernes ankomst 1943, så vi blev skånet for at se hagekorset vaje fra det — og så hejsede vi flaget og sang nogle af vore fædrelandssange, medens tyskerne stod i døre og vinduer og så på det.

Nu er deres spor, af hvilke der var mange og kun lidet smukke, næsten udviskede, men de følelser, der beherskede mit sind, når jeg kørte forbi vor dejlige skole og vort kære hjem, glemmer jeg sikkert aldrig.

Let var det ikke at holde dørene lukket hverken for soldaterne eller flygtningene, når de kom og tiggede og ville købe mad eller for russernes vedkommende sprit, som de drak, som vi drikker øl. Men sandt er det, at mange triste livsskæbner oprulledes for en, når man kom til at tale med disse mennesker, der havde mistet både jordisk gods og slægtninge.

Efter øjenvidnes beretning kunne jeg også fortælle om den engelske flyvemaskine, der styrtede ned på Tandrup's mark. Flyverne havde gemt sig i en halmstak på marken. Dette fik en af frihedskæmperne oplysning om og gik derhen. Men der var ingen at se, og der blev ikke svaret på hans kalden. Da sagde han på engelsk: »Jeg er udsendt fra undergrundsbevægelsen og er kommen for at hjælpe jer«. Straks sprang de ud fra stakken og faldt ham om Halsen af glæde. Sammen med nogle andre lykkedes det at føre flyverne midt imellem tyskerne ud i mere sikkerhed. De fik en spændende tur til Mors, hvor en engelsk flyver skulle hente dem, men da maski-

nen ikke kom til den bestemte tid, lykkedes det dem at komme til Aalborg og derfra til Sverrig, hvorfra de nåede hjem igen.

Meget fik tyskerne ødt. I klitterne i Lyngby havde de bunkers og kanonstillinger til en værdi af 11 millioner kroner. Nu er det meste tilsandet, og noget af det gør gavn som kystsikring, idet havet har ædt kysten bort, men de store bunkers ligger som store kolosser på strandkanten.

Gærder, hegn og markskel i Thisted amt

Ved E. FOGED, Boddum

EJENDOMSRETTEEN kan vel spores helt tilbage til de primitiveste mennesker, ja, helt over i dyrenes verden. Og blandt goder, der er værd at eje, er jorden ofte temmelig højt placeret, hvad så end den kan yde, det være sig korn på muld, eller sand med guld.

Derfor intet under, at man her i Norden på den frugtbare jord tidligt begyndte at gærde eller hegne om ens ejendom. Og da der i Thisted amt findes store strækninger med god, fed muldjord, træffer man også her særdeles mange gærder og hegn, som hovedsagelig kan inddeles i: 1) stengærder, 2) jorddiger og 3) grøfter (foruden nutidens ståltråds- og elektriske hegn).

Stendiget var for blot en 30—40 år siden en almindelig foreteelse, men er nu sjælden at træffe. Næsten kun som hegn om vore gamle kirkegårde, og så ved enkelte gamle store bøndergårde. Stendiget brugtes særligt til indhegning af den såkaldte *kålgård*, det vil sige en have ved gård eller hus. Men da denne have i ældre tid væsentlig brugtes til at dyrke kål i, fremkom udtrykket »Kaalgaard« og

»Kaalgaardsdige«. Blomster, buske eller træer har vel efter datidens begreb været utidig luksus, i alle tilfælde for mindre gårdmands- eller husmandsbrug.

KIRKEGÅRDSDIGE

Foto: E. Foged

De sidste 50 år har disse kålgårdsdiger måttet vige pladsen for levende hegn om mere luksusbetonede haver. To faktorer har været med til at bortrøve de dejlige gamle stendiger. Nemlig vejvæsenet og de moderne huses sokkelstøbning. Særlig har vejvæsenet været en grådig og umættelig aftager i en ellers stenfattig egn. Og når »mor« kunne få et levende hegn for de penge, som stene kunne koste, var det vel vanskeligt for »far« at sætte sig imod nedbrydningen. Moden forlangte jo hække om haven. Og hvad har moden ikke på sin samvittighed med hensyn til nedbrydning af gammel bondekultur.

Datidens stendige var et smukt billede i landskabet, og for børnene havde den tillige en vis fortryllende charme. Her boede jo digesmutteren med sine

smukke, blå æg, som man dog vanskeligt fandt, da reden var godt gemt inde mellem de store sten, som barnehænder ikke mægtede at flytte. Og her boede lækatten, der havde et særligt yndet tilholdssted her, og var den først smuttet ind mellem stenene, var den som sikret bag syv segl for både hund og børn. Og kom den frem igen påny, var der tilflugt på hele fronten. For flere arter af humlebier var stendiget også bosted. Her smuttede firbenet, og her gik frøer i dvale. Her sad alskens insekter på de varme sten i solsiden, medens mos og lav på skyggesiden gav sit aldrende præg. Men også her på skyggesiden var der et sjældent liv. Her krøb jo de smukke have-snegle med hus på ryg, og her fandtes den grå, sli-medede agersnegl.

Stendigets højde var som regel et par alen. Bred-den for neden ca. $2\frac{1}{2}$ alen. Stenene var naturligt rundede kampesten, antagelig samlet på markerne. Altså istidsblokke, bragt her til i en fjern fortid med isbræerne fra nord. Størrelsen kunne variere meget, men som oftest var det store sten, fra $\frac{1}{2}$ alen og op til 2 alen i diameter. De største anbragtes for-trinsvis i bunden og så dybt i Jorden, at kun ca. halvdelen af stenene ragede op. Der fandtes dog også stendiger af andet materiale end kampesten, f. Eks. flintestensdiger. I disse var stenene mindre. Stenene var valgt og anbragt med omhu, så udskridning ikke fandt sted. En tilfældig sammenblanding af de to materialer kamp og flint, har jeg heller ikke truffet. Den solide helhed har også her præget vore for-fædres væsen og værk. Indvendig var stendigerne fyldt op med jord eller mindre sten. Hældningen af digets sider kunne variere med en smig på 6—18 tommer.

Ved gennemskæring af et stendige har jeg erfaret, at diget er vokset med årene, idet den jordkam, som ligger oven på mange stendiger, er dannet af naturen ved aflejring af støv og henvisnede planter. Skellinien mellem den oprindeligt anbragte stenfyldte

JORDDIGE UDEN GRØFT

Foto: E. Foged

jord og den stenfrie sandmuldede jord, som naturen har anbragt, vil tydeligt være at se mange steder.

Nu (1952) er stendigerne desværre forsvundet næsten overalt. Tilbage har vi kun vore smukke kampestensdiger om vore gamle kirkegårde. Disse, der vel for manges, ja måske for de allerflestes vedkommende er ca. 1000 år gamle eller endnu ældre, må absolut bevares og kun i nødstilfælde omsættes.

Jorddiger findes der en del af endnu, men også disse forsvinder mere og mere. Jorddiget har været et meget almindeligt markskel. Måske har det nok været mest brugt på de bedre jorder. På den mere magre jord langs havsiden har grænserne for ens

ejendom vel ikke betydet så meget. Som regel var jorddigerne uden grøfter ved siderne, men skulle det være et fuldgyldigt markskel, skulle der være en grøft på hver side af diget.

I henhold til lov om hegn af 6. marts 1869 (der antageligt er gyldig endnu) regnes for lovligt hegn:

- a) Stengærder 9 kvarter høje, såvel dobbelte som enkelte, de sidste med forsvarlig jordvold.
- b) Jordvolde, som er 3 alen brede i grunden i god og fast jord, og 4 alen i løs og sandet jord, med dobbelte grøfter, hver grøft i det mindste 9 kvarter bred og 6 kvarter dyb i god jord og $3\frac{1}{4}$ alen bred i løs og sandet jord. Volden mellem grøfterne skal være i det mindste 7 kvarter høj.
- c) Volde af jord, græstørv og lyngtørv uden dobbelte grøfter fra 3 til 5 alen i grunden efter jordens beskaffenhed og 10 kvarter høje.

Altså kunne et dige efter loven være gyldigt hegn, hvis det var 10 kvarter. Var det kun 7 kvarter, skulle der grøft på begge sider. Loven siger ikke noget om grøft på den ene side.

De almindeligste jorddiger var et par alen høje, et par alen brede i bunden og en lille alen brede foroven. De var næsten altid græsklædte, og nogle var beplantet med pil ovenpå. Det har været et stort arbejde at sætte disse diger af græstørv med løj jord til fyld i midten. Men når endelig digerne var lavet, kunne de stå, og står endnu i dag i stort tal.

En stor del af jorddigerne er dog nu jævnet, dels af driftsøkonomiske grunde, men også ved sammenlægning af arealer, og en del har måttet vige, fordi de gav snelæg på tilstødende veje og marker. Jord-

digerne har dog i meget højere grad end stendigerne fået lov at blive stående, men bestræbelserne for deres fjernelse er tiltagende, så om føje år er deres saga vel forbi.

Større diger, som tjener til at beskytte lavtlig-

GRØFTESKEL

Foto: E. Foged

gende arealer mod oversvømmelser, har vi jo en del af i amtets østlige del ved Limfjordens arme, men da deres opgave er af en hel anden art, vil vi se bort fra disse her. Forøvrigt kalder vi som regel sådanne diger dæmninger.

Hvor der ikke var jorddiger, var der som regel grøfter til markskel. Disse kunne jo tillige have en vis betydning for afvanding, men der ses også mange steder store grøfter, som ikke har haft betydning for afvanding.

Hvis den ene part i naboskabet forlangte, at der skulle oprettes grøft eller dige, *skulle den anden* part gå med dertil. Såvel opførelse som vedligehold-

delse skulle begge parter være fælles om. Det ordnedes for det meste sådan, at hver fik sit halve stykke at opføre og vedligeholde.

Et markskel i Boddum består af dige ved begge ender, men grøft på det midterste stykke. De gamle fortæller, at naboerne ikke kunne enes om, om det skulle være grøft eller dige, og derfor blev det halvt af hvert. Skønt påstanden om at kun dige med grøft på begge sider var lovligt hegn, findes der dog få diger med grøft på begge sider, hvorimod grøft på den ene side ikke er ualmindeligt. Om et bestemt dige fortælles der, at det var vedtaget, at der skulle være grøft på begge sider, men kun den ene grøft kom til udførelse og er der endnu i dag. Antagelig er fredsommeligheden steget, inden den anden grøft kom til udførelse.

I gammelt beboede sogne, hvor ejendomsgrænserne har ligget mere fast, findes der diger og grøfter i meget stort tal, næsten om hver eneste mark. I andre sogne har nyopdyrkning, klit og hede været medvirkende til mindre stabile ejendomsgrænser, og derfor er der færre diger og grøfter. Ser man på digerne, står det klart, at de har været brugt til indhegning af såvel store som små ejendomme, lige fra 1 til 75 ha kan findes inddiget eller indgrøftet.

Også jorddiget har som stendiget sin særlige charme ved det for dette særlige plante- og dyreliv. Også her bor lækatten og humlebien (andre arter end for stendiget), men af pattedyrene dominerer spidsmusen, som har sine gange alle vegne i det yderste jordsmon. Og her ligger hugormen på lur og bliver tit til fortræd for græssende husdyr.

De vilde blomster på dige og grøft var også med

til at lyse op i landskabet. Og selv om landmanden hadede mange af plantearterne, har mangan nok også frydet sig over den lille stenbræk eller valmue.

Ved diget kunne der næsten altid findes læ, så i det træfattige Thy måtte digets læ gøre det ud for skovens idyl i Østdanmark. For mangan bejler har diget her tjent som »under lyse bøg«.

Grøftehegnene havde gerne på hver side en udyrket græsvold, så de som regel optog mere plads end digerne.

Mange jorddiger og grøfter er opbygget efter udflyttertiden omkring år 1800, og der byggedes diger og grøfter lige op til omkring 1900. Enkelte ældre nulevende mænd (1952) har deltaget i dette arbejde. Diger og grøfter findes mange steder om udflytterlodderne. Men antagelig er mange af meget ældre dato. I Boddum ligger et dige, som må formodes at have fulgt noget af oldtidsvejen. Der er antagelig jorddiger, som er mange århundreder gamle.

I 1792 blev udskiftningen fuldført i Boddum. Samme år blev der udarbejdet nye hoveribestemmelser for Boddumbisgaards hovgørende bønder, underskrevet 16. marts 1792 af herremanden justitsråd og landsdommer Føns og 16. april samme år af bønderne. I denne bestemmelses punkt seks forlanger herremanden:

Diger og Grøvter omkring Haugerne og Indelukkerne item Studefoldene, samt Indhegning omkring Gaardens Mark at opføre og vedligeholde: 4 Spænddage og 8 Gangdage af hver 1 Plougs Hoveri.

Bønderne tilbød det halve, nemlig 2 spænddage og 4 gangdage, og det enedes man om. Stavnsbåndet var

jo for nylig ophævet, og herremanden så nok sin fordel ved et magert forlig frem for en fed proces, som han næppe kunne have fået på det tidspunkt, *efter* bondens frigørelse. Og tilsyneladende har han fået sine diger og grøfter lavet og vedligeholdt ved det nedskårne hoveri, for der er vist få sogne, der har så mange diger og grøfter som Boddum. Og set i forhold til det andet hoveriarbejde har dige- og grøftarbejdet optaget megen tid.

En særlig form for markskel, såvel i nutid som tidligere, bør også nævnes. Ja, måske det almindeligste markskel. Det er den såkaldte *tol* eller *told* (udtales med stød). Det vil sige en græsklædt strimmel jord på ca. en alens bredde, markerende skel mellem to ejendomme. Som regel rager en told lidt op over det omliggende terræn, men det er kun fremkommet ved, at terræn, der til stadighed er bevokset med vildplanter, vil »vokse« med årene på grund af vind og vejrs aflejringer, i modsætning til den omliggende dyrkede jord, som der jævnlig rodes op i, og vind og vejr »slider« på.

Ordet *told* har jo i dansk sprogbrug tre betydninger nemlig 1) afgift, 2) prop (flortold, åretold, træ-told), 3) jordstrimmel, som gør skel mellem marker. Ordets afstamning er man ikke klar over, og stavemåden i sidstnævnte tilfælde angives af sprogforskerne forskelligt (*tol*, *told*, *toll*). Jeg foreslår, vi bruger stavemåden *told* (der i lyden svarer til *sold*, *vold*, *bold* m. fl.) Ordet er sikkert meget gammelt (islandsk *tolla*).

Fra gammel tid afmærkede man skel med de såkaldte skelsten, der anbragtes i skelhjørnerne af et terræn. Skelstenene var som regel store kampesten af afrundet form, anbragt så dybt i jorden, at kun

lidt ragede op. Ofte er terrænet omkring disse skelsten også vokset, så de slet ikke ses mere, men mange ligger der endnu.

Som regel ligger dige eller grøft midt over et skel og var fælles eje, men det kendes også, at grøft eller dige eller begge dele ligger alene på den enes mark.

Tvistigheder skulle afgøres af hegnsynsmænd, hvoraf der var og endnu er 3 i hver kommune. Ved arkivstudier af hegnsynsprotokoller for Boddum-Ydby kommune fra 1869 til 1952 viser det sig, at der i de snart 100 år kun har været tilkaldt hegnsynsmænd 30—35 gange, altså kun en sag hvert andet eller hvert tredje år. De ældste sager drejer sig ofte om grøft eller dige. I de nyere protokolltilførsler forsvinder diget og senere grøften, og hegnstråden bliver det omstridte. Opnåede hegnsynsmændene ikke forlig, afsagde de kendelse, der kunne appelleres til landvæsenskommissionen, men det var sjældent, det skete. Hegnsynsmændene var tillige marksynsmænd, og som sådan kom de oftere i funktion for at vurdere markskader forvoldt af andres dyr.

I gærder og hegn kunne være anbragt forskellige former for stenter, der tillod passage for mennesker, men ikke for større husdyr.

Det for egnen typiske led bestod af 3—4 vandrette rafter eller lægter, samlet med tre lodrette rafter eller lægter, med skråstivere fra øverste ende af den midterste til nederste ender af de to yderste. Et mindre led kunne også nøjes med een skråstiver, diagonalt anbragt.

I nærheden af flere store gårde står der endnu ledstolper af sten, hvor veje falder ind over gårdens ellers godsets område, hvilken opgave leddene på disse stenstolper i sin tid har haft, kunne der jo nok

berettes meget om. Her skal kun nævnes, at de står som et historisk minde om tidligere tiders mere ududprægede ejendomsret og måske standsforskel.

Oprindeligt omgærdede man jo kun den gode jord, medens dyrene havde løsgang på overdrevet. Lignende ser man overalt i Norge endnu i vore dage. De små stykker dyrket jord er omgærdet for at holde de løsgående dyr ude fra området. Nu gærder man jo næsten altid i Danmark for det modsatte, nemlig at holde dyrene inde på et område. Overdrev og ingenmandsland hører jo kun fortiden til.

Raftehegn eller anden form for hegn af træ har næppe været brugt her i det træfattige amt.

Levende hegn var tidligere sjældent, men har i de sidste 50 år vundet noget frem, særlig siden landbrug, havebrug og skovbrug har erfaret lævirkningens store betydning. Netop her i amtet, hvor det blæser mere end i andre af landets egne, og hvor havgus, barsk vind og nogle steder sandflugt kan true, har man særlig brug for det levende hegn, men mærkeligtvis vinder det kun småt fremad. Grunden kan være konservatisme, men jeg tror også, der er en anden årsag, nemlig at fritstående træer og hække vanskeligt kan klare sig for vestenvinden og ofte får et kummerligt udseende.

Omkring sidste århundredskifte blev ståltrådshegnet kendt. De først kendte hegnspæle var som regel af eg, altså tilført amtet fra andre egne, da der ikke fandtes eg her. Egepælen kunne være af naturlig rundeg, men var ofte af gennemsavet rundeg. De første hegnspæle var med huller i til den glatte hegnstråd. Senere gik fyr- eller granpælen, pigtråden og stablen sin sejrsgang. (*Stable* er det lokale udtryk for en krampe. Men glansperioden varede kun til

1930'erne, da det elektriske hegn slog igennem og i løbet af ganske få år blev fuldstændig dominerende, som det er i dag.

På mange områder, f. eks. det sociale, stiger den enkeltes rettigheder, men på andre områder, f. eks. ejendomsretten, går det vistnok støt den modsatte vej, så den tid måske ikke er fjern, da vort nationalmateriale, jord og istidsblokke, helt vil forsvinde. Og det vil være en skam for det danske landskab, hvor særlig diget hører med i billedet.

Da vore forfædre drog til Island, tog de skikken om digebygning med, og det rørte mit hjerte meget, da jeg så de gamle stendiger om hver eneste islandsk kirkegård, akkurat som herhjemme, blot med den forandring, at materialet var lavablokke i stedet for kamp og flint.

Økonomi, drift, udstykning, jordfordeling, landvinding, sammenlægning og sanering har alt sammen sin berettigelse og må ikke underkendes, men det er mit håb, at der alligevel må blive bevaret en hel del diger.

Nutidens higen efter det praktiske har jo ødelagt megen gammel bondekultur, men jeg tror dog, dyrkerne af jorden har kærlighed til den natur, de færdes i, og derfor også vil bevare nogle af de gamle skelmærker og skønne, at charmen er borte fra vort landskab den dag, egnen ser ud som et skakbrædt med lige umarkerede skel. Selv om dige og grøft er urentable, tror jeg, mange, når øjet opfanger de stærkt synlige skel, føler med glæde: hertil er mit. Og gid denne følelse af fri ejendomsret fortsat må leve i vort land, og diger og grøfter fremdeles blomstre.

EN URMAGER fra baroktiden.

Af hestehandler P. JENSEN, Viborg.

A ar 1713, tredie søndag i advent, som var den 10. december, døbttes i Skjoldborg kirke i Thy en dreng, som fik navnet Jens. Forældrene var fæstebonden Villads Christensen og Kirsten Poulsdatter i gaarden »Bundgaard« i Skjoldborg, hørende under Ørum gods.

Om denne dreng, hvis fulde navn senere blev Jens Villadsen Bundgaard, vil jeg her fortælle, hvad jeg ved om hans liv og virke som haandværker, der har gjort hans navn kendt over det ganske land af dem, som har interesse for ure, og hans navn vil i aarhundreder være fæstnet paa papiret, i bøger og blade, som fortæller kommende slægter om svundne tider.

Han er flere gange omtalt i bøger og blade, og mellem antikvitetshandlere bliver han ofte mundtlig diskuteret for sine smukke og gode ure, som af disse er meget eftertragtede.

Af de beretninger, som til dato omtaler Jens Villadsen Bundgaard, er ingen helt korrekte. Nogle har forvekslet ham med sønnen Søren Bundgaard, der

ogsaa var urmager, andre har taget forkert af tider og steder, hvor han har boet, ligesom nogle siger, han var to gange gift, men det rigtige desangaaende er tre gange.

Om Jens Villadsen Bundgaards barn- og ungdom ved jeg intet, men som dreng har han vel ligesom andre hans ligestillede sikkert hjulpet til med passningen af faar og kvæg i »Bundgaard«. Ej heller har jeg kunnet udgranske, hvor eller hos hvem han har lært sit haandværk. Moderen døde 1741 og faderen 1742, hvorefter broderen Christen fik »Bundgaard« i fæste, fæstebrevet er dateret 28. december 1743.

I skiftet efter faderen nævnes Jens Villadsen Bundgaard, men siges at være fraværende.

Omkring den tid, forældrene døde, maa Jens Villadsen Bundgaard være blevet gift med Dorthea Jensdatter Trap, deres første barn, Inger Kirstine, døbt i Skjoldborg 1742, Christiane i 1743, Villads i 1745 og Christiane 1746; hvor de er blevet viet, kendes ikke.

Dorthea havde en broder, som var sognedegn for Hvidbjerg og Lyngs menigheder paa Thyholm, og en søster til disse var gift med Monsiør Anders Vinther, sognedegn for Solbjerg og Sundby menigheder paa Mors.

Man maa antage, at Jens Villadsen Bundgaard ogsaa havde lært snedkerhaandværket, endskønt han aldrig tituleres som snedker, og at han selv lavede baade urværk og kasserne til disse, hvortil materialerne saavel som udførelsen alt var førsteklasses. Urkasserne er alle, som jeg kender, udført i barokstil og er fyldige og særdeles velproportionerede. Min formodning om, at han havde lært snedkerfaget.

grunder jeg paa en akkord, han underskrev og lyder som følger:

»Anno 1743, den 7. marts, have vi undertegnede udi den hellige trefoldigheds navn slutte og akkorde- ret følgende kontrakt, og det udi overværelse af høj- ædle og velbaarne hr. major Moldrup til Vestervig closter, nemlig jeg underskrevne Søren Rasmussen paa mit herskab velbaarne frue cancelliraad Lassen til Gudumlund med flere gaarde hendes vegne accor- deret med velagtede Jens Villadsen Bundgaard, boen- des i Skjoldborg i Thy, angaaende al snedkerarbejde at forfærdige ved den afbrændte kirke udi Ydby sogn i Refs herred i Thy som bestaar udi følgende.

1. aabne stole udi kirken, derfor accorderet ham à stykket fire mark danske.
2. Pulpituret at forfær- dige med bjælker, gulv og tilbehør fjorten rigsdaler.

Desuden for hver aaben stol paa bemeldte pupiltur at gøre fire mark.

3. skrifte og degnestolen à styk- ket 3 rigsdaler.
4. Tvende lukte stole øverst i kirken derfor à stykket 2 rigsdaler.
5. Fire lukte endestyk- ker ved gangen af kirkedøren à stykket 1 rigsdaler.
6. Et tralværk i altergulvet med skammel at knæle paa fire rigsdaler.
7. Prædikestolen samt himmel dertil, som han vil gøre den meget smuk og skikke- lig, derfor 30 rigsdaler.
8. Loftet at lægge derfor à tylten to mark.
9. Trende kirkedøre to rigsdaler.
10. Foreskrevne arbejde foretages det allerførste ske kan udi dette foraar, saasnart de dertil behøvende ma- terialer erhverves kan.
11. — Herimod lover og til- forpligter jeg mig underskrevne Jens Villadsen paa ære, tro og love, at jeg samme overskrevne specific- rede arbejde vil udføre paa egen kost og logemente

for mig og mine folk saa oprigtigt og forsvarligt som jeg for gud og patronen agter at vil ansvare og bekendt være.

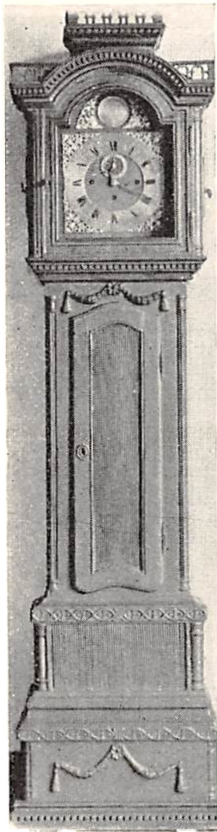
Jens Villadsen.«

Hvad Jens Villadsen der lovede og paatog sig blev til fulde holdt, idet baade kvaliteten og selve arbejdets udførelse efter de flestes mening er meget godt udført.

Foruden at passe sit haandværk havde Jens Villadsen en mindre gaard i Skjoldborg, hørende under Tandrup gods, i fæste. Her har sikkert Dorthea, medens Jens lavede kirkeinventaret, været den ledende kraft, for gøre arbejdet har hun vel ikke kunnet, da hun havde to smaa børn, hvoraf det ældste ikke var meget over 1 aar gammelt, og maaske har helbredet ikke været saa godt. Hun døde den 2. og begravedes den 9. Marts 1746 paa Skjoldborg kirkegaard, kun 37 aar gammel. Ved skiftebehandlingen af boet omtales børnene Inger Kirstine 4 aar, Villads 1 aar (Christiane er død).

Registreringen af boets ejendele foretoges, hvilket giver et ganske godt billede af det lille haandværker- og landmandshjem. Kørekraften var en sort hoppe 11 aar gammel. Af køer fandtes der kun 2. Desuden en kviekalv. Af indboet skal her kun nævnes de mest sjældne ting, nemlig 2 guldringe, 1 hovedvandsæg af sølv, 2 sølvspænder, 1 fingerbøl af sølv, 1 sølvring til en klokkestreng, 1 sølvbæger, 42 sølvknapper, 5 sølvskeer, 1 glarpris med sølvlaag (snustobaksdaase). I værkstedet stod læredrengens seng, en viser (ur), som gaar et halvt aar mellem den bliver trukket, 24 urfjedre af 1 mark stykket = 4 daller, og enkemandens hele brugelige redskaber til sit haandværk.

Guld- og sølvgenstande er ting, man i datiden sjældent støder paa hos folk af husmandsformat, og disse smaa og faa ting kan alene fortælle os, at Jens Villadsen ikke var nogen helt almindelig husmand. Maaske har leveringen af kirkeinventaret til Ydby Kirke sat ham i stand til at erhverve sig disse ting.

Ur, lavet af Jens Villadsen Bundgaard, findes i „Den gamle By“ i Aarhus.

Det næste, jeg ved om urmageren, er, at han gifter sig med en Kvinde ved navn Sidsel Marie Sørensdatter, men hvor de viedes, vides ikke, og næste gang, jeg støder paa hans navn i Viborg skøde og pantebrev, er under 24. maj 1752, hvor han af møller Peder Rasmussen i Rampes mølle ved Hammel tilskødes dennes gaard, beliggende paa hjørnet af Sankt Mogens og St. Hansgade (nu Mogensgade 17), for 96 rigsdaler. I skødet tituleres han for konsterfaren urmager, og 27. juni 1752 faar han her borgerskab som urmager, og saa vidt mig bekendt findes ingen ure fra hans haand før efter dette aars-tal. Han tituleres senere altid med monsieur.

Igen maatte Jens Villadsen friste skæbnen at blive enkemand. Sidsel Marie døde her og begravedes paa Graabrødre Kirkegaard (nu Tausens Minde) 5. juni 1753, efter at hun den 31. maj havde født en dreng, som døbttes Søren;

til ham stod fadderne monsiør Simon Damgaard, monsiør Hammerich, monsiør Billerskov og monsiør Peder Graae, hvilket viser, at Bundgaards omgangskreds var folk i gode stillinger.

I skiftet efter Sidsel Marie nævnes børnene af hans første ægteskab, som hver var tillagt 25 rigsdaler 2 mark $\frac{2}{3}$ skilling.

Der nævnes ogsaa et complet sæt urmagerredskaber vurderet til 10 daler, og et færdigt værk til et stueur 4 daler.

Den 22. januar 1755 viedes Jens Villadsen og jomfru Helene Kiærulf efter kongelig bevilling hjemme i hjørnestuen.

Den 11. oktober samme aar faar han sig tilkendt 2 rigsdaler aarlig gældende i 6 aar for at rense og efterse Viborg Domkirkes ur, men eventuelle reparationer maa han selv staa hasarden for.

I cirka 7 aar boede Jens Villadsen og Helene paa hjørnet af St. Mogensgade og St. Hansgade. Han sælger gaarden i 1759 til borger og købmand Naaman Lassen for 2 rigsdaler i tjeneste, men skødet tinglæses først den 23. januar 1764, og da siges Jens Villadsen at være boende paa Ørum Slot i Thy (protokol nr. 6 Viborg skøde- og pantebog side 296). Købekontrakt dateret Ørum slot 8. okt. 1759. I Ørum kirkebog nævnes Jens Villadsen 2 gange i aaret 1760.

Ørum ejedes af major Moldrup til Vestervig. Jens Villadsens næste bosted mig bekendt blev paa Kjærgaardsholm i Haasum sogn i Salling. Der konfirmeredes i 1770 sønnen Søren Jensen Bundgaard, som da var 16 aar gammel, opholdende sig hjemme hos faderen monsiør Jens Villadsen Bundgaard, og drenge har sikkert da allerede begyndt at hjælpe til med

urfabrikationen. Et ur signeret Jens Villadsen Bundgaard og med aastallet 1773 angiver tiden — og har gjort det i mange aar — paa landsretssagfører Sorvads kontor i Viborg og er af hr. Sorvad købt paa gaarden Krarup i Salling.

Et taarnur, hvis klokkeslag i over hundrede aar har runget over Nykøbing fra Sct. Clemens kirke-taarn, staar nu i byens museum, bærende indskriften: »Gjort paa Kjærgaardsholm 1768 af Jens Villadsen Bundgaard for 180 rigsdaler«.

De første forberedelser til at installere det nye seyerværk i kirken foretoges den 5. december 1768. Da leveredes 330 lægtsøm, 130 dobbelte loftsøm til det ny seyerværkhus samt en ny klokkestreng til stormklokken og betaltes med 4 daler 3 mark 12½ skilling.

Den 16. december samme aar modtog murermester Anders Pedersen for 2 jernstænger at fæste paa klockens sider, som var vanskeligt at gøre saa højt oppe, 2 mark. 19. december betaltes til snedker Peder Larsen for at gøre et nyt hus om det ny seyerværk, og andet, som derved behøvedes, ialt for 15 dages arbejde 4 daler. 28. december modtog Palle Jensen Smed for 2 firkantede jernstænger, som blev opslaget over seyerværkets viser uden paa taarnet, for at strengen paa stormklokken ikke skal gøre viserne skade, naar der ringes. For 2 par hængsler til dørene paa seyerværkets hus, 2 skyd-laase, 10 spir, 1 krog og en ny laas med nøgel 4 daler og 4 skilling. 25. marts 1769 fik kirkens klokker, Niels Dyhr, for en pæl bomolie til det nye seyerværk 12 skilling. 24. april betaltes til Jens Muldvad for 3 tylt fjæl og 3 stenlægter (lægter til tagsten), som blev brugt til

seyerværkshuset, 5 daler 3 mark og 6 skilling. Den 26. april 1769 betaltes til Jens Villadsen Bundgaard for et nyt seyerværk at gøre til Nykøbing kirke og for 2 smaa klokker norden i taarnet til at slaa time- og kvarterslag ligesom de store klokker efter øvrighedens befaling af kirkens penge, foruden det gamle seyerværk, som bemeldte Jens Villadsen Bundgaard fik i købet, som sees af øvrighedens akkord med ham. Hvilket herved følger under kvittering nr. 26, 180 rigsdaler.

I 1774 var urværket kommet i staa, men kirkens klokker, Jens Andersen Dyhr, reparerede og rengjorde dette, ligesom han ogsaa 2 gange tilforn havde gjort, og derved sparet kirken at hente urmager udenbys fra. Det fik han 1 daler og 2 mark for. 1788 reparerede urmager Ulsted uret.

Af ure fra denne mesters haand fabrikeret senere end 1773 kender jeg ingen, og hans spor fortaber sig hermed for mig. Hvor og naar han døde har jeg ikke kunnet finde, endda jeg har søgt i mange sogne.

Jens Villadsen Bundgaards børn.

Hans bekendtskab med mølleren Peder Rasmusen, Rampes mølle, formoder jeg at være aarsag til, at tre af hans børn faar deres opholdssteder forlagt fra Salling og Thy til Hammel, hvor man i folketællingen i 1787 støder paa urmageren Søren Jensen Bundgaard (døbt i Viborg 31. maj 1753), gift med Sophie Ølgaard Saaby, og deres 3 børn, Margrethe døbt 1782, Cecilie Helene døbt 1784, Hans døbt 1785, og en datter Anne Cathrine, der konfirmeredes i Hammel 1804, og formentlig født der 1789, men er

ikke indført i kirkebogen for Hammel, skønt forældrene har boet der fra 1781 til 1829.

Om urmager Søren Bundgaard oplyser Frijsenborg gods' regnskab, at han beboede et hus paa gaardens mark kaldet Tinghuset, hvortil hørte lidt landbrug, hvorpaa han havde 3 høveder, og af disse svarede han i kvægskat 13 skilling.

Urmager Søren Bundgaard døde i Hammel den 13. juni 1829 af kræft i halsen. — Sophie Ølgaard Saaby døde sammesteds den 6. januar 1835, 80 Aar gammel. Hun beboede Tinghuset.

Søren Bundgaards halvsøster, jomfru Inge Kirstine Bundgaard (døbt i Skjoldborg 1742) og maleren monsiør Gros Christian Grosen viedes i Hammel kirke den 16. maj 1783 efter kongeligt brev. Disse beboede ifølge godsregnskaberne ligesom urmageren et hus paa gaardens mark, kaldet Malerhuset, og havde landbrug og besætning ligesom urmageren og gav 13 skilling i kvægskat.

At Gros Grosen har malet urkasserne for svogeren er vel ikke utænkeligt. De svarede hver i aarligt landgilde 6 daler og $\frac{1}{5}$ skilling. Maleren faar i aarlig løn fra godset 50 rigsdaler. Urmageren lønnedes ikke af godset. — Gros Grosen begravedes i Hammel 23. juli 1790, 36 aar gammel.

I Hammel kirkebog skriver præsten under 6. februar 1781: »Begravet urmagerens datter, som var 23 aar gammel«. Hvis den angivne alder passer, maa det være Mette Marie Bundgaard, som konfirmeredes i Haasum i 1775, 17 aar gammel, Datter af Jens Villadsen Bundgaard, og saa skulle der have staaet: »Urmagerens søster«. Hvis da ikke Jens Villadsen paa den tid boede i Hammel, for saa har præsten jo ikke fejlet.

Tomas Nielsen Tøfting.

Et drama fra 1600'erne.

Ved TORSTEN BALLE

STORE TØFTING eller Øster Tøfting i Øster Vandet var i gamle dage en anselig gård. Den hørte til et mærkeligt lille len, Vigs gods, der kun bestod af gården Vig og nogle få gårde i Vandet og Torsted¹).

Først i 1600-årene boede Tomas Nielsen Tøfting i gården. Han fæstede 1614 på livstid kongetienden af Øster Vandet sogn²), så han må have været en vederhæftig mand, d. v. s. en mand, der var sådan stillet, at han kunne betros noget. Hans velstand var nok til dels arvet. Jens Nielsen Tøfting, der ca. 1625 var sognepræst i Frøslev og Mollerup³), var sikkert hans broder, og det var i regelen kun de mest velhavende af bønderne, der lod deres sønner studere.

Tomas Tøfting stod sig godt med Mogens Kås til Støvringgård, der var lensmand over Ørum len og Vigs gods 1614—19 og derefter over Mariager klostres len. Da Mogens Kås flyttede til Mariager, blev Tomas Tøfting ridefoged over Mariager klostres

gods i Ty⁴), og han fik bolig i Mogens Kås' gård i Tisted⁵). Dog boede han af og til på Tøfting og i Mariager, hvor han fik borgerskab⁶). I de følgende år optrådte han på herredsting og landsting ofte på Mogens Kås' vegne.

Da herredstingets bøger fra denne tid er gået tabt, kender vi kun de af hans sager, som blev indanket for landstinget i Viborg; men der er nok endda til at vise, at han ikke alene var en tingvant mand, velkendt med alle lovens krinkelkroge, men også en mand, der ikke ville give op.

En sag kunne dengang trækkes meget længe ud ved hjælp af opsættelser, bisager mod stævningsmænd, vidner og dommere og ved, at man indankede hovedsagen eller bisagerne for landstinget. Herfra blev sagerne ofte henvist til fornyet prøvelse ved herredstinget, hvorefter man kunne begynde forfra.

Det kunne jo være meget godt, at en sag således blev grundig prøvet i alle enkeltheder, men sagens parter blev tit så forbitrede på hinanden under den langsommelige proces, at de snart efter begyndte en ny trætte.

1614 havde Tomas Tøfting en sag for Hillerslev herredsting om retten til »ravl og ræ«^{*}) ved bredden af Vandet sø ud for Tanderup. Hans modpart var Enevold Christensen i Agerholm. Efter seks års trætte kom sagen 1620 for landstinget, hvor dommerne kom til det resultat, at herredstingets dom var u-endelig (∴ ikke afsluttende) og viste sagen tilbage til herredstinget til ny overvejelse⁷.

Hvorledes denne sag endte vides ikke, men lands-

^{*}) siv og opskyllede planter.

dommerne fik ikke fred for Tomas Tøfting ret længe.

1621 havde han en ny sag for landsretten. Den begyndte som en bagatel, men snart udviklede den sig voldsomt, og i de følgende år rullede hele bølger af bisager frem for landsretten, indtil det hele endte med et drama, der gav genlyd i kongens gemakker⁸).

Et lille usseligt hus i Klitmøller var stridens årsag, i hvert fald tilsyneladende. Østen for huset lå et øde møllested, der tilhørte jomfru Helvig Kås til Nandrup, og vesten for havde velbyrdig Mogens Pape nogle ejendomme, deriblandt vist også en mølle. Nu krævede de begge, eller rettere deres fuldmægtige, ejendomsretten til huset.

Mogens Papes fuldmægtig var Mogens Kås, og på hans vegne optrådte Tomas Tøfting. Helvig Kås havde en mindst lige så dreven — og lige så stikken — mand til at føre sin sag, nemlig Mikkel Christensen Juul fra Skjoldborg, en broder til den førnævnte Enevold Christensen i Agerholm.

Mellem disse to hårde halse kom striden til at stå. Modsætningen mellem dem, der måske var af gammel dato, udviklede sig efterhånden til et indædt forbitret fjendskab, der ikke gav mulighed for forlig.

Hvad der skete på herredstinget i denne sag, lader sig nu ikke følge i alle enkeltheder, da tingbøgerne mangler, men to af tingsvidnerne blev indanket for landstinget, og man kan vel gå ud fra, at det har været et par af de vigtigste.

Det ene var forhvervet af Anders Terkelsen i Hove 26. juli 1621 på Hillerslev herredsting. Ifølge dette havde Tomas Tøfting og Per Lauritsen i Øster Vandet vidnet, at de for 6—7 år siden havde bygget huset på Mogens Papes vegne. Man skulle synes, at

dette vidne ikke var til at komme udenom — hvis det da var sandfærdigt.

Det andet tingsvidne havde Mikkel Juul fået på samme ting 14. august 1621. Otte mænd, derimellem Mikkel Juuls broder Enevold havde da vidnet, at Anders Rasmussen boede i huset, siden det blev bygget for 6—7 år siden, og at han havde sit kvæg i et andet hus, men hvem det tilhørte, vidste de ikke.

Dette tingsvidne ser ikke ud til at betyde ret meget, men har nok alligevel gjort det, da Tomas Tøfting var så ivrig for at få det omstødt. På herredstinget blev huset da ogsaa tilkendt Helvig Kås.

Det vil blive for trivielt at trevle denne sag og dens talrige bisager op i alle enkeltheder, men der savnedes iøvrigt ikke oplivende momenter. Et af Tomas Tøftings bedste numre var, at han skiftevis påstod, at han boede i Mariager, i Tisted og i Tøfting, og naturligvis blev han stadig stævnet det forkerte sted.

For at få ende på sagen havde landsdommerne sendt nogle »gode mænd« (d. v. s. adelsmænd) til åstedet for at »granske« sagens sammenhæng. De tildømte også Helvig Kås huset, men Tomas Tøfting opdagede, at Mogens Papes arvinger ikke havde fået meddelelse om dette fornemme optog. Deres kendelse var derfor ugyldig, og de gode mænd var redet til nar.

Og så eksisterede det hus, hvorm striden stod, endda overhovedet ikke længere; Mikkel Juul havde ladet det nedbryde, inden de gode mænd kom. Deraf opkom igen nye stridigheder, og først 1626 kunne landstinget ende sagen med at tildømme Helvig Kås huset eller rettere den plads, hvor det havde stået.

Forinden havde forholdet mellem Tomas Tøfting og Mikkel Juul taget en alvorlig vending. Tomas Tøfting havde forlængst »opladt« den halve gård til sin søn Niels Tomsen — med Mogens Kås' minde⁹⁾. Senere fæstede sønnen også den anden halve gård. Det var almindeligt i Ty, at en mand som fæster blev efterfulgt af sin søn eller svigersøn, således at den samme slægt kunne sidde på en gård i flere generationer. Gården blev slægtens hjem, og slægten følte sig stærkt knyttet til den.

Derfor var det en udspekuleret ondskabsfuldhed, at Mikkel Juul opsøgte den ny lensmand på Ørum, Reinhold Heidenstrup, og fik fæstebrev på den halve gård Tøfting¹⁰⁾. I fæstebrevet stod, at Tomas Tøfting var dømt fra gården for restancer, men for det første var det ikke længere Tomas Tøfting, men Niels Tomsen, der var fæster, og for det andet beviste Niels Tomsen senere med kvittering fra ridefogeden på Ørum, Hans Andersen, at han havde betalt sin afgift, så det var måske Mikkel Juul, der falskelig havde foregivet, at Tomas Tøfting var sat fra gården.

Men fæstebrevet havde han, og den 4. april 1625 om natten mødte hans kone, børn og folk op ved Tøfting og brød døren op til den nye gård, hvori Niels Tomsen havde noget gods, som han og hans små søskende havde arvet efter deres moder.¹¹⁾

Om morgenen begyndte Mikkel Juuls folk at pløje tæt ved, hvor Niels Tomsens karle gik med deres plov. Kort efter begyndte Mikkel Juuls søn Christen at skyde med sin bøsse, og han og hans ledsagere, der også bar våben: spyd og hellebarder, truede ad Niels Tomsens folk, som derfor rendte af marken af frygt for, hvad der kunne ske.¹²⁾

Niels Tomsen klagede til herredstinget over Mikkel Juuls voldelige adfærd, og senere nåede sagen til landstinget, hvor selve herredsfogeden Søren Jensen i Kanstrup fremlagde Niels Tomsens klage og tjene-stefolkenes vidnesbyrd. Mikkel Juul krævede sagen afvist, da kun Niels Tomsens egne folk og et umyndigt barn havde vidnet¹³), og landsdommerne erklærede da også, at vidnesbyrdet og klagen ikke var retsgyldige, dog med den begrundelse, at for det første var der ikke givet lovligt varsel, og for det andet var klagen ikke udtaget med vidner. Den unge Niels Tomsen var åbenbart endnu ikke inde i retsplejens mysterier.

Mikkel Juul fortsatte så med at konsolidere sin stilling i Tøfting. Han fik udmeldt nogle mænd, som foretog en rebning (deling) af Tøfting mark mellem ham og Niels Thomsen¹⁴). De kunne jo nok ikke så godt drive gårdene i fællesskab. Niels Tomsen var imidlertid ikke tilfreds med rebningen, og han gik igen til landstinget, som denne gang gav ham ret og erklærede rebningen ugyldig, da rebningsmændene ikke havde været helt lovligt udmeldt.

Mikkel Juul tabte altså for en gangs skyld et slag. Til gengæld vandt han det næste, som ellers nær havde vippet ham af pinden.

Ridefogeden på Ørum, Hans Andersen, anlagde 1625 sag mod ham ved herredstinget for at få ham sat ud af gården på grund af restancer og utilstrækkelig vedligeholdelse af gården. Han blev da også dømt til at have forbrudt sit fæste, men naturligvis appellerede han straks til landstinget¹⁵).

Landsdommeren fandt det ikke tilstrækkeligt bevist, at Mikkel Juul skyldte noget. (Man skulle ellers

tro, at det var ham, der skulle bevise, at han havde betalt). De mente heller ikke, at der forelå bevis for, at gården var brøstfældig, og de erklærede da herredstingets dom for magtesløs at være.

Det var nu vist ellers rigtigt nok med restancerne. I en senere sag fremlagde Mikkell Juul ganske vist kvittering for, at han havde betalt stedsmaal og afgifter, men de blev først betalt 16. april 1626¹⁶). Derimod kunne det jo nok være tvivlsomt, om gården, der omtales som nybygget, kunne blive helt forfalden i løbet af de halvandet år, Mikkell Juul havde haft den.

Landsdommerne har sikkert anet eller vidst, at dette ikke var nogen almindelig udsættelsesforretning, men at der lå noget bagved, som ikke kom frem, og de har så taget dette i betragtning ved domsafsigelsen.

Måske var det Tomas Tøfting, der stod bag ved dette angreb. I hvert fald var det ham, der nu på sønnens vegne stævnedes lensmanden Reinhold Heidenstrup for at få det fæstebrev, han havde givet Mikkell Juul, kendt ugyldigt¹⁷). På landstinget, hvortil denne sag også kom, fremlagde Tomas Tøfting sønnens fæstebreve som kvitteringer for stedsmaal og afgifter, og desuden påstod han, at Mikkell Juul var en falskner, uden at det oplystes, hvad der hermed sigtes til.

Landsdommerne synes at have været lidt i knibe med denne noget usædvanlige sag, og de valgte at afvise den med den mærkelige begrundelse, at landstinget ikke var dommer over fæstebreve. De, der anså sig forurettet i sagen, henvistes til at indstævne den for »sin tilbørlige dommer«, men hvem denne

dommer er, nævnes ikke. Måske har landsdommerne ikke vidst det, måske har de tænkt på kongen, som enhver undersåt altid kunne klage til og, som det ses af kancelliets brevbøger, ofte med held. Christian IV tog sig omgående og grundigt af enhver sag, stor eller lille, der blev indanket for ham.

Men 1626 blev Danmark indblandet i 30-årskrigen og nu fik konge og folk en tid andet at tænke på end små lokale stridigheder. Jylland blev besat og store lidelser ramte befolkningen. Først hen på foråret 1629 forlod de kejserlige tropper landet, og folk fik igen fred til at tage deres gamle kævl op påny.

Tomas Tøfting havde heller ikke glemt Mikkel Juul.

Den 11. juni 1629 om formiddagen gik Mikkel Juul på Tøfting mark og satte sine køer. Da kom to mænd ridende ned over Vesterbak imod ham med lange bøsser — og skød ham. Således vidnede to mænd fra Møgelvang og Sundby i hvert fald ved Hillerslev herredsting, og de mente også, at de to mænd var Tomas Tøfting og hans søn Niels Tomsen¹⁸).

Mikkel Juuls eftermålsmand, hans broder Enevold Christensen i Agerholm, rejste da drabssag mod hans banemænd. Sagen blev også behandlet ved Hundborg herreds ting, men her nævnede de to vidner kun een mand som drabsmand, nemlig Tomas Tøfting. Han førte vidner, der skulle godtgøre, at han havde været i Tisted og på fjorden hele natten og formiddagen, og hans søn erklærede den 4. august på Hillerslev herredsting, at han, Niels Tomsen, havde dræbt Mikkel Juul i nødværge, og ingen anden havde været med ham¹⁹.

Alligevel blev Tomas Tøfting dømt for drabet på de to vidners udsagn efter den gamle regel, at på to vidners udsagn skal en sag stå fast.

Skulle han nu redde sig, måtte han først og fremmest søge at få dette vidnesbyrd kendt ugyldigt. Det viste sig imidlertid, at det var umuligt at få rejst sag mod dem på lovlig måde. De var nemlig begge flygtet. Den ene skulle være rejst til Holbæk til slægt og venner »for landsens armods skyld«. Den anden mentes at være i Skåne. Tomas Tøfting forsøgte at lade dem stævne i Møgelvang og Sundby, men det gik ikke. De skulle efter loven stævnes, hvor de havde deres faste bopæl stævningsdagen — og hvor var det?

Det ser jo noget mistænkeligt ud, at hovedvidnerne således gik under jorden. Måske frygtede de for hævn, måske var der noget muggent ved deres vidnesbyrd, men hvordan det hænger sammen, er det ikke længere muligt at finde ud af.

Borte var de i hvert fald, og Tomas Tøfting var i knibe. Han forsøgte at trække sagen ud med sit gamle trick, idet han påstod, at han ikke var stævnet paa sin rette bopæl, og samtidig synes han eller hans venner, at have klaget til kongen.

Christian IV stod dengang endnu trods den ulykkelige krig i sin fulde kraft, og folkets tillid til ham var urokket. Han tog sig da også omgående af denne sag. Helt ukendt med den var han iøvrigt ikke. Alle-rede 11. marts 1630 skrev han til Mogens Kås, at drabet var kommet ham for øre. Det mentes, at Mogens Kås havde kendskab til, hvad der var sket, og kongen befalede derfor, at han skulle berette skriftligt til lensmanden på Ørum, hvad han vidste²⁰).

Hvad der kom ud af denne skrivelse, vides ikke,

men egentlig er det påfaldende, at sagen er indberettet til kongen. Hans Majestæt blev i almindelighed ikke ulejlignet, fordi der skete et drab. Det var i de tider en altfor almindelig affære. Kun når fornemme personer, som f. Eks. adelsmænd, var indblandet, blev kongen underrettet. Hvorfor er da denne sag nået til ham? Har man ment, at Mogens Kås havde noget med drabet at gøre? Eller var Tomas Tøfting en så betydelig person, at han kunne sidestilles med adelige? Snarest det sidste.

Intet i sagens mange akter antyder nemlig, at Mogens Kås havde nogen del i den. Derimod tilhørte Tomas Tøfting sikkert en særpræget klasse af storbønder, som på den tid spillede en betydelig rolle i Ty og flere steder i Jylland. Disse storbønder optræder som herredsfogeder, forpagtere og ejere af større gårde, ridefogeder o. s. v. Nogle af dem blev herremænd, og en del blev adlet.

Denne storbondeklasse stod på lige fod med gejstligheden og byernes rige borgere, som ofte var udgået af den, og til dels også med den lavere adel, hvis medlemmer ikke sjældent blev gift ind i den.

Meget tyder på, at denne klasse er af samme oprindelse som lavadelen og stammer fra urgamle høvdingeslægter. Mikkell Juul hørte sikkert også til denne klasse, og sagen fik derved et format, der nok kunne påkalde kongens indgriben af hensyn til de virkninger, drabet kunne frygtes at få blandt det gemene folk på egnen.

Der var nu gået et år, siden kongen skrev til Mogens Kås. Landstinget havde afvist Tomas Tøftings stævning af hovedvidnerne, og herredstingets dom skulle da egentlig stå ved magt. Men 24. marts 1631

befalede kongen landsdommerne (hvoraf den ene var Erik Juel til Torp i Rær sogn, Niels Juels fader), at de skulle optage hele sagen for landstinget og afsige dom²¹), da Tomas Tøfting havde klaget over, at han ikke var stævnet på rette måde. Sagens akter blev nu fremlagt på landstinget²²), som imidlertid stadfæstede herredstingets dom. De to hovedvidners udsagn kunne jo ikke afkræftes.

Men dermed var historien ikke til ende. Det skulle nu vise sig, at drabssagen havde vakt røre blandt befolkningen i Ty. 18. august 1631 skrev kongen til Gunde Lange, der nu var lensmand på Ørum, at Tomas Tøfting havde givet anledning til »tumult og rettens forhindring« på Hillerslev herredsting. Gunde Lange skulle nu, om det var nødvendigt, samle en styrke af de nærmeste lensmænds ryttere »for at forebygge videre oprør« og lade de skyldige, der havde rottet sig sammen med Tomas Tøfting, tiltale med lov og ret. Ligeledes skulle de andre lensmænd straffe de af kronens bønder i deres len, der havde taget del i røret²³).

De nærmere enkeltheder ved dette oprør kendes desværre ikke. Måske har bønderne med magt forhindret Tomas Tøftings henrettelse. Den måde, hvorpaa Mikkel Juul havde trængt sig ind i Tøfting, har sikkert vakt harme på egnen, og da Tomas Tøfting og sønnen ikke kunne opnå noget ad rettens vej, har man måske ment, at drabet var en slags retfærdighedshandling. Under Krigen havde folk vel vænnet sig til, at man måtte tage retten i sin egen hånd. Man har så fundet straffen for hård. En drabssag sluttede nemlig dengang ofte med en bøde.

Det kunne vel også tænkes, at folk har troet på

Tomas Tøftings uskyld, og kongen havde da også en forståelse af, at folkets reaktion kunne betyde, at der var gjort uret.

Det ovennævnte brev til Gunde Lange var nemlig indlagt i et andet af samme dato til nogle jyske rigsråder. I dette blev befaler kongen dem at undersøge sagen endnu en gang og dømme i den, da Tomas Tøfting havde begæret kongens stævning over landstingets dom. Kun hvis de fandt, at landsdommerne ikke havde gjort nogen uret, skulle de sende det indlagte brev om undertrykkelse af oprøret til Gunde Lange²⁴).

Hvorledes det er gået med denne undersøgelse, vi-
des ikke, og det er derfor usikkert, om Gunde Lange har fået den indlagte ordre, og om bønderne er blevet straffet.

Nogen endelig dom har rigsråderne sikkert ikke afsagt. De har snarest indstillet sagen til afgørelse ved kongens retterting, herredagen.

På dette ting blev sagen i hvert fald behandlet til sidst. 22. maj 1632 befalede kongen, at Tomas Tøfting skulle sendes til København²⁵), og allerede 16. juni samme år faldt dommen. Tomas Tøfting blev igen dømt til døden for drabet, og således måtte det vel også gå efter den tids lov.

Om dermed går tæppet ned for dette drama. Om Tomas Tøfting er blevet henrettet, eller kongen har benådet ham er skjult i mørket.

KILDER OG HENVISNINGER

(L.D. = landstingets dombøger, K.B. =kancelliets
brevbøger).

¹⁾ Landstingets skødeprotokol, nr. 23, s. 69. ²⁾ K.B. 30. maj 1614. ³⁾ Wibergs præstehistorie: Frøslev-Møllerup. ⁴⁾ L.D. 1621 A, fol. 282 b. ⁵⁾ L.D. 1626 A, fol. 177. ⁶⁾ L.D. 1621 A, fol. 282 b. ⁷⁾ L.D. 1620 A, fol. 138 b. ⁸⁾ L.D. 1621 A, fol. 128, 282 b; L.D. 1622 A, fol. 2, 16 b, 20 b, 78; L.D. 1623 A, fol. 7; L.D. 1625 A, fol. 126, 128, 166 b, 167, 169; L.D. 1626 A, fol. 37, 137 b, ⁹⁻¹⁰⁾ L.D. 1626 A, fol. 177. ¹¹⁻¹²⁻¹³⁾ L.D. 1625 A, fol. 224. ¹⁴⁾ L.D. 1626 A, fol. 149 b. ¹⁵⁾ L.D. 1626 A, fol. 259 b. ¹⁶⁻¹⁷⁾ L.D. 1626 A, fol. 177. ¹⁸⁾ L.D. 1630 A, fol. 59; L.D. 1631 A, fol. 158. ¹⁹⁾ Herredagsdombog 1632 16. juni. ²⁰⁾ K.B. 1630 11. marts. ²¹⁾ K.B. 1631 22. maj. ²²⁾ L.D. 1631 A, fol. 158. ²³⁻²⁴⁾ K.B. 1631 18. aug. ²⁵⁾ K.B. 1632 22. maj. ²⁶⁾ Herredagsdombog 1632 16. juni.

Ved foliotallet er i regelen underforstået »og følgende sider«.

Jegindøs Færgesteder

Ved ANDERS SØRENSEN

FORUDEN de store Færgesteder, der tidligere er meddelt lidt om her i Aarbogen, kan Thisted Amt opvise adskillige smaa Færgesteder, hvis Opgave dog kun har været af lokal Art. De af Jegindøs Beboere, der havde Ærinde paa Mors og Thy, var jo i alle Tilfælde nødt til at bruge Vandvejen, og selv om adskillige Medlemmer af det lille Øsamfund var i Besiddelse af egen Baad, var der dog paa Øen gode Betingelser for at drive Færgeri som Erhverv omend under ganske beskedne Former og uden officielt Stempel, og adskillige har givetvis ned gennem Tiderne drevet Færgeri eller maaske rettere sagt Baadfart som Erhverv eller som Bibeskæftigelse uden at spørge Myndighederne om Forlov og saa taget Vilkaarene, som de nu bød sig uden kongelig Bevilling og uden den dermed forbundne Beskyttelse mod Konkurrenter og ligeledes uden Afgift til det Offentlige, hvilken Afgift dog sjælden beløb sig til mere end et Par Rd. aarlig, hvad der maaske nok var værd at ofre for at faa Myndighedernes Beskyttelse.

Det første Forsøg paa at faa sat lidt System i Tingene gøres saa sent som i 1824, da flere Beboere paa

Jegindø beder Danske Kancelli bevilge Husmændene Poul Nielsen Østergaard og Jens Christian Poulsen Eneret paa Baadfart mellem Møllerodden paa Jegindø og Hellerør paa Thy. Amtmanden anbefaler Andragendet, men Generalpostdirektionen, der faar Sagen til Afgørelse, fandt det betænkeligt at give Eneret paa Baadarten og afslog Andragendet.

Næste Forsøg gøres 5. Marts 1830, da Ejeren af Tambohuset i Søndbjerg Sogn, Husmand Peder Pedersen Tamboe, søger Privilegium paa Overfarten til Jegindø, som han og hans Fader i mere end 50 Aar havde besørget. Han motiverer Andragendet med, at han nu gaaes i Næringen af fremmede Fiskere, der overfører Rejsende for Betaling, og da Øens Sognepræst bor i Søndbjerg, og Jordemoderen har Bopæl i Hvidbjerg, tror han, at en privilegeret Færgefart paa dette Sted vil være af Vigtighed. Han har hidtil overført en Vogn for 24 Sk. og en Person for 8 Sk., og naar der var flere da for 4 Sk. for hver, hvilken Betaling han beder om maa blive approberet som fremtidig Takst.

Sognepræsten og Amtmanden anbefaler, men begge henviser dog til Baadejernets Ret til at bruge egne Befordringsmidler, samt at der ikke maa blive Tale om at overskride den for Færgeriet ved Oddesund fastsatte Grænse.

Denne Gang gaar det bedre, thi allerede 23. April udstedes kongelig Bevilling paa Færgeriet, men med den Klausul, at saavel Beboere paa Jegindø som i Hvidbjerg og Søndbjerg Sogne, som selv ejer Baade, skal være berettigede til for deres egne Personers Vedkommende at sejle fra Strandbred til Strandbred uden at benytte Færgeriet, ligesom det ogsaa tillades

Fiskere at sejle fra Strandbred til Strandbred i egne Baade. Den af Peder Pedersen hidtil forlangte Betaling godkendes samtidig som fremtidig Taxt.

Dette Privilegium vakte Betæneligheder paa Jegindø, hvis Beboere 16. Juni s. A. skriver til Rentekammeret om fremdeles at maatte have Lov til at bruge deres egne Baade til deres private Befordring, som de frygtede for Færgemandens Privilegium fra-tog dem Retten til.

I en Betænkning herover lader Rentekammeret skinne igennem, at Ansørgernes Ønsker ikke kan ses at være opfyldte ved de i Privilegiet fastsatte Bestemmelser, thi selv om disse Bestemmelser maaske kan forklares derhen, at Udtrykket »for deres egen Person« ogsaa angaar Baadejernes Børn og øvrige Familie samt Tyende, saa synes det dog, at de er udelukkede fra Tilladelse til f. Eks. at hente Præst og Jordemoder, dels at overføre endog deres egne Kreaturer eller eget Brændsel og andre Fornødenheder, for ikke at tale om, at de forskellige Baadejere vel heller ikke kan anses for berettigede til at fare fra Strandbred til Strandbred i een og samme Baad.

Endvidere har Rentekammeret ytret, at det formentlig er Beboerne paa Fastlandet, der vil have Gavn af Færgeindretningen, da Øens Beboere sandsynligvis allerede er i Besiddelse af de fornødne Baade. Den Omstændighed, at den Mand, til hvem Bevillingen er givet, er bosat paa Fastlandet, uden det er oplyst, om han skal holde en Færge paa hver Side, hentyder ligeledes til, at Indretningen er sket mindre til Fordel for dem, der agter sig til Fastlandet fra Jegindø end omvendt.

Hertil bemærker Amtmanden, at allerede for 26 Aar siden, da han overtog Embedet, følte Trængsel til en ordentlig Færgeindretning ved Jegindø, og at han formaaede den nuværende Færgemands Fader til stedse at holde en Baad i Beredskab. Da der imidlertid fandt gensidige Klager Sted, og at en fast Forbindelse blev nødvendigere ved at Jegindø i gejstlig Henseende blev annekteret til Søndbjerg Præstekald, ansaa Amtet det for nødvendigt, at der blev oprettet et privilegeret Færgested. Om den nu udfærdigede Bevilling mener Amtet, at denne burde gives en saa vid Betydning, at der ikke kan lægges nogen Hindring i Vejen for Afbenyttelse af de Baade, der ejes enten af een eller flere.

For Inderster og fattige Husmænd, der ikke selv ejer Baad, maa der i det enkelte Tilfælde vel kunne gives Undtagelse med Hensyn til Forpligtelse til at skulle benytte Færgen, da det ingenlunde har været nægtet Beboerne i alle mulige ønskelige Anliggender at benytte deres egne Baade, og Færgen er saaledes kun bestemt for Rejsende, hvorfor Amtet anser denne Klage for at være en Følge af den enkelte Mands Uvillie mod Færgemanden.

Kongen har imidlertid ønsket Generalpostdirektionens Betænkning over Rentekammerets Indberetning, hvorfor Amtet atter tilskrives, idet man har antaget, at det var ønskeligt og gavnligt for Samfærdselen, at Peder Pedersen støttedes i den Næringsvej, hans Fader før ham har haft, og at den attraaede Færgebevilling kun skulde forebygge, at hans Næring intet Afbræk led ved de i Sundet færende fremmede Baade, som den meste Tid af Aaret opholdt sig der i Eggen, men det har ingenlunde

været Hensigten at udvide hans Næringsvej til Skade for Øens og Fastlandets Beboere. Man har antaget, at den kongelige Bevilling er anvendt i Overensstemmelse hermed, og Generalpostdirektionen er enig med Amtet i, at Ansørgernes Ønsker om fremdeles at maatte benytte deres egne Baade til alle deres Befordringer maa anses for at være opfyldte.

Amtet er ganske enig med Generalpostdirektionen i ovennævnte Betragtninger og mener heller ikke, at der kan taales yderligere Indskrænkninger i Færgemandens Rettigheder.

Generalpostdirektionens Betænkning resulterer i en ny kongelig Resolution 10. Maj 1831, der forklarer den Færgemanden givne Bevilling saaledes, at Beboerne saavel paa Jegindø som paa Fastlandet, som selv ejer Baad, indenfor Færgestedets Grænses, maa benytte den i alle deres egne Anliggender, men det er ikke tilladt at overføre nogen for Betaling.

Hermed skulde der saa være gjort Ret og Skel til begge Sider, men det kneb dog lidt at holde sig de givne Forskrifter efterrettelige. Saaledes klager Færgemanden 1833 over Indgreb i hans Rettigheder, idet nogle af Øens Beboere har været saa snedige at foregive Medejerskab i de Baade, hvori de overførtes, hvorfor det henstilles til Amtet at lade de interesserede Parter fremvise Adkomstbevis.

Kort Tid efter lader Færgemanden atter høre fra sig. Han har paa egen Bekostning anlagt en Bro ved Tambohuset, og han maa nu døje den Tort at se de private Baadejere benytte den til Gene for ham. Denne lille Sag ordnes dog ganske let med en kongelig Resolution af 7. Februar 1834, der tillader ham at oppebære 4 Sk. Sølv for enhver Færgeriet uved-

kommende Baad, der drister sig til at lægge til ved Broen, men dog kun under Forudsætning af, at Færgemanden for egen Regning holder Broen i for-svarlig Stand.

Peder Pedersen fik ikke mange Aar at virke i. Han døde 30. Marts 1843, kun 55 Aar gammel. Hans Enke, Gertrud Marie Christensdatter, der nu stod tilbage med 6 Børn, ønskede at fortsætte Færgeriet bistaaget af sine to Sønner Hans Peter og Niels Christian paa henholdsvis 21 og 17 Aar.

Enken faar dog straks at føle, at det ikke er saa let at staa alene. Hendes Mands Lig er næppe koldt, før der gøres Attentatforsøg paa hans Færgeprivilegium. Paa selve Begravelsesdagen, den 7. April, forfatter 46 navngivne Mænd i Hvidbjerg Sogn følgende Skrivelse til Amtet:

»Det Færgeprivilegium, der i sin Tid forundtes den nu afdøde Peder Tambour, uden at nogen Op-lysning om dets Gavnlighed for alle da indhentedes, har stedse været en Plage og en Tvangsbyrde for de nordre Byer og Dele af Thyholm, og hvorfor vil af Situationerne bitterlig kunne skønnes.

Jegindø, der er aflag og smal, ligger aldeles parallel med det nordlige Thyholm og kun adskilt fra dette ved et meget smalt Vand, der mod Syd udvider sig mere. Skal nu et Menneske fra Hindsels, Styvel, Hvidbjerg, Semb etc. over til Jegindø, hvorfra ofte Kreaturer og Sædekorn overføres hertil, da skal han først rejse $\frac{3}{4}$ Mil til Tambohuset, betale en dyr Overfart, rejse lige saa lang Vej fra søndre til nordre Ende af Jegindø Land, atter igen samme Vej tilbage, atter over Færgestedet, igen betale og igen de $\frac{3}{4}$.

Mil her paa Landet opad til sit Hjem. Denne Rejse, der lige fra Hjemmet og over til Jegindø kun udgør en Fjerdingvej, bliver nu frem og tilbage 3 til 4 Mil lang og koster desuden Penge og altid Ophold og Spild af en hel Dag, skønt han ad den korteste Vej kunde gøre Turen paa et Par Timer.

Det er nu visselig en haard Tvang hver Mand, hvad enten han er gaaende eller kørende, her er underkastet, og Befordring og Transport af Korn og Kreaturer saa lang en Vej omkring, baade paa Jegindø og paa Thyholm, er ofte mere end Kornet og altid højest byrdefuld og tidsspildende og penge-spildende.

Det høje Amt vil visselig erkende dette som saare indlysende, og hvor ofte man derfor har forsøgt at sønderrive dette tunge Baand — Sagsøgning og Mulktering detsaarsag have fundet Sted — herom kan vor gode Herredsfoged, Hr. Justitsraad Fischer vist give gode Vidnesbyrd. Men lige saa betænkeligt som det er ved nye og absolut nødvendige Indretninger og Privilegier at hæve gamle, naturlige og billige Fordele, ligesaa betænkeligt bør det vist ogsaa findes at udsætte for Fristelser til Overtrædelser, hvor hine Billigheder og gamle Rettigheder og Fordele daglig ægge til dem, og hvor Ubilligheder i hine nye Paa-læg og nye Baand daglig staar for Øje.

Det er detsaarsag Undertegnede, som alle er Be-boere af Thyholms nordre Byer, vores Ønske og Bøn: At det Privilegium, der meddeltes afdøde Færgemand, maa vorde indskrænket saaledes, at de nordre Byer her paa Thyholm, Styvel med Hindsels og Borregaard, hvilken sidste og naar Vandene er høje, har en Omvej til Tambohuset af 1 Mil, samt Semb,

Hvidbjerggaard og Smerup bliver tilladt Overfart til Jegindø med egne Baade, hvorimod Hvidbjerg Sogns søndre Byer og det hele øvrige Land, der har nærmest til Tambohuset, forbliver underkastede Færgeprivilegiet, om et saadant for Fremtiden skulle eragtes videre fornødent.

Hvidbjerg Sogn paa Thyholm, den 7. April 1843.«

Dette Forsøg paa Benspænd havde Hvidbjerg Sogneforstanderskabs Billigelse, men til Held for Enken var Herredsfogden af en noget anden Mening, thi da han 5. Maj fremsender Skrivelsen til Amtet, bemærker han kort og godt, at Hensigten er, at et Par paa det nordlige Thyholm boende Baadejere vil være Færgemænd for de omkringboende, og da noget saadant vilde være et Indgreb i den afdøde Færgemands Rettigheder, kan han ikke anbefale det efter hans Mening ugrundede Andragende, men derimod kan han tiltræde en af Søndbjerg-Odby Sogneforstanderskab afgiven Betænkning, som han selv har foranlediget fremsendt ved at spørge om Sogneforstanderskabets Mening om selve Andragendet, om der bør være et privilegeret Færgested mellem Thyholm og Jegindø, og om der i bekræftende Fald maatte være et mere passende Sted end Tambohuset.

Sogneforstanderskabets Formand, Sognepræsten i Søndbjerg, Thorning Christensen, skriver bl. a., at Andragendet maa siges at være ganske overflødig, da Ansøgerne jo netop i Privilegiet faar bekræftet deres Ret til at bruge egne Fartøjer. Forslaget betegner Præsten iøvrigt som uiværksætteligt, da Andragendet er underskrevet af ca. 50 Personer. Hver af disse maatte følgelig anskaffe sig en Baad, hvil-

ket vilde udgøre en smuk Flotille, med hvilken de kunde iværksætte deres Overfart til Jegindø, men det findes dog utænkeligt, at sligt sker, da det vilde blive altfor bekosteligt for de meget faa Gange, de hver især vilde rejse til Jegindø, men dersom det er Meningen, at de paa fælles Bekostning vil anskaffe een Baad og ansætte en Færgemand, vil det give Anledning til, at Færgemanden i Tambohuset forurettes, hvorpaa saa vil følge Sagsøgning og Mulktering.

Andragendet findes i det hele taget urigtigt motiveret, thi dels udvider Fjorden sig først syd for Tambohuset, der ligger ved det smalleste Sted, hvorimod der nordpaa er bredere, og kan man i uroligt Vejr ikke ro over ved Tambohuset, kan det langt mindre lade sig gøre de andre Steder; dels er Overfarten ikke dyr, og dels er Vejlængden til Tambohuset, især fra Borregaard, angivet meget for lang. I det hele taget har flere af Ansøgerne, især Hr. Kjærulf paa Hvidbjerggaard, ikke meget længere til Tambohuset end til et hvilket som helst Sted ved Fjorden, dels fordi Rejsen til Jegindø anføres til $\frac{3}{4}$ Mil nordpaa, som om der ikke boede Folk paa andre Punkter af Øen end de nordligste. Kirken ligger lige overfor Tambohuset, og Jegindø ligger ikke blot ud for det nordlige Thyholm, men strækker sig syd paa udfor Helleris i Søndbjerg Sogn.

Da et Færgested ikke kan ligge lige nær ved alle, bør det nordlige Thyholms Beboere finde sig i at ligge noget længere borte fra Tambohuset end andre, og der bør ikke indrømmes dem noget andet Overfartssted.

Med Hensyn til Spørgsmaalet, om ikke der bør være en privilegeret Færgeforbindelse der paa Ste-

det, finder Sogneforstanderskabet det absolut nødvendigt, thi Farten er ikke ubetydelig, og de Rejsende maa være sikker paa altid at kunne komme over, og med Hensyn til Færgestedets Beliggenhed anser man Tambohuset for mest passende og bekvem. Færgestedet er ikke blot til for det nordlige Thyholms Beboeres Skyld, men er ogsaa til for det sydlige Thyholms og Jegindøs Beboeres Skyld og for alle dem, der fra Mors og Salling vil over til Thyholm eller rejse videre til Hardsyssel eller i det hele taget vil videre over Oddesund, og af denne Grund kan der næppe findes noget bedre Sted end Tambohuset, der ogsaa anløbes af Dampskibe.

Det var jo en grufuld Salve, der affyredes mod de 46 Thyholmere, der iøvrigt intet fik ud af deres Aktion. 4. Maj søger Gertrud Marie Christensdatter om gratis Fornøelse af sin afdøde Mands Bevilling til Færgeriet samt af een ham under 10. December 1842 givet Bevilling paa Krohold for Søfolk, og 25. Juli faar hun den ønskede kongelige Bevilling mod at holde en kyndig Mand i sin Tjeneste og stedse have en forsvarlig Baad. Taxten forbliver som før, 8 Sk. pro persona, og naar flere overføres 4 Sk., og 24 Sk. for at overføre en Vogn, naar Hestene svømmer bag efter, ligesom der stadig maa opkræves 4 Sk. for at benytte Færgebroen ved Tambohuset.

8. Juni afholdtes der Syn over Færgemateriellet, der bestod af en mindre Baad i komplet Stand samt en stor Baad, der nylig er tjæret og er i brugbar Stand. Baadene er indrettede til at overføre Gods og Passagerer. Kreaturer maa svømme over, men den store Baad kan dog overføre et enkelt Kreatur. Den faste Bro er nedfalden og benyttes ikke (der kan

altsaa ikke opkræves Bropenge). Ved Færgestedet er opsat et sortmalet Brædt med paamaalet Taxt, og paa Jegindø fandtes Signal, der om Dagen er en oprejst Stage med et Brædt paa, medens der om Natten bruges en Lygte.

Som den kyndige Mand, der skulde forrette Tjeneste ved Færgeriet, benyttedes Sønnen Hans Christian, der de følgende Aar var Færgekarl, men foruden ham har Enken dog 4 andre Børn hjemme, hvoraf Sønnen Christen ogsaa hjalp til ved Færgeriet, saa der var egentlig ikke Mangel paa Mandskab, hvorimod Materiallet efterhaanden maa være gaaet i Forfald.

Amtet har dog stedsse haft sin Opmærksomhed henvendt paa Færgeriet, thi 24. Oktober 1859 afleverer Amtsvejinspektør Husen, der har været paa Aastedet, et Forslag til Forbedring af Forholdene. Ejerinden er villig til at anskaffe fornødne Færgerekvisitter, men kun paa Betingelse af, at det Offentlige vil anlægge en Bro paa hver Side. Husen finder Broerne nødvendige, eftersom Færgen ikke kan komme nærmere Land end ca. 50 Alen. Overfarten her finder han ganske vist ikke af større Betydning, men han anbefaler dog en Bro paa hver Side med et Brohoved paa 12 Alen med et aabent Løb bagud med en Bredde paa 4 Alen og herfra en Dæmning ind til Land opført med Sider af Sten og med Fyld af Ler og Grus. Hermed vil man opnaa, at Færgen ved daglig Vande vil have $2\frac{1}{2}$ —3 Fod Vand at flyde paa. Bekostningen skønnes at blive 1107 Rd. ved Tambohuset og 1059 Rd. paa Jegindø.

30. November betyder Ejerinden atter sin Villighed til at lade Færge og Rekvisitter istandsætte, men

hun kan dog ikke tilfredsstillende de Rejsende, med mindre der i det mindste laves en Bro paa Jegindø, som hun dog mener kan være noget mindre end efter Husens Forslag. Husen bemærker hertil, at det ved Undersøgelse af Fjordbunden har vist sig, at der ved daglig Vande først vil findes 3 Fod Vand 50 Alen ude. Ved Jegindø bliver Fjorden paa nævnte Afstand paa een Gang meget dyb, hvorimod Fjordbunden paa den anden Side ved Tambohuset er temmelig flad og jævn i en meget større Afstand fra Land. Muligvis er stærke Vinde ikke saa meget til Hinder for Landingen ved Jegindø, som ved Tambohuset, og hvis dette er rigtigt, kan man muligvis undvære Bro ved Tambohuset, men herom har han dog ikke nogen bestemt Mening.

Amtsvejinpektør Husens Forslag har aabenbart været lidt for kostbart, thi der kom ikke noget ud af det. Ejerinden meddeler 17. Juni 1861, at hun nu har faaet en ny Færge forsynet med en Hængebro, samt at hun har ladet opføre en Pælebro paa Jegindø, og hun beder nu om at faa en ny Taxt snarest. Herefter har Postvæsenets Konsulent i Færgesager, Kaptajn Leth besøgt Færgestedet, og 9. August skriver han til Generalpostdirektionen, at den nye Færge kan tage en Vogn og et Par Heste. Desuden haves en større Baad og to mindre. Den nugældende Taxt er fra 1843, men Ejerinden har dog for Overfart med Færgen taget 3 Mark, hvad han anser for passende. De øvrige Taxter kan udmærket forblive i Kraft, men foreslaar dog 50 % Tillæg om Vinteren.

Om Færgestedet er Leth af en noget anden Mening end Husen. Han finder Færgebroer unødvendige, da Grunden paa begge Sider er fast, saa der

med Sikkerhed kan køres til og fra Færgen. Færgeriet finder han af saare ringe Betydning. Ejerinden synes iøvrigt at hente sin Næring fra Ombord- og Ilandsætning fra Limfjordsdamperen, ligesom der ved Tambohuset ogsaa findes Oplagsplads for Tømmer tilhørende en Landsbyhandlende, hvorfor Forfatningen ved dette Færgested ogsaa synes bedre end sædvanligt.

Ejerindens Ønske om en ny Taxt opfyldes hurtigt. 9. November 1861 fastsættes følgende Taxt:

	Sommer	Vinter
For Færgen	48 Sk.	72 Sk.
For den store Baad.....	24 „	36 „
For en enkelt Person	8 „	12 „
For flere Personer paa een Gang	4 „	6 „

Sommertid 1. April til 30. September.

1867 sælger Gertrud Marie Christensdatter sin Ejendom til sin Søn, Christen Pedersen, der nu er 35 Aar, og da han anbefales af Sogneforstanderskaberne i Søndbjerg og Jegindø samt af Herredsfoged og Amtmand som et paalideligt og retskaffent Menneske, faar han 21. Maj 1867 Bevilling paa Færgeriet ganske gratis.

Foruden omtalte Færgeforbindelse havde Jegindø ligeledes Færgeforbindelse med Mors. Færgeriet paa denne Rute blev ligeledes drevet ganske privat, men ogsaa her blev det første Forsøg paa at opnaa et Privilegium forgæves. 7. December 1819 ansøger Laurits Østergaard paa Jegindø Generalpostdirektionen om Eneret paa Færgefart mellem Øen og Mors. Amtmanden mener, at Sagen bør henvises til Amtets

Afgørelse, da den nuværende Færgefart hviler paa en privat Forening med Jegindøs Beboere, og til Ugunst for Ansøgeren tilføjer Amtmanden, at Østergaard er uefterrettelig og ganske uskikket til at forestaa Færgefarten, og han har heller ikke de fornødne Rekvisitter, og iøvrigt mener Amtet ikke, at Færdselen mellem disse Øer er saa betydelig, at det kan være nødvendigt at oprette et Færgeri der. Efter denne Udtalelse blev Andragendet naturligvis afslaaet.

Den allerede eksisterende Forbindelse mellem de to Øer ophævedes naturligvis ikke, men fortsattes som et privat Foretagende med Amtets billigelse. Saaledes approberedes 23. Marts 1827 en Aftale mellem Jegindøs Beboere om at overføre kongelige Embedsmænd, Breve m. m. mellem Mors og Jegindø. Denne Overenskomst fornyedes ved Amtets Approbation 4. Maj 1836 med Anders Nielsen Wenøe og Peder Christensen Husted af Jegindø som Underskrivere. For en Betaling af 8 Td. Byg aarlig havde disse to Mænd paataget sig at overføre Breve fra Lund Odde til Jegindø, og paa denne Maade fortsattes Færgeriet uforstyrret.

1841 forsøgte Skipper Peder Jensen af Jegindø dog at faa Eneret paa Færgefarten, men efter Henstilling fra Amtet fik han Afslag, idet man indtil videre fandt den bestaaende Ordning passende efter de lokale Forhold.

1847 bliver der imidlertid atter Røre om denne Færgerute ved et Andragende af 6. November fra Proprietær Christian Bonne til Gammellund om Bevilling paa Eneret til at overføre Personer og Gods med Baad mellem Mors og Jegindø samt om Bevil-

ling til Gæstgiveri og Krohold i den Bygning, han agtede at lade opføre ved Lund Odde.

Rygtet om Bonnes Hensigter naaede snart Jegindø, hvor Jens Jensen og Jens Pedersen Husted, de nuværende Færgfolk, 5. December indsender Andragende om Eneret paa Overfart med Baad fra Lund Odde til Jegindø og omvendt.

I Anledning af disse Ansøgninger spørger Herredsfoged Rummelhoff i Nykøbing Præsten i Sønderbjerg om hans Mening. Denne finder Gæstgiveri paa Stranden ved Lund hensigtsmæssig, hvorimod han finder det mindre hensigtsmæssigt at tage Færgeriet fra de nuværende Færgfolk, der ikke har andet at leve af og tillige har bekostet Baade, der er gode og forsvarlige.

Herredsfogden selv anbefaler ligeledes Gæstgiveri paa Stranden, ligesom han anbefaler, at Bonne faar Pligt til at forsyne de Rejsende med Befordring efter Vognmandstaxt. Om selve Færgeriet finder han det ønskeligt, at der anbringes Baade paa begge Sider, men skal Færgeriet fortsat drives fra den ene Side, maa det anbefales at give Bevilling til Jensen og Husted, da man ikke skal tage Levebrødet fra disse to fattige Mænd for at give det til den velhavende Bonne.

Efter disse to Udtalelser anbefaler Amtsraadet begge Ansøgere til fra hver sin Side at udøve Færgeriet, og Generalpostdirektionen gaar ind herpaa og beder om at faa nye Andragender indsendt fra begge Parter.

15. Juni 1850 giver Bonne Generalpostdirektionen Meddelelse om, at han gerne paatager sig Færgefarten fra Mors til Jegindø, skønt det ikke vil være løn-

nende, da der skal holdes 2 Færgekarle, ligesom han ogsaa vil paatage sig Landtransporter. Samtidig benytter han Lejligheden til at gøre opmærksom paa, at de to Baade, der nu benyttes, ikke er i forsvarlig Stand. Han kan skaffe Hundreder af Klager over de nuværende Færgefolks Efterladenhed saavel med Hensyn til Betjening af de Rejsende som til, at de lader kongelige Breve ligge hos ham paa Gammel-lund halve Dage efter, at Signalet er hejst, og som Regel afhentes der i Vintertiden mellem Kl. 3 Eftm. og Kl. 9 Form. ingen Breve uden forudgaaende Af-tale. Skrivelsen er fremsendt af Herredsfoged Rum-melhoff, der dog ikke kender noget til de omtalte Klager, saa det har vel ikke været saa slemt endda.

Herefter indstilles til Finansministeriet at søge udvirket, at der gives kongelige Bevillinger til Bonne paa Færgefarten fra Lund Odde til Jegindø og til Jens Jensen og Jens Pedersen Husted fra Jegindø til Lund Odde, naar nye Ansøgninger er modtaget, ligesom der, inspireret af Bonne, foreslaas følgende Taxt for begge Veje:

Naar en hel Baad fragtes:	Sommer	Vinter
A. 1. For den større Baad . . .	24 Rbsk.	32 Rbsk.
2. For den mindre Baad ..	16 „	20 „
B. For Transport med en alle-rede fragtet Baad eller naar denne alligevel skal over:		
1. For en voksen Person ..	8 „	10 „
2. For et Barn	4 „	5 „
3. For en Td. Korn	3 „	4 „
4. For et Kvæghoved	6 „	8 „
5. For en svømmende Hest	6 „	8 „

24. April 1851 søger Jens Jensen og Jens Pedersen Husted atter om Eneret paa Færgefarten og denne Gang i begge Retninger, da de har erfaret, at Bonne ikke, trods Løfte om Bevilling, ønsker at etablere nogen Færgefart. Jegindøs Sogneforstanderskab anbefaler, og Herredsfoged Rummelhoff tilføjer, at Bonne kun vil tage sig af Færgeriet, dersom han faar Eneret, saa Bevillingen maa altsaa gives til ham eller til de to andre. Aaret efter, 12. Februar 1852, meddeler Rummelhoff, at Bonne kun vil opgive sin Begæring om Eneret paa Betingelse af, at der paa Mors opføres et Hus, der forsynes med Krobevilling, og at han er villig til at opføre et saadant, men paa Betingelse af, at dets Beboere faar Ret til Færgefart.

Sagen synes paa nærværende Tidspunkt at blive lidt for vidtløftig. 25. Marts 1852 indberetter Amtmanden til Generalpostdirektionen, at Indenrigsministeriet er villigt til at give Bonne Bevilling til Krohold, naar Huset er bygget, men Bonne synes ikke at have ment det alvorligt, og for at faa en Ende paa det, anbefales det at give Jens Jensen og Jens Pedersen Husted Eneret paa den hele Færgefart. Generalpostdirektionen svarer 12. Juni tilbage, at Amtet maa se at faa at vide, hvad Bonne egentlig vil, og der maa nu sættes en passende Frist for Indsendelse af Ansøgning, da man ellers vil give Bevilling til Jensen og Husted.

Kort efter svarer Amtet tilbage, at Bonne nu har erklæret sig villig til at færge fra Mors til Jegindø samt opføre en Bygning til Værtshus. Amtet anser det for hensigtsmæssigt at gøre det til Betingelse, at begge Bevillinger gensidig skal være afhængig af saavel Kroholdets som Færgefartens Bestaaen samt

at det paalægges Husets Beboere at etablere en Befordringsstation, saafremt en saadan i Tidens Løb viser sig nødvendig. Herpaa svarer Generalpostdirektionen 19. Oktober, at Indenrigsministeriet vil gøre Bonnes Bevilling til Krohold afhængig af Færgefartens Vedbliven, og at der i Udkastet til Bevilling paa Færgefarten fra Lund Odde til Jegindø vil blive indført Forpligtelse til at afgive Landbefordring for de fra Jegindø kommende Rejsende til almindelig Vognmandstaxt.

Som før nævnt havde Amtet antydnet, at Bonne ikke havde ment det alvorligt, og det er troligt nok, for de følgende Aar sker der intet i Sagen, som Generalpostdirektionen ganske simpelt har henlagt, og de to gamle Færgemænd fortsatte nu Færgeriet som hidtil, altsaa uden Bevilling.

Det varede dog ikke mange Aar, før der atter meldte sig Konkurrenter. 6. Januar 1859 indsender to Husmænd og Fiskere, Mads Pedersen Roi og Mads Christian Christensen, begge af Bøl, Ansøgning om Privilegium paa Færgefarten mellem Jegindø og Mors, vel anbefalede af Sogneforstanderskaberne for Jegindø samt Øster- og Vester Assels Sogne og tillige af Herredsfoged Rummelhoff og Proprietær Bonne til Gammellund. Dette Skridt havde til Følge, at den gamle Færgemand, Jens Jensen (Husted), og hans Stedsøn, Thomas Pedersen, 25. Januar indsender tilsvarende Ansøgning og henviser til, at Færgefarten har været i Familiens Besiddelse i mere end 40 Aar og at Thomas Pedersen er Krigsinvalid, men har dog ikke hidtil søgt Pension af Staten. Deres Ansøgning anbefales ogsaa af Jegindøs Sogneforstanderskab samt af Herredsfogden. Imidlertid anbefales

Roi og Christensen baade af Postinspektør Zahrtmann og Amtsraadet, og Generalpostdirektionen indstiller da til Finansministeriet, at disse to faar Bevillingen.

I Ministeriet er man dog ikke sindet til uden videre at følge Indstillingen, men ønsker en klar Udtalelse om, hvorfor man vil vrage de nuværende Færgfolk til Fordel for de to andre, der ikke tidligere har beskæftiget sig med Færgeri.

Generalpostdirektionen afæsker nu Amtet en nærmere Forklaring, der straks indløber. Et af Amtsraadets Medlemmer, Proprietær Bonne, hvis Aand altsaa stadig svæver over Vandene, har anset det for vanskeligt for de nuværende Færgfolk at tilvejebringe gode og tidssvarende Færgerekvisitter, hvorimod Roi og Christensen er i Besiddelse af de fornødne Midler, og da Bonne er det Medlem af Raadet, der bor nærmest, har man ment at burde følge ham, og til yderligere Vidnesbyrd om Indstillingens Rigtighed medsender man en Anbefaling af Roi og Christensen fra samtlige Jegindøs Beboere paa nær 8—10 Mand, hvoraf en Del var fraværende. Jens Jensen og Stedsøn, der nu begge kalder sig Husted, har fremskaffet en Erklæring fra Sogneforstanderskabet paa Jegindø gaaende ud paa, at de maa anses for bedst kvalificerede paa Grund af deres tidligere Beskæftigelse.

Generalpostdirektionen vil imidlertid ikke fravige sin tidligere Indstilling, men dersom Ministeriet foretrækker Husted og Stedsøn, har man intet derimod, men disse bør da stille Sikkerhed for, at de er i Stand til at opfylde de Fordringer, der maa stilles til Færgemateriellet. Finansministeriet anser dog

Husted og Stedsøn for de bedst egnede og meddeler Generalpostdirektionen dette 27. Juli med Bemærkning om, at de inden en passende Frist maa skaffe det fornødne Materiel, der bør bestaa af en Færge samt en større og mindre Baad med Tilbehør. Denne Beslutning meddeles Amtet, der ansætter Fristen til 1. April 1860, men paa Hustedes Begæring udsættes den til 1. Maj.

Jens Husted holdt sit Løfte, thi efter en Synsforretning den 14. Maj 1860 findes der en ny Færge, der betegnes som solid og smukt bygget samt velindrettet med 3 Aarer, 2 Hager og 2 Landingsbroer og beregnet til at overføre 12 Kreaturer paa een Gang eller en Vogn og 4 Heste. Desuden findes en Færgebaad i god og komplet Stand med 3 nye Aarer samt en mindre Baad ligeledes i god Stand. Til Baa-dene fandtes 6 Reserveaarer og 6 Baadshager. Desuden fandtes en mindre Pram med Tilbehør.

Herefter udfærdigedes der 21. Juni 1860 kongelig Bevilling til Jens Jensen Husted og Thomas Pedersen Husted mod en aarlig Afgift af 2 Rd. Taxten sattes til 56 Sk. for Færgen, 24 Sk. for den større Baad og 16 Sk. for den mindre.

Herefter var der omsider bragt Orden i Bevillings-spørgsmaalet. Hvordan det ellers stod til ved Færgestedet erfares gennem Kaptajn Leth, der efter en Inspektionsrejse 9. August 1861 skriver herom til Generalpostdirektionen. Distancen over Vandet er ca. 3000 Alen, og da der ved Morssiden findes ujævn Grund og en Sandrevle, frembydes her store Vanskeligheder saavel for Færgen som for Ud- og Indskibning. En Bro vil være paakrævet, men behøver dog næppe at være mere end 60 Alen lang og 6—8

Alen bred, og Bekostningen kan næppe blive større, end Amtsvejevæsenet kan klare det. Paa Jegindø kan man som hidtil klare sig uden Bro. Hvad angaar Færgetaxten, beklagede Thomas Pedersen Husted sig over, at den ikke fastsætter nogen yderligere Betaling, naar Færgen eller Baaden overfyldes af Mennesker, og det synes derfor rimeligt, at der i Taxten nærmere fastsættes Betaling pro persona udover et bestemt Antal pr. Fartøj, samt at der bør være en særskilt Taxt i Vintertiden. En Forhøjelse i Forbindelse med et Broanlæg finder Leth nødvendigt, hvis dette Færgested, der staar paa ret svage Fødder, ikke skal gaa til Grunde. Thomas Pedersen Husted er nu ene om det, da Stedfaderen nylig er død.

Det var altsaa Kaptajn Leths Syn paa Færgestedet. Noget anderledes saa Vejinspektør Husen paa det. Han skriver herom 26. Oktober 1861 bl. a., at der strækker sig meget betydelige Grunde langt ud i Fjorden, og i det smalleste Løb varierer Vandstanden fra 1 til 4 Fod. Hvis der skal være en Færgebro, maa den være mindst 100 Alen lang og vilde være udsat for Isdrift om Vinteren. En saadan Bro vilde koste ca. 2000 Rd., og muligvis vilde Tilsanding nødvendig gøre Forlængelse af den ud til dybere Vand. Færgestedet finder han ikke særlig meget benyttet. Færgen gaar over Sundet hver eller hver anden Dag, og undertiden er der 5—6 Dage mellem hver Tur.

Denne Hr. Husens Udtalelse forelægges Amtsraadet, der ikke vil bebyrde Amtsfonden med Anlæg af Færgebro ved dette ubetydelige Færgested, da Overfarten ikke staar i Forhold til Udgifterne, hvorimod Amtsraadet ikke har noget imod en Taxtførhøjelse.

De Lærde, Leth og Husen, var svært uenige om,

hvad et Broanlæg vilde koste. Leth giver Overslag over hvad en Brovase af Smaasten af 100 Alens Længde, 6 Alens Bredde foroven og 9 Alens Bredde i Bunden med 3 lave Bolværker for Enden, det hele 1 Fod over daglig Vande, vil koste ved Hesterodde. Hertil vil han bruge 50 Kubikfavne Stenfyld à 10 Rd. iberegnet Transport, 2 Alen Bolværk med jernbeslaaede Pæle à 12 Rd. og for Opsyn og til uforudsete Udgifter 76 Rd., ialt 900 Rd. Et saadant Anlæg mener han udmærket kan modstaa Isdrift. Dette Overslag kritiserer Husen 23. Januar 1862. Brohovedet finder han for smalt til at faa et Køretøj over i Færgen fra, og Stenral mener han ikke kan faas til Leths Pris, da der intet saadant findes i Nærheden af Hesterodde.

Striden kunde de Herrer have sparet sig, thi der kom intet ud af det, da ingen vilde betale, men den ønskede Taxtforhøjelse kom 26. Juli 1862 og kom til at lyde saaledes:

	Sommer	Vinter
For Færgen	56 Sk.	84 Sk.
For den større Baad	24 „	36 „
For den mindre Baad.....	16 „	24 „
For flere Personer paa een Gang for hver	8 „	12 „

Efter Jens Jensen Husted's Død indtræder Peder Christensen Mouritsen i hans Sted og faar 30. Maj 1863 Bevilling sammen med Thomas Pedersen Husted, der dog allerede fratræder 3 Aar efter, og 30. August 1866 faar Peder Christensen Mouritsen Bevilling alene. Da han er uformuende og lige har købt Ejendommen samt Færgeredskaberne, bevilges han

20. Oktober 1866 et Laan paa 50 Rd. til Køb af en større Baad. Aaret efter faar Peder Christensen, som han nu kaldes, atter en lille Haandsrækning fra Postvæsenet. Postinspektør Zahrtmann har været en Tur paa Jegindø og fundet det paakrævet, at der opføres nogle simple Træbroer, som han mener, Færgemanden indenfor en Frist af 4 Uger kan opføre mod et Tilskud af 8 Rd. fra Postkassen, hvilket han ogsaa gaar ind paa, og Broerne bliver straks opsatte som en noget tarvelig Erstatning for det af Kaptajn Leth foreslaaede Broanlæg, men det har sikkert været tilstrækkeligt at ofre i Betragtning af Færgestedets ringe Betydning eller den Maade, det passedes paa, thi Aaret efter faar Færgemanden en veritabel Politisag paa Halsen.

27. August 1868 sender Proprietær Bonne i Klageform en for Færgemanden lidet smigrende Skrivelse til Generalpostdirektionen. Overfarten passes paa en aldeles uforsvarlig Maade, hvad han daglig har for Øje, da han bor tæt ved Færgestedet. Det varer som Regel 1—2 Timer fra Signalet hejses, til Baaden kommer, og i Almindelighed sker Overfarten med en Pram roet af een Person.

Tidligere paa Sommeren (Datoen huskes ikke) hejstes Signal for den mindre Baad Kl. 7½ for at overføre Proprietær Munch til Pederslund, Forvalter Bendix paa Cathrinelund og Hr. Bonne selv, og først efter en Times Forløb kom en Mand over med en Pram, og da det formentlig var umuligt for denne ene Mand alene at ro tilbage, overtog Munch den ene Aare, og det var dog besværligt, ligesom de blev oversprøjtede med Søvand, da Prammen ikke er beregnet til at modstaa Søgang.

2. August Kl. 4 Eftm. højste Bonne Signalet for Færgen. Skønt det var blikstille, kom den dog først næste Morgen Kl. 7 ført af 2 Personer, der som Grund for Udeblivelsen anførte, at Færgen var sunket Lørdag Eftermiddag, hvad der ofte var Tilfældet, da den ligger for Anker paa aaben Strand. Imidlertid faldt Vinden om Natten, og efter Bonnes Mening var der ingen Grund til at lade Færgen blive liggende Søndag over, da den i Løbet af en Times Tid kunde hæves og pumpes tom.

26. August kom Proprietær Kastberg til Ballegaard ved Lemvig og vilde overføres fra Jegindø til Mors, men han kunde ikke blive sat over, da der kun var een Mand nærværende, og han kunde formedelst høj Sø ikke ro over alene.

Bonne kunde anføre flere Tilfælde af lignende Art, ligesom Posten alt for mange Gange forsinkes.

Denne Klage sendes til Amtmanden, der lader den behandle som Politisag, og gennem hele 6 Retsmøder foretoges adskillige Afhøringer i Tiden 26. September til 21. Oktober. Peder Christensen nægtede at kende noget til den paastaaede Ventetid paa 1—2 Timer. Prammen, der iøvrigt kan bære 8 Personer, brugtes kun i tre Uger, medens den mindre Baad var under Reparation. Proprietær Munchs Hjælp var overflødig, da Færgekaren godt kunde klare Turen alene.

Omtalte 2. August var det ikke som i Klagen anført vindstille, men Blæst, da Signalet blev hejst. Der blev straks sendt en Mand over for at meddele, at Færgen var sunket, men Bonne forlangte bestemt at faa Færgen, og han maatte altsaa vente, til den blev hævet, hvad der ikke kunde ske i Blæst. Da Vin-

den lagde sig om Aftenen, blev Færgen hævet, og Peder Christensen roede selv over for at spørge, om Bonne vilde over samme Nat, hvad han efter Sønnens Udsagn ikke vilde, og Christensen ventede da til næste Morgen.

Besværingen over Proprietær Kastbergs Overfart er Færgemanden ganske ukendt med, ligesom han heller ikke kendte noget til Forsinkelsen af Posten. Af Mandskab havde han for Tiden een fast Færgekar, der havde været hos ham i tre Uger, og ellers antog han Reservemandskab blandt de nærmest-boende Fiskere.

Færgemandens Forklaring bekræftedes af Fiskerne Mogens Olesen og Thomas Pedersen. Indsiddet Hans Chr. Thomsen af Hvidbjerg var til Assistance en Del af Sommeren, og i den Tid blev Prammen ikke benyttet. Kastberg blev sat over i den lille Baad. Da denne rekvireredes, var Færgemanden ikke hjemme, og hans Kone vilde da hente en nærboende Mand til Hjælp, hvad Kastberg dog ikke ønskede, da han godt kunde tage den ene Aare, hvad han dog ikke kom til, idet en Havbo, der ogsaa vilde over, tog den, hvorimod Kastberg roede den ene Aare, da han senere paa Dagen blev færget tilbage igen.

Proprietær Munch og Forvalter Bendix, der ogsaa afhørtes, godkendte Bonnes Fremstilling, ligesom Postføreren forklarede, at han nogle Gange havde ventet fra et Kvarter til en halv Time paa Posten fra Jegindø, hvorimod Købmand Mads Isager paa Jegindø, der havde fast Aftale med Færgemanden, fandt alt i bedste Orden.

Herredsfogden i Nykøbing, der ledede Forhørene, fandt efter det oplyste Færgemandens Ledelse af

Færgeriet saare mangelfuld og taxerer Forseelsen til en Bøde paa 10 Rd. til Stedets Fattigkasse, men Peder Christensen nægter at betale, hvorimod han vil sørge for, at der altid er tilstrækkeligt og dueligt Mandskab tilstede.

Efter Indstilling fra Amtmand og Herredsfoged tillader Finansministeriet 27. Maj 1869, at man afordrer Peder Christensen Bevillingen.

Selv om Færgeriet var uden Betydning for Postvæsenet, fandt Generaldirektoratet det dog betænkeligt at inddrage Bevillingen og spørger Amtet, om Færgeriet nu vil ophøre, eller om man vil træffe Foranstaltninger til Fartens fremtidige Bestridelse. Postvæsenets Betænkeligheder deles ogsaa af Sogneraadene i Øster Assels og Jegindø, og Herredsfoged Seydevitz meddeler nu, at Peder Christensen overfor ham har erklæret sig villig til at betale Bøden, og det henstilles derfor, at han faar Lov til at beholde Bevillingen, hvilket tillodes mod Bødens snarlige Indbetaling.

Hermed var denne Historie ude af Verden, men inden dette Færgested forlades, skal lige fortælles lidt om Peder Christensens senere Trængsler. 13. September 1871 klager han over, at en Husmand paa Jegindø har borttaget nogle Sten, der tjente som Landgangsbro paa Morssiden, ligesom han ogsaa har gjort Indgreb i Færgeretten ved at overføre Passagerer og Gods fra Jegindø til Mors. 29. September klager han over flere Personer, der gaar ham i Næringsgen, men Herredsfogden kan ikke hjælpe ham og raader ham til civilt Søgmaal.

5. Oktober s. A. klager han atter over Bortfjernelsen af omtalte Sten. Han maa nu bære de Rejsende

i Land i Stedet for at kunne lade dem spadserere i Land ad den interimistiske Landgangsbros, Stenene dannede. Hans Klage faar Postvæsenet til at spørge til de Træbroer, der i 1868 opførtes med Støtte fra Postkassen, og som Færgemanden havde forpligtet sig til at vedligeholde. En Synsforretning 1868 omtaler den ene Bro som værende i god Stand, hvorimod den anden var bortskyllet under en Storm, men den blev da lovet erstattet af en ny. Hertil bemærker Herredsfogden, at de omtalte Broer bortreves af Strømmen i Vinteren 1868—69, og de blev ikke senere erstattede af nye. Iøvrigt finder han heller ingen Anledning til at kræve nye faste Broer, da de ret hurtigt vil blive ødelagte af Vind og Strøm, ligesom Overfarten er af saa ringe Betydning, at det vil være tilstrækkeligt med løse Broer. Postvæsenet fandt herefter ingen Grund til at kræve nye Broer, men paalagde dog Færgemanden at vedligeholde de løse Broer.

KILDER:

Thisted Amts Færgesager Pakke IV.
Generalpostdirektionens Sekretariats Journaler og Brevbøger 1808—48.

Vester Han Herreds Møller

Aar 1900

Ved THOMAS LINDSTRØM

FØR VOR EGNS sidste Vindmøller og Vandmøller forsvinder og bliver glemt af Efterslægten, skal her forsøges i Korthed at give et Rids over de gamle Møllers Beliggenhed samt en Skildring af Møllerens Virke og Indsats som Led i Egnens Historie.

I Slutningen af forrige Aarhundrede var Møllen og Smedien Samlingssteder for Sognets Beboere mere end noget andet Sted i Landsbyen. Møllerens Arbejdstid var præget af Usikkerhed, og hans Rette-
snor var, at hvad der kan gøres i Dag, maa ikke vente til i Morgen. Men selv om Vindkraften var ubestemt, saa var Mølleren det ikke over for Kunderne, naar han rigtig forstod sit Fag. Hele hans Tilværelse var en Kæde af krævende Opgaver. Men Kunderne har haft Tillid til Mølleren, og det var ikke ufortjent. Vil hans Eftertid nu skønne paa den Indsats, Mølleren har gjort for sin Samtid, paa den Maade, at vi nu i Elværkets Tidsalder dog skærmer og bevarer enkelte af de smukke gamle Vindmøller, der for kun 50 Aar siden prægede det danske Landskab?

I Aaret 1900 var der omkring 25 Møller i Vester Han Herred, og nu er det et sjældent Syn at se Møllevingerne gaa rundt. Her paa Egnen har der i særlig Grad været Brug for Vindmøller, fordi vore Vandløb var for smaa til at afgive Trækkraft til flere Vandmøller. De enkelte, der fandtes, har dog haft stor Betydning. Af de gamle Stubmøller har der staaet en i Kollerup, men det vides ikke bestemt, hvornaar den blev nedbrudt og erstattet med en hollandsk Vindmølle af samme Type som de andre Møller i Han Herred, hvor det vel har været vanskeligt at fremskaffe det svære Tømmer til Stubmøller. At en Vindmølle ogsaa en Tid blev brugt til Udtørring af Bygholms Vejle, var en ny og ukendt Virksomhed her i Han Herred. Det siges, at Møllen, der opførtes ved Vust og senere blev flyttet til Bygholm, var en af de største i hele Landet. De andre Møller her paa Egnen har haft de sædvanlige Vingefang. Feggesund og Vesløs har haft hver sin Mølle.

Møllernes Beliggenhed var iøvrigt noget spredt og tilsyneladende tilfældigt valgt. I Tømmerby Sogn har der været 2 Vindmøller og 2 Vandmøller. I Lild Sogn stod Bjergets Mølle, tidligere Roelsgaard Mølle. Vust og Thorup har en Mølle i hvert Sogn, men længere østpaa var der flere Møller. Klim har haft 2 Møller, Gøttrup 2 Vindmøller og 1 Vandmølle. Kettrup Sogne har haft 2 Vindmøller, i Husby og Øslev, senere i Trustrup og Korsholm, samt Aagaard Vandmølle, der ogsaa kaldtes Valkemøllen, fordi der var indrettet Stampemølleri, der kunde valke og stampe det hjemmевævede Vadmelstøj, saa dette fik større Holdbarhed. Kollerup Sogn har ogsaa en Tid haft 3 Møller. En lille Mølle stod ude nær Havet ved Grønne-

strand, og paa Kollerup Mark var der en Mølle, som blev flyttet til Trustrup, da Husby Mølle var flyttet til Korsholm. I Kollerup By øst for Kirken stod

Fjerritslev Mølle.

den Mølle, der i sin Tid var Stubmølle, og den største af Sognets Møller stod paa Fjerritslev Vestbakke. I Hjortdal Sogn var der en gammel Mølle ved Nør-torupgaard foruden Vester Svenstrup Mølle. Da de her nævnte var nedlagt, blev der opført en ny stor

Andelsmølle, der havde Klapsejl og Krøjtvinger, saa den automatisk kunde holdes i Vindretningen, en Sjældenhed den Gang, som antagelig var en Efterligning af de Vindmotorer, der, lidt faretruende for Møllerens Erhverv, var begyndt at komme frem flere Steder.

Skønt der ellers i Almindelighed her i Vester Han Herred er rigelig med Blæst, der begunstigede Vandmøllen, saa var der som nævnt ogsaa nogle Vandmøller, der til Tider kunde udføre noget ekstra Arbejde, naar vindstille Dage indtraf.

Det var særlig i December Maaned, naar der blev Regnvejr og Taage eller Sne i Stedet for Blæst, at dette i høj Grad kunde overbelaste Vandmøllen. Den Tids Juletravlhed begyndte tidligt. Sidst i November skulde Kornet til Sigtebrød helst være i Møllen. Da her ikke blev avlet Hvede, var der kun Rug og stedvis Byg til Sigtemel. Naar der saa i December Maanedes korte og graa Dage var stille Vejr i lang Tid, kom der meget »fremmed Korn« til Vandmøllen. Det kunde hænde, at Møllerkarlen saa gjorde Forskel paa de daglige og de tilfældige Kunder. De sidste maatte foruden »Tolden« betale lidt ekstra for at faa deres Sigtemel færdigt til Julebagningen.

I Sommertiden var der mere roligt i Vandmøllen. Der kunde være en egen stille, fredelig Idyl over Møllens Omgivelser. I den store Mølledam var der som Regel en Robaad, hvor Ungdommen — og Ældre med — kunde faa Sejlture en stille Sommeraften, naar Svalerne slog Sving over Vandet. Det var maa-ske ikke tilfældigt, at der netop ved Vandmøllerne var mange Svalereder inde i Husene. Et Sted var der saaledes i flere Aar et Svalepar, der byggede Rede

inde i Gangen lige over Døren til Dagligstuen, hvor Møllerens Familie og fremmede Folk gik hver Dag. I en anden Vandmølle blev Maskiner i Laden trukket af Vandkraft fra Møllen, der var sammenbygget med Stuehuset. Der var anbragt en Jernaksel fra Bryggersdøren tværs over Gaardspladsen og gennem Ladedøren til de smaa Maskiner.

Et Særkende for Vandmøllerne her paa Egnen var, at de alle var sammenbygget med andre Bygninger, som Regel Beboelseshuse, saa Møllerens Gang til og fra Arbejdet var lettet betydeligt. At en Del Melstøv derved trængte ind i alle Værelser var en slem Skavank ved denne Byggeskik, men Hygiejnens Betydning var der vist ingen, der filosoferede over. En anden Ulempe var, at mens Møllen gik, var det næsten umuligt for Møllerkonen at faa sig en fortrolig Kaffesladder med en Nabokone, da selv højrrøstet Tale omtrent kunde overdøves af det monotone Bulder fra Møllens store Trækhjul, som Vandet styrtede ned over.

Som et Tegn paa Velstand i de fleste Møller blev det store Husdyrhold, især Svin og Fjerkræ, ofte set paa med Misundelse. Flokke af Ænder og Gæs svømmede i Mølledammen, og andre Steder blev Hønsehuset holdt fint i Orden. Det var selvfølgelig Konen og Pigerne, der passede alt det Smaakræ i de Møllergaarde, der kunde være en hel Mønsterbedrift. Andre Steder gik det, som det kunde, og ikke som det skulde. Der fortælles, at et Sted, hvor Møllerens Kone vilde regulere Mandens daglige Snaps ved jævnlig at lænse Klukflasken lidt, førte denne stramme Rationering til, at Mølleren indrettede sig et »Medicinskab« øverst i Møllen under »Hatten«,

hvor Konen ikke turde vove sig op. Det maa tilføjes, at saadanne Kalamiteter langt fra var almindelige. Mølleren var en ædruelig Mand. Det var ikke hans Skyld, om Konen fik Hang til Flasken, og hændte det alligevel, saa skulde han nok vide at tage sine Forholdsregler herimod.

Den foran omtalte store Vindmølle ved Vust, der var bygget alene for Vejlernes Udtørring, blev efter gamle Folks Udsagn de første Aar nærmest en mislykket Foranstaltning, idet Limfjorden til Tider kunde stige saa højt, at Vandet gik ind i Huset. Der var heller ingen Vej ud til denne Mølle. Det har sikkert ikke været med Sorg eller Vemod, Familien dér saa den store Mølle blive flyttet til Hoveddæmningen ved Bygholm i Øsløs Sogn, hvor der ikke var Fare for Oversvømmelser.

Selv om Vandmøllens Trækraft var mere konstant end Vinden, saa kunde Vejret dog ogsaa her bringe Overraskelser i Form af stærke Regnskyl og Oversvømmelser. Der var altid et Sluseværk i Dammens Dæmning. Denne Sluse maatte Mølleren passe med Omhu. Naar der indtraf lang Tids Frostvejr, kunde Isen saavel i Dammen som paa det store Træk-hjul helt standse Møllerens Arbejde.

Det gamle Ord: »At love er ærligt, men at holde er besværligt« maatte ofte gælde, selv om Mølleren var en pligtopfyldende Mand. Det lunefulde Vejr kunde drille ham, saa alle Beregninger blev kuld-kastet, og hans Løfter til Kunderne bragte ham Utak og ingen Fortjeneste. Han maatte have et Øje paa hver Finger, som man siger. Ved Dag og ved Nat maatte han erkende Naturens Vilkaarlighed. Naar en Storm pludselig kom, maatte Sejlene ribbes, og

naar Vinden lunede af, gik Kværnen i Staa. Der var ikke Tale om bestemt Arbejdstid eller Fritid. Blev Hviletiden kort, maatte Kræfterne stimuleres med en dansk Dram, men altid til Maade. Det var farlige Naturkræfter i hvis Tjeneste Mølleren var.

Betaling for sit Arbejde fik Mølleren ved at beholde en vis Del af Kornet til eget Brug, den saakaldte »Told«, som kunde svinge noget fra Sted til Sted, hvorfor dette med Tiden blev til Betaling med kontante Penge. I de Tider, da Mølleren ikke i saa høj Grad mærkede Vanskelighederne for Erhvervet, blev der ofte udvist venlig Gæstfrihed i Mølleren Hjem, ligesom Familien den Gang kunde tillade sig lidt ekstra Flothed baade ude og hjemme. I Møllegaardens Storstue blev der ved Lejlighed holdt »Liegstow« for unge og ældre i Sognet.

Det var store Værdier, Fortidens Møller har repræsenteret saavel for Ejerne som for hele Egnens Befolkning. Her blev foruden Grutning til Foderbrug ogsaa tilvirket Mel til Brød, baade Grovbrød og Sigtebrød, samt Gryn til Byggrød. For at lave fine Byggryn maatte Mølleren foruden en Valse have flere andre Redskaber til dette Brug, da Byggen skulde baade »skruppes og pilles«. De i andre Egne af Landet saa velkendt Boghvedegryn var der vist ingen Møllere i Han Herred, der fabrikerede. Det er i Grunden mærkeligt, at Avl af Boghvede ikke vandt Indpas i Vester Han Herred, da der paa den Tid var flere Sogne, hvor der daarligt kunde avles Byg. Paa disse Egne var Mølleren ikke optaget af at male Malt til Ølbrygningen, der ogsaa var Hjemmearbejde den Gang. I Sogne, hvor der kunde gro Byg paa Marken, var der i mange Gaarde en lille Haandkværn, der

kunde male Malt til Øllet lige saa godt, som Mølleren kunde gøre det. Disse smaa Maltkværne betød dog intet for Mølleriet. Det var først da de mange Vindmotorer kom frem, at Mølleren maatte opgive sit Erhverv. De store Dampmøller i Byerne blev vel ogsaa en Aarsag hertil.

Til Slut maa omtales de Haandværkere, der har bygget Møllerne og lavet alt dens Tilbehør. Naar undtages Jernaksler og Møllestene, der blev hentet langvejs fra, saa var næsten alt det øvrige tilvirket paa Egnen. I sit Huggehus og Værksted arbejdede Mølleren selv med de besynderligste Genstande. I en stor Vindmølle var der saaledes blandt andet en Elevator, hvor Mølleren kunde transportere sig selv og sine Sække til og fra Møllens øverste Afdeling. At Byens raske Drengene her kunde faa en Køretur baade op og ned, var en Selvfølge. Alt nyt Byggeri maatte der dog en faglært Møllebygger til. Med den Tids Redskaber var det nærmest et Kunsthaandværk at fremstille alle Møllens forskellige Dele saa solidt og velegnet, at de overalt kunde svare til Formaalet. Møllen var jo udsat for Paavirkninger af al Slags Vejr. I Gøttrup boede i mange Aar en Møllebygger, der i vide Kredse var kendt for sit solide Arbejde.

Nu er næsten alle de gamle Møller forsvundne fra vor Egn; kun en enkelt staar endnu tilbage som et historisk Minde om en svunden Tids Virksomhed paa dette Omraade.

Ørum og Flade søer.

Ved H. A. RIIS-OLESEN.

DE TO IDYLLISKE SØER nær Vesterhavet har deres særegne historie, som er ret vanskelig at udrede, da skriftlige kilder til dato mangler.

Det er givet, at Limfjorden i 1000-tallet har været åben mod vest, så en direkte ind- og udsejling var bekvem. Når de store flådestyrker i dette århundrede samledes i Limfjorden for at foretage togter rettet mod England — sidst Knud den Helliges flåde i 1085 — må heri ses et bevis for denne antagelse.

I tiden før Kristi fødsel har der været to fjordarme, der er gået ind mellem Agger og Krik; den ene gik nord om Tåbel, den anden syd for og nåede sikkert helt op til Vestervig mejeri, hvor man ved anlæggelsen af dette i 80'erne fandt rester af bolværk. Hvor længe man har kunnet sejle ind i disse fjordarme vides ikke, men efterhånden som landet hævede sig, indsnævredes løbene, så de blev til smalle åer, og Flade og Ørum søer blev derved dannet, og åen blev afløb for søerne. Ved udtørringen af Flade sø fandt man en mindre Køkkenmødding, af hvis Indhold man har kunnet slutte sig til, at søen oprindeligt har været en gren af en lun fjordarm, hvor stenalderfolkene havde en ideel boplads.

Da Olaf den Helliges hofpræst, Theodgarius — i Thy kaldes Sankt Thøger — af en storm blev tvunget i land på Thykysten omkring 1030, er det antagelig gennem det brede indløb i fjorden han har fundet vej, eller der kan være en svag mulighed for, at der var åbning til havet ved Aalum (den by, som nu er forsvundet i havet og var beliggende nord for Agger). På et gammelt kort findes en forbindelse mellem Flade sø og havet, og da jordbunden netop ved Alum var stærkt leret, kunne det tænkes, at et løb havde mulighed for at holde sig en kort periode. Måske har han kunnet fortsætte sejladsen ind i Ørum sø og her på sydsiden fundet stedet, hvor han ville opføre Thylands første Kirke, som det hedder i en gammel beretning: »af ris og kviste« — altså en lerklinet bygning.

Om Flade og Ørum søers historie fra ca. 1100 til 1500 ved vi intet, ud over at landsdelen omkring 1100 blev en afsides del af Danmark, fordi Limfjorden lukkede sig mod vest. Følgen heraf blev, at Vestervig blev opgivet som bispesæde, der flyttedes til Børghlum. Men intet er galt, uden det er godt for noget. Over Aggertangen skabtes den studevej, der fik stor betydning i århundreder — en vej, som desværre ogsaa fjendtlige hære benyttede sig af. Her paa Aggertangen dannedes en række småbyer: Røn, Ballum, Toft og Nabe, men i tidernes løb var tangen udsat for stærke angreb af havet, som overskyllede de lavere strækninger. Limfjorden blev som lukket farvand mere og mere ferskt, og fiskebestanden blev naturligt præget heraf.

I 1500-tallet ved man, at afløbet fra Flade og Ørum søer var placeret helt ude ved Aalum, men drejede

derpå øst og syd på, så det mundede ud ved det såkaldte »Æwer« (ved Limfjorden — nu fjordhavn for Aggerfiskere). Man mener, at navnet »æÆwer« kommer af et gammeldansk ord, der betyder svagtrindende, stillestående vand og den sumpede bred derved (sl. Even, et vandløb ved Præstø, og Evegrøft med engen Even ved Herlufsholm).

Da de store sandfygninger satte ind omkring 1600, skabtes store ødelæggelser langs vestkysten, ikke mindst i Agger sogn, hvor sandet dækkede markerne og ødelægge væksterne. Efterhånden såndede også afløbet fra Flade sø til, således at markerne blev oversvømmet langs søernes bredder, ligesom det mærkedes højere oppe langs Ove sø. Der fremkom nu i en række år klager fra beboerne over de store oversvømmelseskader, og klagerene adresseredes til lensmændene paa Ørum slot og Vestervig kloster, Tønne Friis og Claus Daa.

De handlede hurtigt, idet de selv tog omkring for at se på de ødelagte arealer, og de skønnede åbenbart, at her skulle gøres noget effektivt og sendte en ansøgning til daværende konge, Kristian d. IV. Den første ansøgning forsvandt på en eller anden måde i kancelliet, men de to lensmænd gav ikke op, og den 27. decbr. 1620 afsendtes følgende fornyede ansøgning:

»Vi efterskrevne Claus Daa til Raunstrup og Tønne Friis til Hesselager giver underdanigst tilkende, hvorledes at en sø, kaldet Fladsø ved Vestervig kloster og Ørum slot liggende, er nu nogen tid siden formedelst sandflugt det gamle løb ved Agger af søen og udi Limfjorden igen lukket. Så søen derudover formedelst meget vand er tilvokset, at ikke aleneste

closterets fiskeri derover er slet øde, men endogså Ørum bønder og tjenere på ager og eng stor skade og afbræk er vederfaret kong. Majestæts ejendom til forkortning, herunder Ørum Mølle, som skylder 4 læster mel og $1\frac{1}{2}$ tønne ål, ganske står i bagflod. Hvorfor det endeligen gøres fornøden, at samme sø udi tide på en bedre og belejliger sted vil udkastes og udgraves. Og efter som vi selv har set og til grunde forfaret, har vi fornummen og befundet, at den (afløbet) ikke udi det gamle løb igen kan blive udgravet og udkast for overflødig sand, men meget bedre og belejliger ved en by, kaldet Thobbell (Tåbel); eftersom til vi det selv haver forfaret og udspurgt. Og efter som til samme arbejde et stort antal folk vil behøves, at er vort underdanigste begæring, at Kongl. Majestæts tjenere i Thy samt de næste omliggende tjenere til Bøvling slott måtte samme sø udkaste og ved en grøft forfærdige, inden større skade her . . .«

Resultatet blev, at kongen allerede den 19. Januar 1621 sendte brev om, at arbejdet kunne påbegyndes i det omfang lensmanden fandt fornødent. Derved blev kanalen fra Flade sø og ud til Krik gravet, og udover, at den mange gange er oprenset og en enkelt Gang (1868) uddybet, har kanalen altså tjent som afløb for ferskvandet nordfra i mere end 300 år.

Dette betyder dog ikke, at stridigheder og klager angående afløbet blev undgået. Nej — de har været mange og voldsomme. Et af stridsspørgsmålene var anlægget af Gårdhusmølle, der placeredes paa det sted i kanalen, hvor strømmen var bedst. Gårdhusmølle er sikkert et ældgammelt navn, som munkene har givet den vandmølle og ålegård, der hørte til klo-

steret, og hvis oprindelige beliggenhed skal søges i Agger eller Aalum, hvorigennem det første afløb førte. Anlægget af en ny kanal ved Tåbel medførte flytning af Gårdhusmølle, og en opstemning af vandet ved møllen medførte utallige klager fra lods-ejernes side på grund af oversvømmelseskader.

Værst blev det, da den kendte godsejer Peder Mollerup, Vestervig Kloster, oprettede en klædefabrik ved møllen. Det var omkring 1730, og da kanalen derved blev yderligere opstemt, gav den anledning til en proces, som fru Gedde til Ørum slot anlagde mod Peder Mollerup. Dog årene gik, uden der skete noget til afhjælpning for skaderne, og da fru Gedde døde 1737, kom Mollerup let over sagen ved at købe Ørum, og nu var der ingen klager mere. Da Møllen i året 1800 overgik til privat ejendom, blev den købt af en fabrikant Vinding, der atter tog fat på klædefabrikationen, som havde ligget stille i en del år. Han udvidede værket og fremstillede en del smukt og stærkt klæde, der blev en udmærket salgsvare. Efter fabrikant Vindings død omkr. 1820 blev klædefabrikken, der hidtil var amtets eneste, nedlagt, og bygningerne anvendtes som stampemølle for egnens beboere, idet de kom med deres hjemmenvævede vadmæl og fik det stampet (d. v. s. gennemarbejdet med trækølle i ler og vand). Desuden gav man sig også af med at overskære og farve vadmelen. Gårdhusmølle var på det tidspunkt kendt viden om for den udmærkede behandling, tøjjet fik, og gamle beretninger fortæller om en stærk søgning til fabrikken.

Flade og Ørum søer har i tidligere tid været uhyre fiskerige, særlig var der Helt og Ål. Klosteret havde

store indtægter ved ålefiskeriet, og da godsejer Irgens 1661 fik kronens skøde på heltfiskeriet i Ørum sø, blev dette vurderet til 5000 rigsdaler — en mægtig sum i de dage. Senere tog fiskeriet af, men det har gennem årene været noget af en indbringende forretning. Dog bliver det allerede i 1802 vurderet til 200 rigsdaler i årlig forpagtning; så da er nedgangen sket. I 1842 fortæller Djørup i sin beretning fra Thisted amt, at man stadig må lægge sten på broen (dæmningen) ved Tåbel, hvorover den nye Aggervej fører, og da det drejer sig om flere hundrede læs, medfører det, at vandet i kanalen yderligere stemmes op. Djørup føjer til, at bagvandet virker helt op i Ove sø. Han anbefaler nedlæggelsen af Gårdhusmølle, og heri gav han udtryk for befolkningens almindelige mening, men da Gårdhusmølle stadig havde betydning for Vestervig klostrets ejere, skete der intet i sagen.

Der er ingen tvivl om, at Flade sø har haft stor betydning for Vestervig gennem årene, ikke mindst fordi den har optaget store mængder flyvesand, som århundreder igennem føg ind fra hav og klit, og som ville have ødelagt store dele af Vestervig sogns frugtbare arealer, om sandet ikke var endt på søbunden. Vest for søen lå i tidligere tid et bredt stykke land, men havet har i tidernes løb gjort store indhug, og ved den store stormflod i 1825 blev strækningen mellem Flade sø og havet delvis gennembrudt. Daværende amtsprovst Bendix giver i en indberetning til kongen følgende situationsbillede (efter at have beskrevet ulykkerne syd for Agger by): På det nordligste strøg af landet, hvilket havet overskyllede, var dets voldsomhed ikke mindre. Det brød med heftig-

hed ind sønden for Øster Agger, hvor der er en slette, og gik derfra i fjorden; det gik med lige rasenhed sønden om Agger kirke og norden om Aalum byer ned i Fladsø. Sidstnævnte byers flere hundrede alen høje lerbanker (!) bortskar det på mange favne. Ved sin heftige fart gjorde det jorden løs og revnet og nærmede sig husene således, at det nærmeste havet kun har 16 alen dertil og må flytte, om beboerne ej skal at falde med huus og familie i havet. Den banke, hvorpå Agger kirke står, er såvidt bortskyllet, at det ene hjørne af kirkegårdsdiget er nedfaldet, og liigkisterne lade sig tilsyne. Fra Kirken til havbanken er nu ikke 50 alen, så den må flyttes, om den ej skal vorde et bytte for havet.

Også nogle af Westervig sogns beboere have lidt ved havets overgang da det skyllede over i Fladsøe, steg vandet op i Tåbel bye og gik ind i flere huse. Dette giver anledning til den formodning, at når havet aldeles har gennemskåret Aalum banker, af hvilke ikke meget er tilbage, det da vil danne en kanal ind i Fladsøe, der har en dybde, så orlogsskibe kunne ligge der. Denne kanal vil ej lettelig efterlægges af sand, da Aalum banker består af idelige lerlag, hvilke danner en varigere seng for floden og den strøm, der vil komme fra bemeldte søe, hvis vandspejl ligger højere end havets. Ville havet på denne måde — jeg har ganske den tro og det håb — erstatte det rov, da ville en sådan indsejling fra Vesterhavet i en sikker havn være af uberegnelig vel-signelse, og denne provins ved handel hæves til en højde, at den kunne misundes.

Westervig præstegård, d. 11. februar 1825.

P. Chr. Bendix.

Så vidt provst Bendix — og så sent som i 1897 blev der fra en ingeniørs side rejst det spørgsmål, om ikke der ved Aalum skulle udgraves en kanal ind til Flade sø, hvor man så skulle anlægge en havn. Denne plan vandt ikke Gehør, idet havnen anlagdes ved det nuværende Thyborøn.

Nu har vandbygningsvæsenet ofret mange penge på kystsikringen, så en overhængende fare skulle være afværget, men i heftige storme nærmer havet sig i betænkelig grad Fladsø, idet der kun er et kort stykke mellem havet og søen.

Da man i 1860'erne begyndte på at udtørre forskellige søarealer i Thy og Han herred, faldt øjnene også på Flade og Ørum søer, hvor et engelsk selskab finansierede det store udtørringsarbejde, der påbegyndtes i 1868.

Man begyndte med at uddybe den kanal, der blev gravet i 1621 under Kristian d. IV for at kunne modtage en del vand mere end før, og resultatet blev da også, at vandstanden i søerne sank betydeligt, hvorved ca. 100 alen engstrækning blev dyrkelig. En del lodsejere havde betinget sig en sådan strækning, mens andre forlangte rede penge, og da den side var klaret, gravede man den 7 km lange kanal langs søernes bredder, der skulle være afvandingskanal for det oppumpede vand fra søerne. Ved Tåbel bro anlagdes en pumpestation med dampmaskine, ligesom et Par vindmotorer skulle være medvirkende ved tørlægningen. I 1875 var udtørringen en kendsgerning, og dette år blev bunden tilsået med græs. I årene derefter udspilledes et festligt skue på det 1200 ha store areal. Tusinder af læs hø blev bjerget, men alligevel viste det sig at være et urentabelt fore-

tagende. Alene det at holde pumpestationen i gang og kanalerne vedlige var en kostbar historie, så kun 7 år efter blev udtørringen opgivet. Den første bestyrer af søen og den, der ledede arbejdet, var ingeniør Hassenfeldt. Foruden at bjerge høet i søerne blev store områder lejet ud til græsning for kreaturer. Det engelske konsortium solgte deres rettigheder i søerne til brødrene Klausen, der hurtigt opgav at holde vandet bort fra Flade sø, medens de byggede en dæmning på det smalleste sted mellem søerne. En kort tid holdt de vandet ude fra Ørum sø, der var den letteste at udtørre. Men også brødrene Klausen opgav efterhånden, så rettighederne solgtes til et konsortium her på egnen, hvis formand var Thøger Sørensen, Agger. De øvrige var proprietær Lützhøft, Tandrup, købmand Bach, Vestervig, Fuglsang, Søvang, Jessen, Morup Mølle, og brødrene Johs. og Niels Leegård. I 1908 solgtes søerne til lodsejerne, der dannede interessentskabet »Flade og Ørum søer«, der består den dag i dag. Købesummen var 60.000 kr., hvortil kom 14,000 til bygning af nye sluser, der skulle være bredere end de gamle. Lodsejerne var godt tilfredse med købet, og de senere år har der været et pænt overskud pr. andel.

Ved et lodsejermøde i »Flade og Ørum søer« i 1941, hvor tanken om en ny udtørring var på dagsordenen, blev dette forkastet med stor majoritet. Grunden til, at tanken igen blev fremsat, var den nye landvindingslov, der gav statsstøtte til den slags arbejder. Dermed tør man nok sige, at der vil gå føje år, inden ideen igen vinder terræn.

Til slut kan nævnes, at »Gårdhusmølle« som vandmølle blev nedlagt i 1868, og gården blev herefter

bygget på det højtliggende bakkedrag nordøst for vandmøllen og fik således en smuk beliggenhed med en herlig udsigt til fjord og hav.

Nu ligger Flade og Ørum søer som to yndige »smilehuller« i det ægte thylandske landskab med en egen charme, som ikke bliver mindre, når deres historiske fortid mindes.

Thisteddrengen, der blev engelsk Storfabrikant.

Et Eventyr fra det virkelige Liv.

ENGANG i 1937 fik den daværende Skoleinspektør i Thisted, A Larsen, et Brev noget ud over det almindelige. Det var fra en 74-aarig Dansker *Christian Nielson* i East Molesey i England, der fortalte, at han for mere end 60 Aar siden havde været Elev i Thisted Borgerskole og gerne vilde skænke sin gamle Skole et Dannebrogflag. Han drev nu et større Sejlmageri med Flagfabrik i England og var en Dag kommet til at tænke paa sin fjerne Barndom i Thisted.

Skoleinspektøren svarede paa Brevet og oplyste bl. a., at Thisted i de mellemliggende Aar var vokset saa meget, at man nu havde to Borgerskoler og desuden et stort Bibliotek. Resultatet blev et nyt Brev med Tilbud om tre Flag og en stor Flagstang til Vestre Skole. Dansk-Englænderen besluttede selv at gæste Thisted og kom med sin engelskfødte Hustru og en af sine Sønner. De saa paa Byen, gæstede Skolen, hvor de fik en hjertelig Modtagelse og et Hurra med paa Vejen af Børnene. De saa ogsaa Kirken,

J. P. Jacobsens Have m. m. og Nielson aflagde et Besøg ved sin gamle Overlærer, Christensens Grav.

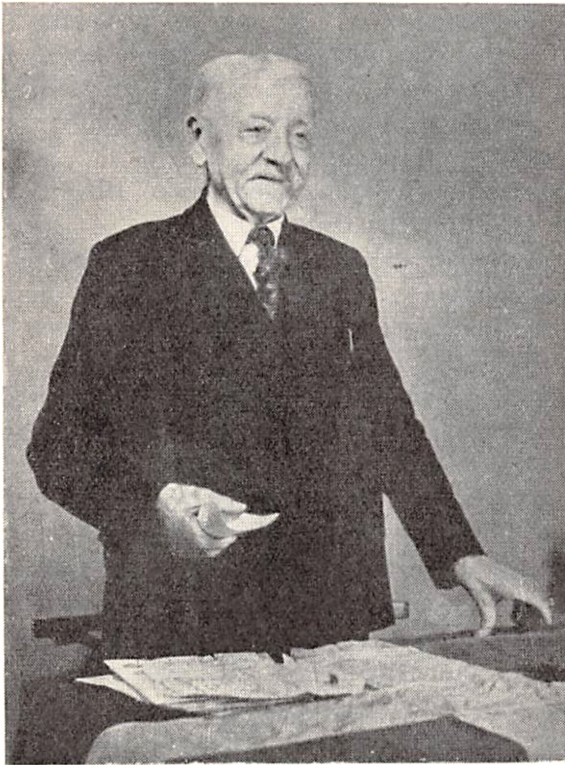
Siden har den gamle Thistedbo vedligeholdt Forbindelsen med sin Fødeby, kun afbrudt af Krigen. Han har ved flere Lejligheder betænkt Museet i Thisted, og han har ogsaa bebudet, at han gerne endnu engang vil gæste Fødebyen.

Chr. Nielsen har sendt en af sine Venner i Thisted en Bog med sine Livserindringer, som han skrev under Krigen, i 1943, da han fyldte 80 Aar. I det følgende skal der gives nogle Uddrag af denne.

Bogen indledes med et Forord, hvori Forfatteren beskedent skriver, at det kun er »en sand Fortælling om en almindelig Mands Liv fra hans Fødsel til hans firsindstyvende Aar«. Helt almindeligt har hans Liv nu ikke formet sig. Han har oplevet mere end de fleste, og han fortæller livligt og interessant.

Christian Nielson fødtes den 29. Maj 1863 i et fatigt Hjem i Thisted. Faderen var Skipper, men ham ved han kun lidt om, idet han omkom i Vesterhavet, da Sønnen kun var et halvt Aar gl. Han var Med-ejer af den lille Baad, han sejlede med, og paa en Rejse fra Thisted til London gik Skibet en stormfuld Nat ned med Mand og Mus. Moderen sad tilbage i smaa Kaar og med fem Børn — fire Sønner og en Datter. To af Sønnerne døde samme Aar af Tyfus, og disse haarde Slag gjorde Moderen dybt religiøs. Sønnen fortæller herom bl. a., at hun engang i et Selskab bebrejdede en tilstedeværende Præst, at han spillede Kort. Præsten svarede hertil, at naar han prædikede i Kirken om Søndagen, maatte det være nok. Han havde Ret til nogen Adspredelse ind imellem.

Fra sin Barndom i Thisted mindes Chr. Nielson bl. a. Dampskibsudflugter til Nykøbing og et Besøg af Kong Christian IX, der skulde indvi et Fyrtaarn.

— Vi Drengene vilde frygtelig gerne se Kongen, fortæller han, og vi troede, vi vilde faa ham at se i al hans kongelige Pragt med Krone paa Hovedet.

De kunde komme ganske tæt hen til Kongens Vogn, men Kongen advarede dem med Ordene: Kom ikke for nær til Hjulene, kære smaa Drengene.

Chr. Nielson fortæller selv, at han efterhaanden udviklede sig til en skidt Knægt, og »da jeg var 12 Aar, var jeg blevet en fuldkommen Slubbert«. Hverken Spanskrør eller gode Ord hjalp Han minder i denne Forbindelse de yngre om at huske Budet om at ære deres Fader og Moder. »Skønt jeg nu er 80 Aar«, skriver han, »kommer disse smaa Begivenheder tilbage til mig og minder mig om min Synd mod min kære troende Moder«.

Til sidst saa Moderen ingen anden Udvej end at skrive til Drengens Onkel i Horsens, om han ikke kunde tage ham i Huset. Onkelen, der var Sejlmager, gik ind herpaa. Afskeden var haard ved Moderen, men Drengen tog det roligt. Han længtes efter Eventyr.

Horsens var en mere moderne By end Thisted. Bl. a. saa Drengen her for første Gang Gaslys. Han gik først i Skole og kom efter Konfirmationen i Lære hos Onkelen. Som et Eksempel paa Takt og Tone dengang fortæller Chr. Nielson, at Børnene, indtil de var 14 Aar, ikke maatte sidde ned ved Maaltiderne. En Dag fik de Sylte, som Christian ikke kunde lide, men Tanten sagde, at hvis han ikke spiste den, fik han ingen Pandekager, som var næste Ret. Da Tanten gik ud i Køkkenet, stoppede han Sylten indenfor Skjorten. Den løb ganske vist ned i hans Bukser, men han nød alligevel med stor Appetit Pandekagerne. Bagefter maatte der en større Rensning til.

Ved Konfirmationen var hans nærmeste Familie samlet for sidste Gang. Det var Moderen, hans Søster Elisabeth, der iøvrigt senere blev gift med en Broder til Digteren J. P. Jacobsen, men døde ung, og Broderen Martin, der var Sømand.

Om Læretiden fortæller Nielson, at de arbejdede fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften samt Søndag Formiddag. Han fortæller om forskellige Kunster, de lavede, bl. a. om engang, han havde faaet sig en Bøsse, men ladede den for haardt, saa den gav Bagslag og tilføjede ham et grimt Saar over det ene Øje. Inden Historien naaede frem til en Thistedavis, var den blevet til, at han havde skudt Øjet ud paa sig selv. Han maatte saa skrive til Moderen og berolige hende.

Ved Læsning af Beretninger om David Livingstones Oplevelser i Afrika fik Drengen Lyst til Eventyr, og sammen med en Kammerat, der var Murer, besluttede han at stikke af fra det hele. Planen udførte de en Nat, da de tog med Toget til Hamburg. Derefter strejfede de to unge Mennesker en Tid rundt i Tyskland. Kammeraten fik Arbejde i Leipzig, og de skiltes. Senere fik Christian Plads ved et omrejsende Menageri, der gæstede Magdeburg. De besøgte bl. a. Prag og München. Sidstnævnte Sted blev Christian syg af Kopper og blev indlagt paa et katolsk Sygehus. Da han kom ud, fik han at vide, at han var afskediget. Han fik Brev fra sin Broder, der gik paa Styrmandsskole i Aalborg, at han kunde faa en Plads hos en Sejlmager i denne By, og nu besluttede han at vende Næsen hjemefter. Han havde kun Penge til Billetten til Hamburg. Efter forskellige Oplevelser slap han omsider hjem og kom saa i Lære i Aalborg. Her var han i nogle Aar. Søsteren Elisabeth blev gift med Digteren J. P. Jacobsens Broder, men døde, som tidl. nævnt, i en ung Alder, og Christian og hans Broder var i Thisted til Begravelsen. Broderen fik sin Styrmandseksamen og kom ind i DFDS, hvor han var i mange Aar og blev Kap-
tajn.

Da Christian havde udstaaet sin Læretid, var Tidene daarlige, og han blev afskediget. En Tid havde han derefter Plads i Rudkøbing, men ogsaa her gik det daarligt for Mesteren, og Christian stod paany uden Arbejde. Saa besluttede han at gaa til Sø. Han kom med en dansk Damper til Hamburg og fik her Hyre paa et norsk Skib. Han var da 21 Aar. Det norske Skib var et Sejlskib, der havde god Brug for en Sejmager. Hans første Rejse gik til Sydamerika, og Turen over Atlanten varede 40 Dage. Fra Sydamerika sejlede de til Kronstadt i Nærheden af det daværende St. Petersburg i Rusland, var saa i Wiborg i Finland og gik derfra til Arendal i Norge, hvor de blev afmønstret. Christian kom med et andet norsk Skib, der gik til Spanien og senere bl. a. til Kanada og Jamaica. Tilsidst kom de til London, hvor Christian lod sig hyre til et engelsk Skib, der sejlede paa New Zealand. Han foretog nu ialt fem Rejser med Sejlskib og tre med Dampere til New Zealand. Christian Nielson fortæller mange interessante Træk fra Livet paa Sejlskibene. Det var før Suezkanalens Aabning, og de sejlede syd om Afrika paa Udturene og syd om Sydamerika hjem, saa det var hele Jordomsejlinger. Det var Ture, der varede flere Maanedere.

Under et Ophold i London traf Chr. Nielson en ung Pige, som han blev forlovet og senere gift med. Ogsaa efter Brylluppet maatte han tage et Par Ture til New Zealand. Paa en af dem kom de paa Hjemvejen i Kanalen ud for en frygtelig Storm, og to Mand skylledes over Bord. Saa kom Nielson med en Postdamper, der ogsaa førte Sejl.

I 1889 fik Nielson Meddelelse om, at hans Moder

hjemme i Thisted var død. Det var ham en stor Sorg. Han arvede en lille Sum Penge efter hende og besluttede nu at blive paa Landjorden. Først havde Ægteparret en Forretning med stegt Fisk, der gik daarligt. De fik den solgt, og der kom nu en meget streng Tid, hvor Nielson ikke kunde finde Arbejde. Saa blev han Kulkører paa et Gasværk, men Arbejdet oversteg hans Kræfter. Derpaa havde han lidt Arbejde paa et Skib i Dok og var ogsaa ude at sejle med et Skib, der gik til København og Königsberg. Saa var han atter ledig, kom igen paa Gasværket og fik omsider Plads paa et Hotel i East Molesey, hvortil han flyttede med sin Kone og deres lille Søn i 1890. Han passede bl. a. Udlejning af Baade paa Themsen og fik efterhaanden lidt Hjemmearbejde med at lave Solsejl. Konen, der var fingernem, hjalp ham paa Symaskinen. Da Hjemmearbejdet efterhaanden tog for megen Tid, blev han afskediget paa Hotellet. Det blev igen vanskeligt for det unge Par at klare sig, og dertil kom, at Konen en Tid var alvorligt syg. Chr. Nielson fik lejet et lille Hus og lavede Udstilling udenfor dette. Han begyndte at leje Telte ud og fik Arrangementer af Blomsterudstillinger. Han fik ogsaa Opgaver med Flagudsmykninger og paatog sig efterhaanden tillige Illuminationer ved Regattaer. Det gik efterhaanden fremad med Forretningen, og han fik Raad til at købe en større Ejendom. Senere købte han en Del Grunde. Forretningen voksede, og han fik stadig flere Arbejdere.

Fra sit private Liv fortæller Chr. Nielson, at han i 1905 havde den store Sorg at miste sin elskede Hustru, der havde staaet trofast ved hans Side i de vanskelige Aar. Der var to Sønner i Ægteskabet. En

Svigerinde blev Husbestyrerinde hos ham, og knap tre Aar efter blev de gift. Senere rejste den ældste Søn, Christian, til New Zealand, hvor han fik en Stilling paa et Postkontor. I det andet Ægteskab blev der flere Børn.

Videre fortæller Chr. Nielson, at Forretningen ogsaa kom ind paa at installere elektriske Symaskiner og arrangere Juleudsmykninger. Den næstældste Søn, Martin, indtraadte i Forretningen, og i Marts 1915 søgte Seniorchefen omsider engelsk Indfødsret. Under den første Verdenskrig var Sønnen Martin med som Frivillig. Han blev saaret ved Somme. Den ældste Søn døde i New Zealand af Influenza. Under Krigen arbejdede Virksomheden for Regeringen med at fremstille Telte, Læsejl, Køjer, osv. Chr. Nielson selv var Frivillig i Hjælpepolitiet. Efter Krigens Slutning genoptog Firmaet sin sædvanlige Handel med Telte og Sejl.

I 1922 valgtes Chr. Nielson ind i Byraadet og samme Aar i Amsraadet. Han kom efterhaanden ind i en Mængde offentligt Arbejde og sad en Tid i ikke mindre end 53 Bestyrelser og Komiteer. Hans Virke satte sig Spor paa mange Omraader. En særlig varm Interesse nærede han for Hospitalsvæsenet. Allerede i 1897 var han kommet i Bestyrelsen for et Hospital, og han startede gennem Aarene mange Indsamlinger til dette. Han fik oprettet et Bibliotek, hjalp Krigsinvalidere med at faa deres Pensionsforhold ordnet, viste megen Interesse for Spejderbevægelsen og i det hele taget for Børnene. Bl. a. skænkede han et Areal til Indretning af en Legeplads for Byens Børn.

I 1929 var han paa en Flyverejse til Danmark, og i 1932 var han blandt Udstillerne paa den store bri-

tiske Udstilling i København. Da han var fyldt 70 Aar, trak han sig ud af Amtsraadet, som han paa det Tidspunkt var Næstformand for.

Under det tidligere omtalte Besøg i Thisted i 1937 med Hustru og Søn gæstedes ogsaa Horsens, hvor Sønnen traf en ung Pige, som han to Aar efter blev gift med. Bryllupet stod den 26. August 1939, lige før Krigsudbruddet. Familien var med til dette, men slap dog i god Behold hjem til England. Sønnen, der var blevet gift med Pigen fra Horsens, var under Krigen Kaptajn i et Tankregiment.

Sluttelig omtaler Chr. Nielson sin 80 Aars Dag, den 29. Maj 1943, hvor han festede for sit store Personale og blev varmt hyldet for det store Arbejde, han gennem et langt Liv havde udført ikke blot til Gavn for sig selv, men ogsaa for mange andre.

Han slutter sin interessante Levnedsskildring med nogle Vers, hvori det bl. a. hedder:

For den, der naar til Lykkens Tinde,
er ikke den stærkeste Mand,
men før eller senere han vil vinde,
der tror om sig selv, at han kan.

Uddrag af Fabrikant Nielsons Erindringer ved Journalist E. Larsen efter Oversættelse af Lærerinde Frk. Gjødesen. Originalen og Oversættelse findes i Thisted Museum.

ULLERUPGAARDENE

Ved P. L. HALD

DE TO GAARDE, Nørre- og Sønder Ullerupgaard i Sennels Sogn, der ligger ca. 6 km fra Thisted ved Aalborg Landevej, udgjorde oprindeligt tilsammen en Gaard, som hed Vollerup; det er rimeligvis ogsaa den, der kaldes »Woldorp«, hvortil en Mand, Niels Esgesen, skrev sig 1394. I alle Tilfælde ved man, at han havde nøje Forbindelse med Thy, og han er antageligt Gaardens første kendte Ejer. Blandt hans Arvinger var den Palne Kirt, hvis Søn Niels Pallesen Kirt er Ejer af Gaarden 1458. Den 25. April 1459 tilskøder han Dueholm Kloster i Nykøbing en Gaard, »som i Sennels Sogn ligger og kaldes Oppgrund i Hillerslev Herred«. Til Stadfæstelse underskriver Ratloff Friis til Nebel og en Bymand i Thisted, hvis Efternavn er Terchilsen, Fornavnet ulæseligt.

Den næste Ejer er Sønnen Henning Kirt. Iflg. Indskrift paa en af Kirkeklokkerne i Thisted var han Ejer 1493. Gaarden skrives da Vollerup; hvorlænge han var Ejer er usikkert, muligvis fra 1493—1507, men 3. Februar 1515 tilskøder hans Enke Karen Eriksdatter Løvenbalk for sin Husbonds og sin Søn Erik Henningsens Sjæle 1 Gaard i Sennels, 1 Gaard

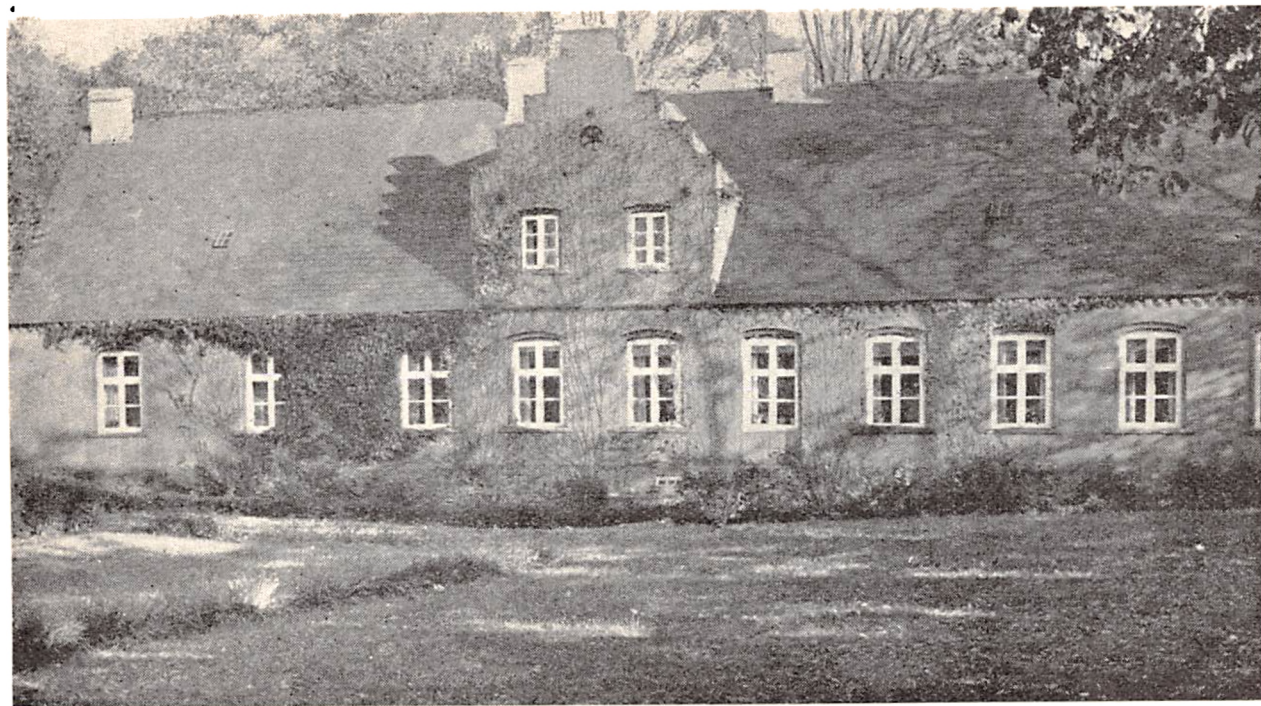
i Semby, 1 Bol i Harring til Dueholm Kloster for en Messe hver Uge for Johannes Evangelist Alter i det søndre Kapel og en Begængelse hvert Aar. Erik Henningsen var Ægteparrets eneste Søn og omkom ved Drukning i Skern Aa.

En senere Ejer synes at være Niels Skeel til Nygaard, der gav den i Forlening til Thomas Thomsen (Scheded); han skriver sig nemlig til Ullerupgaard i Thy 1532, 1536 og 1539. Der eksisterer en Rettertingsdom af 1552, Skt. Lucas Evangelists Dag, der afviser en Sag mod Thomas Thomsen, der var anlagt af Erik Skram til Hastrup, fordi Sagen »var forfulgt til Hillerslev Herredsting, som Ullerup Gaard ligger, og Ullerup Gaard er ikke Thomas Thomsens egen Brofjæl, men hører Niels Skeel til, medens Th. Thomsen haver samme i Forlening paa nogen Tid, og Th. Thomsen selv haver hans Hovedgaard Veldingseøgaardt«*).

Niels Skeels Enke, Karen Krabbe, var efter hans Død Ejer af Gaarden, men boede i Aalborg, hvorfor hun maa have ladet en Bestyrer forestaa den. 1568 udgjorde dens Bøndergods 41 Gaarde, 9 Bol og 22 Huse i Han Herred og Thy, hvoraf Størsteparten laa i Hunstrup, Sennels og Hillerslev Sogne. Endvidere havde Karen Krabbe sammen med Medarvinger Ullerup paa Mors samt 25 G., 1 B. og 11 H.

Da hun døde, fik hendes Datter, Ingeborg Skeel til Vorgaard Ullerup. Da der fra denne Tid nævnes enkelte Navne i Forbindelse med Gaarden, saaledes 1573 Jørgen Daa, 1580 Christen Basse, saa det er troligt, at disse Mænd har haft den i Forlening.

*) Vist Vellingshøj ved Hjørring. Da. Mag. 68 R. 5 B.

Nørre Ullerupgaards Hovedbygning

Foto: Miltersen

Ved Ingeborg Skeels Død kom Gaarden 1604 til hendes Fætter, Hans Axelsen Arenfeldt til Rugaard; han var Søn af Axel Arenfeldt til Palsgaard og Anne Skeel. Kun kort var hans Ejertid, idet han døde 1611. Hans Arenfeldt var gift med Anne Jørgensdatter Marsvin, og han har iøvrigt efterladt sig nogle Dagbogsoptegnelser.

Ægteparrets Søn, Niels Arenfeldt, blev nu Gaardens Ejer. I hans Tid indtraf Kejserkrigen, og da Gaarden laa ved Alfarvej, undgik den ikke mange Indkvarteringer og Besværligheder af de forbigående fjendtlige Tropper; saaledes havde den bl. a. Indkvartering af Ritmester Taigs Rytterkompagni og senere af Ritmester Belges, og selvfølgelig led baade Ejer og Gaard under disse Besættelser.

Niels Arenfeldt var gift med Karen Hansdatter Dyre, Datter af Hans Dyre og Birgitte Skram. Efter hvad der oplyses, havde deres Samliv været meget uhyggeligt. Ikke mindre end to Gange forsøgte Niels Arenfeldt at ombringe sin Hustru med Gift, sidste Gang, da hun laa i Barselseng; men begge Forsøg mislykkedes. Den skræmte Kvinde fik Lejlighed til at klage til Kong Kristian d. 4., som straks antog sig hendes Sag. Her skal nu ikke kommes nærmere ind paa denne modbydelige Affære, men det kan være nok at oplyse, at Niels Arenfeldt blev dømt til ved Ed sammen med 12 Adelsmænd, deriblandt hans egen Søn, at sværge sig fri for Hustruens Anklage. Men man havde imidlertid ingen Tro hverken til Niels Arenfeldt eller hans Mededsmænd, hvilke Kongen karakteriserede som en Hoben Hundsfotter og Skælmer, og for fleres Vedkommende var Adelskabet ogsaa mere end tvivlsomt. Det viste sig da ogsaa,

at de havde svoret falsk, og de blev alle 1642 dømt til at forlade Kongens Riger og Lande. Efter Frederik d. 3.s Tronbestigelse fik Niels Arenfeldt Lov til at komme tilbage til Landet, men om en Henstilling fra Kongen til hans Hustru om at tage sig af hans Ophold blev taget til Følge vides ikke. Karen Dyre havde Gaarden til 1668, da hun afstod den til sin Datter Anne Arenfeldt, der var gift med Claus Pors, som allerede 1650 havde faaet den i Pant; han var imidlertid afgaaet ved Døden 1660. Biskop Bircherod har i sin Dagbog følgende: »Om Morgenen Kl. halv fem døde paa Ullerup Gaard i Thy, Velbyrdig Claus Pors i sin Alders 43. Aar«. Han var født efter sin Faders Død, og det mærkelige var, at denne Dato ogsaa var hans Faders Dødsdag, »dog for 43 Aar siden«.

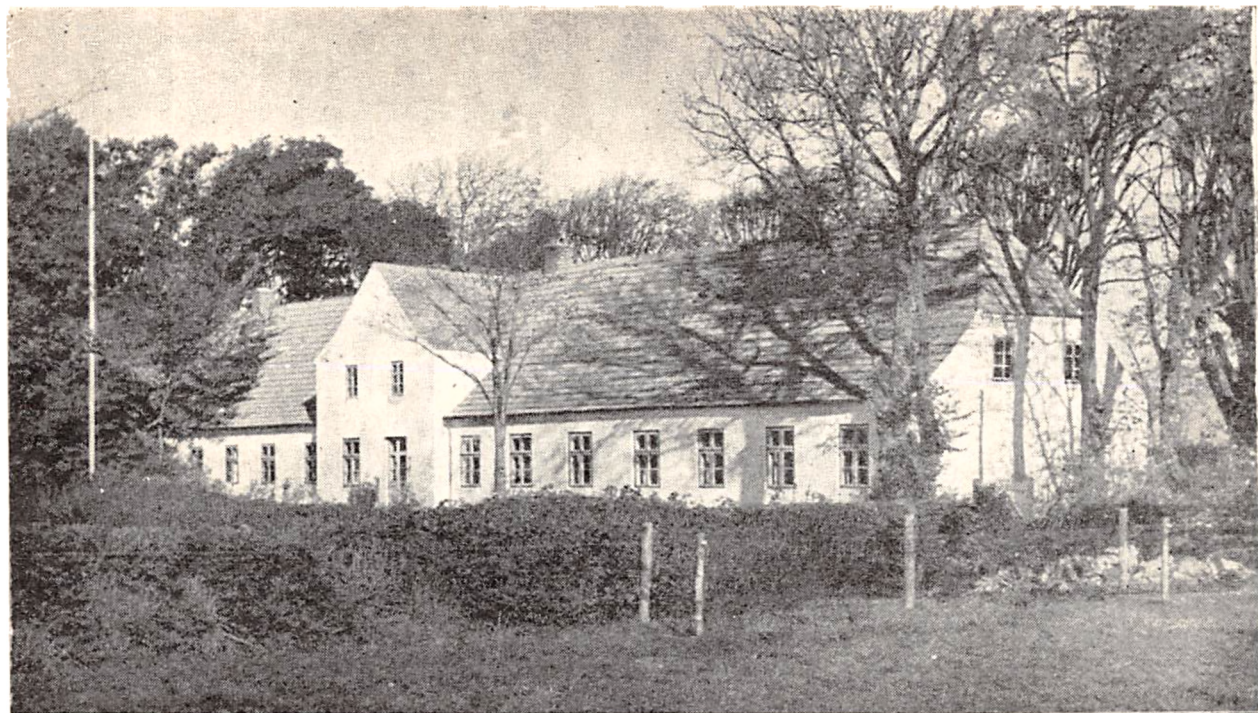
I dette Ægteskab var der flere Børn, saaledes de to Sønner Claus Herluf Pors og Hans Axel Pors, hvis Besiddelse af Gaarden dog ikke var af lang Varighed. Ritmester Claus Herluf Pors var gift med Dorteia Enevoldsdatter Kaas, Datter af Enevold Kaas til Lyngholm. Dette Ægtepar mindes endnu i Sennels Kirke, idet en Oblatæske har følgende Initialer: C. H. D. K. 1677 (Claus Herluf (Pors) og Dorteia Kaas. Deres Søn Claus Enevold Pors blev Slægtens sidste Mand; han var født 18. Februar 1683, men 2 Aar efter mistede Familien Gaarden, idet en Del af den udlagdes ved Indførsel for 893 Rdl. til Enevold Berregaard m. fl., og da Skatterestancerne ikke blev indbetalt, overtoges Resten af Gaarden af Kronen 1688, som 4 Aar efter solgte sin Part for 480 Rdl. til Enevold Berregaard og Christen Mortensen Lelius, Borgmestre i Thisted. Det synes, som om de to

Brødre Pors allerede havde foretaget en Deling af Gaarden, men da Berregaard og Lelius kom i Besiddelse af den, blev Delingen endelig. Berregaard fik Nørre Ullerupgaard og Lelius Søndre Ullerupgaard.

Da Berregaard overtog Nørre Ullerupgaard, var den paa 32 Tdr. Hartkorn og 105 Tdr. Bøndergods. Han ejede den til 1713, da han solgte den for 6500 Rdl. til Maur. Kønig Lelius. Han døde 1731*), og hans Enke, Anne Elisabeth Hofgaard, blev 2 Aar efter gift med Oberstløjtnant Thomas Thomsen. Han var født i Kallundborg 1696 og Søn af Borgmester Thomas Jensen og Ingeborg Heglund; han døde 1749 og blev begravet i Nors Kirke (Epitafium). Igen var Enken Ejer af Gaarden, men da hun døde 1755, gik den ved testamentarisk Bestemmelse til hendes Svoger, Justitsraad Jørgen Thomsen. Han var imidlertid saa forgældet, at hans Fallitbo Aaret efter, 1756. solgte Gaarden for 14.489 Rdl. til Ejeren af Søndre Ullerupgaard, Lars Toft.

Sønder Ullerupgaard var som anført kommet i fhv. Borgmester i Thisted Chr. Mortensen Lelius' Besiddelse. Hans Enke, Kirsten Lauritsdatter, ejede saa Gaarden til sin Død, hvorefter den overtoges af Sønnen, Kancelliraad Morten Lelius. Hans Opbudsbo solgte den med Tiende og Gods, ialt 32, 10 og 200

*) Ved Skifte 25. Januar 1732 foretaget 30 Dage efter Død efter Cancelliraad Mouritz Kønig Lelius, g. m. Anna Elisabeth Hansdatter (Lavværgen Morten Lelius til Synder Ullerupgaard), fremlagdes confirm. Testamente af 23. Februar 1711. Det var oprettet 29. December 1710, ingen Børn, og den længstlevende arver. Da Testam. udstedtes, var de »boende ved Forpagtning paa den halve Ullerupgaard i Thy«. (Skifteprotokol).

Sønder Ullerupgaards Hovedbygning

Foto: Miltersen

Tdr. Hartkorn, for 10.500 Rdl. til Kommerceraad Lars Andersen Hvid, som solgte den, uvist hvilket Aar, til Lars Toft, der saaledes samlede Gaardene til een Ejendom.

Den nye Ejer, Lars Pedersen Toft, stammede fra Slette Strand, hvor han var født 17. December 1717, og Søn af Peder Toft og Maren Nielsdatter Høg; hans Hustru, Karen Hesseldahl, var født 13. September 1715 i Viksø og døde paa Ullerupgaard 4. Juli 1774.

Medens Lars Toft var Ejer, udgjorde Hovedgaardstaksten 66 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. og Bøndergodset 404 Tdr. 1 Skp. 1 Alb., hvortil kom Tjender til 60 Tdr. Lars Toft og Hustru forærede 1761 en Lysekrone til Sennels Kirke, og samtidig fik han som Kirkeejer indrettet et Begravelsessted i Kirken, hvor et Epitafium, der er forfærdiget 1770, er anbragt paa Sakristiets Nordvæg og fortæller om »en Mand, der fremfor mange havde meget af Naturens, Lykkens og Aandens Gaver, dem han meget vel anvendte til Guds Ære, til Næstens Nytte, til sit og sines Bedste«.

Lars Toft døde 2. Juni 1773 og hans Hustru Aaret efter, og Gaarden overtoges af Sønnen Kancelliraad Nicolaj Toft.

Nicolaj Toft var født 1752, døbt i Sennels Kirke den 2. Juli. Han var 1. Gang g. m. Barbara Agnete Brorson, Datter af Præsten i Hillerslev Oluf Adolf Brorson og Mette Marie Ankersdatter Vinding. Hun døde 1792, og 1797 indgik Lars Toft sit andet Ægteskab med Karen Hesseldahl Jørgensen, Datter af Propr. Peder Jørgensen, Tandrup i Bedsted Sogn. Det Ægteskab blev ikke af lang Varighed, det endte

med Skilsmisse, og 1804 blev hun gift med den aalborgske Stiftsfysikus Jens Kofod.

Nicolaj Toft var en ivrig Handelsmand. Efter at han først havde udvidet Gaardens Gods, begyndte han 1801 at bortsælge Bøndergodset, der nu udgjorde 457 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk, $\frac{1}{4}$ Alb., og Tienden var steget til 172 Tdr. Hartkorn af Hillerslev, Kaastrup, Nors og Sennels Sogne, og endelig sælger han Ullerupgaard til Poul Markussen, der ejede Krastrup, i Aaret 1802; tilbage havde han Momtoft, hvor han døde 1803.

Nu var Justitsraad Poul Markussen blevet Ejer af Gaarden, men allerede 1807 fik han Bevilling paa at udstykke Gaarden, og i Forening med P. L. Føns solgtes Hovedparcellen til Jens Wad, der ejede den til sin Død 1837, hvorefter den Aaret efter ved Auktion købtes for 18,500 Rdl. af P. K. Hagensen.

Hagensens Søster Ane Dorthea var gift med den bekendte Nis Nissen til Spøttrup. Der fortælles, at Nissen havde givet P. Hagensen Gl. Ullerupgaard paa den Betingelse, at han skulde vedblive at sige a alle sine Dage. Hvorvidt der har været noget om den Snak vides ikke, men et Faktum er, at Peter Hagensen alle sine Dage sagde a.

Iøvrigt er følgende ogsaa knyttet til Hagensens Navn. Den 1. Januar 1862 døde den unge Ejer af Nabogaarden Momtoft, Jens Breinholt, der stammede fra Vestervig Kloster. Tilbage sad hans unge Enke, Johanne Revsgaard, hun var kun 21 Aar gl., og det rygtedes snart langt omkring, at her sad en ung Enke paa en større Gaard, og Rygtet naaede da ogsaa over til Salling. Saa en Dag kom den unge Mand Harald Revsgaard fra Vium Mølle kørende over til

P. Hagensen for at søge Oplysninger om den unge Enke. Oplysningerne maa have været tilfredsstillende, for inden han tog bort, bad han Hagensen om paa hans Vegne at fri til Enken, og hvis Svaret blev imødekommende, skulde Hagensen have hans smukke Køreheste for sin Ulejlighed; det var nemlig den Gang ikke helt ualmindeligt, at man friede ved en Kommissionær.

Hagensen fik Enkens Ja, og Aaret efter stod Bryllupet (1863). Da Harald Revsgaard havde faaet Ja'et, kom han med Hestene til Hagensen, som Aftalen var; men han vægrede sig ved at modtage dem for den Smule Tjeneste. Men Revsgaard sagde, at en Handel var en Handel, og Enden paa Historien blev, at Hagensen fik Hestene.

P. Hagensen deler atter Gaarden i to Ejendomme, nemlig i Gammel eller Søndre Ullerupgaard og Ny eller Nørre Ullerupgaard.

Gammel Ullerupgaard overtoges 1887 af P. Hagensens Søn Nis Nissen Hagensen, som dermed fik sit Barndomshjem. Han var født 1851 og blev gift med Margrethe Katrine Nørgaard fra Aggersborggaard. 1912 solgte han Gaarden, hvis Hartkorn nu udgjorde 18 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. tiendefri Hovedgaardsjord for 159,000 Kr. til N. Johansen, der igen solgte den til P. C. Knudsen, hvorefter den 1916 købtes af Thylands Udstykningsforening, der udstykkede Jorderne og solgte Hovedparcellen, 10 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn til den nuværende Ejer, V. Oddershede. Avlsgaarden brændte 1905, medens Hovedbygningen, der er opført af Grundmur med Tegltag, sikkert stammer fra det 18. Aarh.

Ny Ullerupgaard var allerede 1878 solgt til P. Ha-

gensens Søn, Martin Hagensen, for 120,000 Kr. Han døde imidlertid 1887, og hans Enke hensad med Gaarden til 1914. Efter at en Del Jord var frasolgt, købtes den for 130,000 Kr. af J. Sloth Odgaard, der 1. Maj 1952 overdrog den til Sønnen K. R. Sloth Odgaard. Hovedbygningen med Skifertag er opført 1876 og Ladebygningerne 1864.

For god Hjælp ved Udarbejdelsen takker jeg Proprietær J. Sloth Odgaard.

En hundredårig fortæller.

Ved friskolelærer JENS ROLIGHED

LANDSTINGSMAND Jens S. Westergaards enke, Andrea Westergaard, Klim, der den 29. marts 1851 fyldte 100 år, har fortalt minder, hvoraf her fremdrages følgende:

Jeg var en stor skolepige, da tyskerne i 1864 var i min fødeby i Gøttrup. Flere var indkvarteret i mit barndomshjem. Det var en sørgelig tid. En forfærdelig armod var man kommet i, hvor tyskerne holdt til; for de ville have både æg, mælk, flæsk og andre gode sager. De ville også have fat i heste, som folk skulle møde med i Aggersund. Det kunne heller ikke hjælpe at møde med dårlige krikker; de vidste nok, hvad de ville have, og det var ikke let at skjule de bedste heste, skønt man prøvede at gemme dem. Jeg kan huske, min far takkede Gud for, at han havde det således, at han kunne købe en ny hest til erstatning for den, han havde måttet afstå. Da tyskerne omsider forsvandt, tog det lang tid, inden man blev af med den fnat og de små, grå dyr, de havde efterladt sig.

Som ung lærte jeg at sy og kom rundt som sypige i mange hjem i Han herred. En tid havde jeg ophold i Løgstør for at få videre uddannelse. En rejse til Løgstør gik dengang ikke så let som nu. Først kørte vi med heste hjemme fra Gøttrup til Aggersborg. Dér blev der skiftet heste for at få nogle, der ville

køre vognen ud i vandet til en holm. På holmen blev der så hejst signal, så kom en båd fra Løgstør og hentede dem, der ville over. Når man fra Han herred i den tid skulle have ophold i Løgstør i flere dage, tog man gerne en grovkage og smør med sig, så blev opholdet ikke så dyrt.

Da jeg skulle være landmandskone på en gård i Klim, holdt jeg op med at sy og tog til Aalegaard for at lære at blive mejerske. Både med arbejde og med penge måtte jeg betale for mit ophold. Klokken to om natten begyndte jeg med at malke de 18 køer, som skulde malkes to gange i døgnet. Der skulle begyndes i god tid, så arbejdet kunne være til side, til det øvrige arbejde skulle begynde. Mens jeg var dér, begyndte man at plante de træer, der nu er blevet til »Tingskoven«. Min uddannelse kom flere til gode, da jeg kom til gården i Klim. Inden mejeriet i Thorup blev oprettet, solgte vi meget smør og ost, og flere piger lærte ved mig at blive mejerske.

Mens jeg var på højskole i Galtrup på Mors, havde eleverne udflugt til Himmelbjerget og til Silkeborg, hvor vi fik papirfabrikken at se. Vi sejlede jo over Limfjorden, men ellers gik vi den hele vej og blev indkvarteret hos gode venner i egnen. En vogn fulgte med og medført et læs mellemkødder, og en elev, der var blevet alt for træt, kunne en kort tid komme op at køre. Ovre på Mors var vejene dårlige; men de havde nogle store og gode kreaturer. Det var næsten som elefanter, meget større end kreaturerne i Han herred.

Hillerslev Højfolk.

Ved JUL. HVAMSTRØM

FRA GAMMEL TID og omtrent lige op til vore Dage, har man i Hillerslev ligesom andre Steder troet paa, at der har boet levende Væsener i Højene. Og dette, at Højene stod paa gloende Pæle, naar der var Fest, kendes ogsaa i Hillerslev baade om Oddershede-høje og Galgehøjene. Disse Højfolk kunde være meget omgængelige, men hvis man gik dem lidt for nær, kunde de ogsaa blive meget drilagtige. En Gang i Midten af forrige Aarhundrede kom davær. Gaardmand i Hillerslev Jens Jensby galt af Sted med at tage nogle Græstørv fra en af Galgehøjene. Han skulde bruge Tørvene til et Kaalgaardsdige. Dette tog Højfolkene ham meget unaadigt op, og de begyndte nu at drille ham efter bedste Evne. Allerede en af de første Nætter var det galt, der blev en Støj i Gaarden, som om det var et helt Vogntog der rumlede ind. En af Højfolkene kom ind til Jens Jensby og bød ham, at han skulde lægge Tørvene tilbage, for det regnede ned i deres Gryder. Jens Jensby var ikke meget for dette, og skønt den lille Mand baade klemte og plukkede ham, sagde han nej. Da Højfolkene nogle Nætter senere kom igen, var de haardere ved ham, og han maatte ty om til Naboen, hvor de sad og ventede paa Jordmoderen. Her mente

Jens Jensby ikke, de kunde gøre ham noget, hvor der var saa oplyst. Det var ikke alene derhjemme, men ogsaa naar han var ude, at Højfolkene var efter ham. En Aften, han gik hjem fra Thisted og gik forbi Galgehøjene, som han altid gjorde, mødte Højfolkene frem alle af Hus for at drille ham. De blev ved at tvære og tvinge ham, saa han kom helt ud af Kurs og landede helt nede ved Engbjerggaard i Kjelstrup. Jens Jensby var ellers en modig Mand, men for nu at blive dette kvit, gik han ind paa Gaarden og ventede lidt. Da han lidt senere kom ud igen, var Højfolkene forsvundne, og han kunde gaa hjem i Fred. Tilsidst blev det dog Jens Jensby for meget, og en Aften gik han ud til Højen og raabte ind til Højfolkene, at de en bestemt Aften kunde komme ned til ham paa Gaarden, saa kunde de tale om det. Den Aften blev Folkene paa Gaarden jaget i Seng, og Jens Jensby satte sig paa en Bænk og ventede. Det varede da heller ikke længe, inden Højfolkene kom. Der var fire, to gamle og to unge, og de var ridende. En af de gamle spurgte nu Jens Jensby, hvor længe han havde haft Skøde paa Gaarden. Her til svarede han, at det havde han haft i 20 Aar. Den gamle forklarede ham nu, at de havde boet i Højen i fjorten Hundrede Aar, saa han kunde nok forstaa, at de havde mest Ret til Højen. Det maatte Jens Jensby indrømme, og han gik saa ind paa at beklæde Højen igen. Men inden Højfolkene red ud af Gaarden, var der en af de gamle, der langede Jens Jensby en lille en paa Øret, saa han drattede ned af Bænken. Han kørte saa Tørvene tilbage igen og levede siden i god Forstaaelse med Beboerne i Galgehøjene.

Der var ogsaa Højfolk baade i Kanstrup- og

Oddershedehøjene. En tidlig Sommermorgen, Jens Jensby var paa Vej ned til Hillerslev Enge og gik forbi Højene, kunde han tydeligt se, at de smaa Fyre løb og lavede Halløj udenfor Højen.

Efter hvad der fortælles, har Højfolkene i Oddershedehøjene været meget skarnsagtige. En Gang fandt de paa, naar Folkene paa Gaarden sad og spiste Grød, da at sætte sig paa Kanten af Smørhullet og forrette deres Ærinde. Dette kunde Folkene jo ikke se, men der var en af dem, der var lidt synsk, og han opdagede det. Han stak dem saa lidt i Enden med en Kniv, og Højfolkene blev saa kede af det.

Højfolkene i Kanstruphøjene var ikke ret meget bedre. Min Fader har fortalt mig, at der i hans Drengetid boede en gammel Kone i et lille Hus i Nærheden af Øster Kanstrup. Hun var paa en eller anden Maade kommen paa Kant med Højfolkene i en lille Høj, som endnu ligger lige ved Gaarden. De pinte og plagede hende paa alle Maader, og tilsidst blev de saa nærgaaende, at de kravlede op i Sengen til hende om Aftenen. Hun beklagede sig over alt dette til Naboerne, men de vilde ikke rigtig tro det. Dog var der nogle, der en Aften gik derhen for at se, hvordan det hang sammen. »Aa pæn aa herlig, da di lætte æ Dyn, saa va dæ tri smo Hvodder i æ Fædder aa æ Seng«. Det blev nu ordnet saaledes, at Mændene skulde skiftes til at vaage hos den gamle Kone, men der var ingen, som kunde holde ud at være der. Saa gik der Bud efter Jens Jensby. Med en Flaske Brændevin som Selskab overtog han Vagten, og der skete ham ikke noget.

Mellem Højfolkene i »Russelhøj« og Folkene i Hovgaard var Forholdet helt anderledes, og de levede

sammen som gode Naboer. Naar de bryggede og bagte i Højen, laante de baade Ølkar og Ovnskod i Hovgaard. Det kunde jo ogsaa ske, at Højfolkene kunde faa Uheld med deres Baging. En Gang, »Kræn Hov« pløjede lige op til Højen, fik han en »Skoldkaag« paa Spidsen af Ploven. Det skete ogsaa en Gang, at en af Konerne i Højen kom i Barnsnød, og en af Højmandene løb da over i Hovgaard for at hente Konen. Hun maatte sætte sig skrævs over Højmandens Ryg, og saaledes red hun ind i Højen. Hun maatte ikke sige noget, mens hun var derinde. Da det nu var overstaaet, tog Højmanden og lagde en lille Genstand ned i hendes Forklæde. Det var først, da hun kom hjem, hun saa, at det var en lille Guldøkse.

Da baade Skovstedhøjene og Højene paa Kjelstrup Hede laa saa langt fra Menneskeboliger, har der ikke været noget dér med Højfolkene. Men at ogsaa disse Høje har været beboet er sikker nok. Gamle Morten Bonde har fortalt Evald Tang Kristensen, at gamle Mennesker har hørt det banke inde i »Storhøj«. Fra ham stammer ligeledes Meddelelsen om, at der i denne Høj staar en Guldplow.

For de Oplysninger, jeg har modtaget til ovennævnte, maa jeg takke først og fremmest Anders Overgaard, der mere end nogen anden er interesseret i Hillerslev Sogns Historie Og saa de to gamle stoute Bondemænd Jens Jensby og P. Pedersen Kappel. Dernæst Jens Sunesen, Lene Kjær og Johanne Kirk. Om dem alle gælder det, at de tilhører de gamle Bondeslægter, som, saa langt vi kan følge dem, har spillet en Rolle i Sognets Historie, og hvis Rødder uden mindste Tvivl gaar helt tilbage til de Slægter, der hviler i Kæmpehøjene. Lad os derfor haabe, at de kommende Slægter i Hillerslev altid vil holde Haanden over disse gamle Grave.

Historisk Samfunds Regnskabs- oversigt for Aaret 1951—52.

INDTÆGT

1. Kassebeholdning fra forr. Aar.....	Kr. 2767 68
2. Statstilskud	„ 700 00
3. Thisted Amtsfond	„ 250 00
4. Fra 10 Sogneraad	„ 100 00
5. Solgte Aarbøger	„ 40 00
6. Pengegaver 1166,50 og Renteindtægt 69,52..	„ 1236 02
7. Kontingentrestancer	„ 10 50
8. Medlemsbidrag for 1951 (925 Medl.).....	„ 3227 50
	Ialt Kr. 8331 70

UDGIFT

1. Aarbogen, Trykning m. v.	Kr. 2826 50
2. Honorarer for Bidrag til Aarbogen	„ 363 30
3. Tilskud til Museet i Thisted.....	„ 500 00
4. Aarsmødet og Udflugten	„ 73 10
5. Medhjælp	„ 110 00
6. Clicheer og Tryksager	„ 307 50
7. Dansk-historisk Fællesforening	„ 60 00
8. Porto o. a. Udgifter	„ 200 90
9. Kassebeholdning	„ 3890 40
	Ialt Kr. 8331 70

Thisted, 30. April 1952.

J. J. LUSTRUP

Til Medlemmerne

af Historisk Samfund.

DEN AARLIGE Generalforsamling afholdtes paa Museet i Thisted d. 12. Juni. Formanden, Læge Toft, gav Beretning om Aarets Arbejde og udtalte Ønsket om, at Medlemstallet, der nu er 925, til næste Aar vil naa op til 1000, da Historisk Samfund kan passere de 50 Aar.

Amtet har forhøjet sit Tilskud, og flere Sogneraad har bevilget Støtte til Samfundet. Paa Grund af de stærke Prisstigninger har det været nødvendigt at forhøje Kontingentet til 4 Kr. Endvidere udtalte Formanden en Tak til Samfundets gamle Ven, Fabrikant Nielson, London, for hans store Interesse og økonomiske Støtte.

Endvidere lagde Formanden i sin Beretning et godt Ord ind for de gamle Vindmøller, som efterhaanden vil forsvinde, og det thylandske Landskab vil se tomt ud den Dag, de alle er borte. Heller ikke maa vi glemme at værne om Oldtidshøjene, de er ganske vist fredede, men dog hænder det, at enkelte lider Overlast.

Samfundets Kasserer, Redaktør Lustrup, gennemgik Regnskabet, der balancerer med 8331 Kr. (Side 403). Ogsaa Redaktøren udtalte en Tak til den gamle Thybo Fabrikant Nielson.

Til Bestyrelsen genvalgte Lærer Jens Rolighed, Klim, Skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig, og Lærer T. Balle, Torsted; de to sidstnævnte er Medlemmer af Redaktionsudvalget.

Derefter gav P. L. Hald en Oversigt over den kommende Aarbogs Indhold samt Arbejdet med Museet, hvis Tilvækst omtales Side 407 o. flg. Tillige udtalte han Ønsket om en Udvidelse af Museets Lokaler, hvis Pladsmangel nærmest er katastrofal.

Paa Forslag af Overbibliotekar Grønkjær, der er Formand for Turistforeningen, vedtoges, at den aarlige Udflugt af Hist. Samfund og Turistforeningen skulde gaa til Sydmons, og den fandt Sted den 31. August.. Turen gik først gennem Vestmons. Fra Sundby kørtes over Torup forbi Rovig gennem Jølby og Dragstrup langs Dragstrup Vig gennem et interessant Landskab, som var ukendt for de fleste af de ca. 100 Deltagere. Der aflagdes Besøg i Karby Kirke, hvor Lærer Knudsen fortalte lidt om den smukke og ejendommelige Kirke. Fra Karby gik Turen til den gamle Herregaard Blistrup med sin ualmindelig kønne og velholdte Park. Ved Kaffebordet gav Læge Toft en Række Oplysninger om Slottet og de fra den nyere Tid mest kendte Ejere, Brødrene Chr. Riis Knudsen og Johan Knudsen; den første var en Tid Direktør for Dagmar-teatret og sidstnævnte kendt som Politiker.

Overbibliotekar Grønkjær havde ogsaa Ordet og gengav en mærkelig Indskrift fra en af Egnens Kirker.

Efter Kaffen blev der aflagt Besøg i Blistrups smukke gamle Kirke. Derefter gik Turen videre gennem Sydmons forbi Højris og Legind Bjerge til Ny-

købing, hvor der blev aflagt Besøg i Dueholm Museum, hvor man med stor Interesse gennemgik de forskellige Samlinger. Fra Nyköping gik Turen hjemad, og alle var glade over den interessante og vellykkede Udflugt.

Blistrup Hovedbygning set fra Parken

Foro: Israelsen

Thisted Museum.

Oversigt over Museets Erhvervelser fra 1. Juni 1951
til 31. Maj 1952.

Oldsagssamlingen.

EN SAMLING FLINTEARBEJDER fundne forskellige Steder i Heltborg samt en Broncering er modtaget fra Gdr. Anders Pedersen, Heltborg; tyknakket Flintøkse, Flækker osv. fundne i Stagstrup fra Aksel Kjelsgaard; lille tyndnakket Flintøkse fra Karretmager Hyldgaard, Thisted. Under Arbejdet med en gammel Brønd i Fjerritslev fandtes en Sten med Helleristninger, som Købmand Bøgh Jensen skænkede Museet, efter at den havde været til Undersøgelse paa Nationalmuseet. Under Markarbejde paa Kronborg Mark ved Thisted fandtes Resterne af en Grav fra den romerske Jernalder. Dækstenene var forlængst fjernede, men den indeholdt et lille Lerkar samt Brudstykker af et andet; som Sidesten fandtes en stor Slibesten.

Til Husholdningen.

Fra Fru Kjeldsen, Sundby, er modtaget Smørske og Løb, endvidere Øltragt (Togf. Svalgaard', »Gode Raad Jern« (Kaj Kappel, Thorsted), en Seld (Sigte) (Frands Winther, Øsløs), 1 Par Kopper (Jenny Jensen, Sønderhaa), Plat de Menage, Vaagelampe (Fru Bjerregaard, Thisted).

Dragtdele o. s.v.

Sjaler, Kappe, Vest (Boghdlr. Jensen, Snedsted), Kyse (Marie Nørgaard, Hillerslev), Silkekjole, Kaabe (Overlærer Frk. Stensgaard), 2 Tørklæder (Jenny Jensen, Sønderhaa), Dug (Fru Ingeborg Christensen), Dameportemonæ (Fru Bjerregaard).

Forskelligt.

Skalmeje (Fru Kjeldsen, Sundby), Sabel (Karl Kirk), Penal, Sparebøsse (Fru Kjeldsen), Spadsere-stok (Holger Nedergaard), Baandvæve fra Chr. Juul, Kærup, Niels Pedersen, Lyngs, Edv. Svalgaard, Tilsted, Prægl til Løbbinding (Frk. M. Tousig), Tobakspung med Sølvpibekradser (Frk. Stensgaard), Binding og Signet (David Kjærgaard), Vægtlodder (Knud Jensen, Kjelstrup), Festtegn (Købmand Østergaard, Aalborg), Ligbaare fra Grurup Kirke.

Mønt- og Medaljesamlingen

er forøget ved Gaver fra Alfred Jensen, Faartoftvej, Overass. Halvor Udsen, Læge Toft, Vestervig, Guldsmed Henningsen, Thisted, samt ved enkelte Køb.

Bøger, Dokumenter o. s. v.

er modtaget fra Lærer Bach, Hunstrup, Snedkerm. Carl Nielsen, Thisted, Direktør Hans Sørensen, Thisted, Enkefru Bjerregaard, Thisted, Overlærer Frk. Stensgaard, Søren Jacobsen, Østerild, Operatør Aage Pedersen, Thisted, Overlærer Fru Jørgensen, Thisted, Kommiss Knud Mortensen, Thisted, Fru Stensgaard, Hurup, Fru Anna Handest, København, Overbibliotekar Grønkjær, Thisted, Havnefoged Madsen, Thisted, Lærer K. Madsen, Søndbjerg.

Museets Samling af Billeder og Fotografier

er blevet forøget ved Gaver fra Maler Käte Lassen, Flensborg (Dragtbillede fra Klitmøller), Fru Anna Stensgaard, Hurup, Direktør Dam, København, Lærer Jacobsen, Vesløs, Overklitfoged Rasmussen, Søholt, Fabrikant Chr. Nielson, London, Politimester J. Galchøt, Lyngby. Endvidere fra Steffen Hove, Fru Brøchner Poulsen, Branddirektør Dolleris, Rentier Niels Smed, Fru Elise Hald, Overlærer Frk. Stensgaard, Frk. Ingeborg Christensen, Fru Viceinspektør Antonsen, Frk. Ellen Sørensen, Togfører Svalgaard, Barber Behr, Blikkenslager Harald Christensen, Fru Sagfører Yde-Poulsen, Fru Havnefoged Madsen, Snedkerm. Carl Nielsen, alle fra Thisted.

Et mærkeligt Fund

blev gjort ved en Udgravning paa »Simons Bakke« bag ved Grandal i Dragsbæk; her fandtes i 1½ m's Dybde Resterne af en Æske(?) af Bly, paa hvis For-side findes et Billede, muligvis af en gl. Kro, antagelig fra ca. 1700. Det mærkelige Stykke er foreløbig sendt til Nationalmuseet til Undersøgelse og Konservering; det er modtaget fra Niels Bjerre Christensen, Dragsbækvej.

Ialt er Museets Samlinger forøget med 91 Nr. omfattende 131 Genstande. I Tiden 1. April 1951 til 30. Maj 1952 har de besøgendes Antal udgjort ca. 2100.

For den Interesse og Velvilje, der i det forløbne Aar er vist Museet, bedes Givere og Institutioner modtage dets bedste Tak.

For Bestyrelsen:

P. L. Hald.

Historisk Samfund.

Bestyrelse:

Læge E. Toft, Vestervig, Formand. Redaktør J. J. Lustrup, Thisted, Kasserer. Lærer T. Balle, Torsted. Togfører A. C. Svalgaard, Thisted. Skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig. Lærer Jens Rolighed, Klim. P. L. Hald, Thisted.

Revisorer:

Fotograf L. H. Gram, Thisted. Overbibliotekar N. Grønkjær, Thisted.

Repræsentanter:

Lærer Brunsborg, Snedsted. Lærer Bundgaard, Ørum. J. C. Jensen, Hørdum. Fhv. Amsraadsmedlem P. Eriksen, Søvang, Bedsted. Lærer E. Foged, Boddum. Sognefoged Otto Foget, Tingstrup. Lærer Frederiksen, Hørsted. Amsraadsmedlem A. Gadegaard, Odby, Uglev. Sogneraadsformand Chr. Gadegaard, Søndbjerg, Uglev. Klitplantør Geleff, Lodbjerg, Vestervig. Førstelærer Grusgaard, Hvidbjerg. Sogneraadsformand N. Møller Holm, Vust. Lærer Jakobsen, Vesløs. Købmand Bøgh Jensen, Fjerritslev. Bygmester Chr. Jensen, Hassing. Lærer M. Jensen, Gettrup. Smedemester Kanstrup, Hundborg, Sjørring. Lærer Kierkegaard, Agger, Vestervig. Smed H. Kjær, Ydby. Sognefoged Chr. Hundahl Kloster, Sennels, Thisted. Gaardejer Niels Kløjgaard, Stagstrup, Hørdum. Lærer M. Kristensen, Hvidbjerg v. Aa, Bedsted. Statsklitplantør Krogh, Tovsig, Østerild. Tømrer L. C. Larsen, Sjørring. Sogneraadsformand M. Laursen, Ø. Vandet, Thisted. Lærer Lynge, Lild, Frøstrup. Gaardejer A. Overgaard, Hillerslev. Gaardejer Anders Pedersen, Heltborg, Hurup. Gaardejer Chr. Pedersen, Kallerup, Todbøl. Lærer C. P. Plet, Sønderhaa, Hørdum. Amsraadsmedlem Kr. Skaarup, Skinnerup, Thisted. Gaardejer K. K. Smed, Hjardemaal Klit, Frøstrup. Lærer E. Svenstrup, Tved, Nors. Vognmand N. Søndergaard, Hansted, Thisted. Proprietær Stigaard Sørensen, Irup, Hørdum. Pastor Thorlacius-Ussing, Fjerritslev. Lærer Vestergaard, Sundby. Mejeribestyrer Vogensen, Nors. Tømrer Frands Vinter, Øsløs. Lærer P. Yde, Tilsted.

HISTORISKE
AARBØGER

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR THY
OG HANHERRED

XII. BIND

AARBØGER 1950—52
MED INDHOLDSFORTEGNELSE OG NAVNELISTE

KOMMISSION:
P. HAASE & SØN, KØBENHAVN

**THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1952**

Indholdsfortegnelse

Læge Chr. Roelsgaard: Roelsgaard og dens Beboere..	3
A. Sørensen: Færgestederne ved Næssund og Vildsund	15
„ : Oddesunds Færgested	131
„ : Jegindøs Færgesteder	332
Marius Jensen: Straatag	65
F. Elle Jensen: Nicolaj Edinger Balle	75
„ : Slaget paa Reden og Thylands Præster	235
Henr. Laursen: Strid om Kirkestole	85
Torsten Balle: Gamle Veje i Thy	93, 216
„ Thomas Nielsen Tøfting	319
P. L. Hald: En Thybo	110
„ Ullerupgaardene	386
Anth. Fuglsang: Fra Struense-Tiden	116
A. C. Svalgaard: Den tyske Besættelse	175, 277
Johannes Thomsen: En gammel Thybo fortæller...	191
Jens Rolighed: Det jyske mål i Han herred og Thy..	204
„ En hundredårig fortæller	397
C. Klitgaard: En bortløben Skoleholder	250
Anders Overgaard: Gammel Overtro og Levereleger i Nordthy	255
N. Sodborg: Hvad de gamle fortalte	260
M. Kristensen: Fra Besættelsestiden i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg	393
E. Foged: Gærder, hegn og markskel i Thisted amt..	298
P. Jensen: En urmager fra baroktiden	310
Thomas Lindstrøm: Han Herreds Møller Aar 1900...	359
H. A. Riis-Olesen: Ørum og Flade søer	367
E. Larsen: Thisteddrengen, der blev Storfabrikant ..	378
Jul. Hvamstrøm: Hillerslev Højfolk	399
Til Medlemmerne	120, 265, 404
Thisted Museum	124, 268, 407

Navneliste.*)

- Aagaard, Knud, Pr. 131, 248.
 Aalkjær, Jens, Sgfgd. 32.
 Abildgaard, Tegner, 116 flg. —
 Mads Andersen 136.
 Andersen, Hans 324 — Just 42
 — Niels 45.
 Arendrup, Kapt. 118 flg.
 Arenfeldt, Hans Nielsen 389 —
 Niels 389 flg.
 Axelsen, Knud Gyldenstjerne 15.
- Bach, Kbmd. 375.
 Badskær, Mads 109.
 Balle, Nicolaj Edinger B. 250 —
 Nicolaj E., Sgnpr. 77 — Søren,
 Degn 76.
 Barfred, Toldinspekt. 27.
 Bay, Postm. 149.
 Bach, Niels Jensen 26 flg.
 Bech, Niels Jensen 26 flg.
 Bendix, Amtsprovst 372 — For-
 vater 356 — P. Chr. Pr. 243.
 Bendixsen, F. G., Konsul 157.
 Berendt, Albrecht 44.
 Berents, Elisabeth 133.
 Berregaard, Enevold 4, 390 —
 Frederik 5.
 Billeschou, Jørgen 135.
 Bjerregaard, Christen 135.
- Bloch, Jens Fuldm. 89 flg. —
 Pr. 80.
 Bojesdatter, Maren 90 flg.
 Bonne, I. C. 172 — Propr. 345,
 350, 354.
 Bonnesen, Skibsbygm. 60.
 Brasch, Chr. V., Pr. 240.
 Breinholt, Jens 394.
 Bro, Niels 262.
 Brochenhuus, Siwert og Hustru
 43.
 Brogaard, Chr. 193.
 Brorson, Barbara Agnete 393 —
 Brorson, Broder B. 76.
 Brøndlund, Byfgd. 237.
 Bundgaard, Inger Kirstine 318 —
 Jens Villadsen 310, Børn 317
 flg.
 Bødker, Mads 42.
- Callesen, Peder, Foged 88.
 Carstensen, Provst 238.
 Christensdatter, Else 90 flg. —
 Gertrud Marie 337 flg. — Ka-
 ren 93 — Kirsten 93 — Mette
 10.
 Christensen, Anders 10 — An-
 ders Færgemd. 136 — Anine
 Kirstine 10 flg. — Enevold

*) Mindre væsentlige Navne er udeladte. Forkortelser vil være lette at tyde.

- 320 — Generalmajor 147 — Jens
18 — Jens 44 flg. — Laurs 91
— Mads Chr. 349 — Mourits
42 — Niels 93 — Niels Pr. 43
— Oluf, Kbmd. 155 — Peder
18, 92 — Svend 43 — Thor-
ning, Pr. 339 — Villads 310.
Christensøn, Chr. 92 flg. — Niels
93.
Clemmentsen, Christen 109.
- Daa, Claus, Lensm. 369.
Dahl, J. Chr., Tækker 71.
Damstrøm, Laur., Pr. 19.
Deichmann, Laur. B., Pr. 245.
Diørup, Laurs. Chr. 139, 142,
Dreier, Lars 8.
Dyhr, Jens Andersen 317 —
Niels 316.
Dyre, Karen Hansdtr. 309.
- Eeg, N., Pr. 239.
Enevoldsen, Jens 96.
Esgesen, Niels 386.
Ettrup, Kbmd. 57 flg.
- Faye, 143 flg., 46, 151, 231.
Ferslev 237.
Fischer, Hrfgd. 155, 157.
Frederik d. VI 55.
Frejstrup, Mathias 46 flg.
Friis, Jep B. 15 — Tønne Lensm.
169 — Ratloff 386.
Frost, Laurs Pedersen 233.
Fuglsang, Christen 37 — Laur.,
Pr. — Propr. 375.
Føns, P. L. 394.
- Gade, Christen 90 — Niels Chri-
stensen 24.
Gierløf, Chr., Pr. 246.
Glarvester, Michel 96.
Griis, Slægt 4.
Grosen, Gros Christian 318.
Grundtvig, Frederikke Severine
76.
Gyldenstjerne, Knud 42.
- Habæk, Niels 142.
Hagensen, Martin 396 — Nis
Nissen 395 — P. K. 394.
Hals, Jens Andersen 42.
Hansen, Endvold 96 — Hans
Chr. 23,24 — H. J. 173 — Jens
Borgem. 42 — Peder, F. 143
flg.
Haye, Jean de la 18.
Hedemann, Kapt. 164.
Heidenstrup, Reinholt 323.
Helterskov, Landsdom. 89.
Henningsen, Erik 386.
Henriksen, Balle 7.
Hesseldahl, Karen 393.
Hofgaard, Anna Elisabeth 391.
Holk, Kristen 42.
Hopp, Fr. Math., Pr. 240.
Husen, Amtsvejinsp. 342 flg.
Husted, Peder Christensen 345,
354 — Jens Pedersen 346 flg.
Hvas, Jens 226 — Kirsten 225 —
Pr. 238, 239.
Hvid, Lars Andersen 393.
Hvidbjerg, Chr. A. 37.
Høyer, Andr. 45.
- Isager, Peter 21 — Mads 356.
Iversen, Niels Kr. 111 flg.

- Jacobsen, Ejler 77, 44.
 Jensby, Jens 399 flg., 402.
 Jensdatter, Ane Marie 8 — Maren 90.
 Jensen, Anders 233 — Frederik 37 — Jens 90, 346 — Kynde 136 — Laurs 5 — Mads, Delefoged 134 — Palle 316 — Peder 88.
 Jessøn, Olluff 94 — Matz 94 — Peder, Dommer 93.
 Jeppesen, Christen 163.
 Jepsdatter, Maren 134.
 Jessen, Jens, Pr. 83 — Jens Jesse 250.
 Johansen, N. 395.
 Josephsdatter, Karin 88.
 Juel, Erik 329.
 Juul, Enevold 322, 326 — Mikkel Christensen 321 flg.
 Jørgensen, Peder 393.
- Kaas, Enevold 86 — Helveg 321 — Mogens 319, 327.
 Kabell, J., Pr. 240.
 Kastberg, Christen 162 flg. — Propr. 355.
 Kirk, Johanne 402.
 Kirt, Niels 386 — Henning 386 — Palle 386.
 Kjergaard, Anders J. 56 — Peder Chr. 57.
 Kjær, P. 113 — Lene 402.
 Kjærulf, Helene 315 — Nicolaj 38 flg.
 Klastrup, Kbmd. 109.
 Klausen, Carl 202.
 Klingenberg, Frederik 135 — Paul von 44 — Paul 135.
- Knudsdatter, Karen 88.
 Knudsen, Niels, Færgemd. 132 — P. 261.
 Kortbech, Maren 48, 60.
 Krabe, Steffen 88.
 Krabbe, Karen 387 — Mads 90.
 Krag, Vagn 4.
 Krizson, Peder 168.
 Kvolsgaard, Jacob 8.
 Kyndesen, Jens, Færgem. 135 flg.
- Ladegaard, J. 4.
 Langård, Knut C. 221.
 Langballe, Degn 263 — Mads Knudsen 139 flg.
 Lange, Gunde 324 flg.
 Langemark, Claus, Færgem. 134 — Reimer, Færgem. 134.
 Larsdatter, Marie 143 — Mette Marie 136.
 Lasdatter, Karin 88 flg.
 Larsen, Anders 192 — Christen 17, 18 — Ole 193 — Peder 316.
 Lassen, Kancellir. Frue 312.
 Laursen, Christen 91 — Jens 5.
 Laurissøn, Peder 93 flg.
 Leegaard, Johs. Niels 375.
 Lelius, Chr. M. 390 flg.
 Lend, Tidemand, Pr. 242.
 Leth, C. A., Fyrinspektør 28, 35, 40, 146 flg. — Kaptain 343 — 352.
 Lund- J. C. 30 flg.
 Lützhøft, Propr. 375.
 Lykke, Jacob 15 — Prokurator 165.
 Løvenbalk, Karen Eriksdtr. 386.
 Løvenørn, Paul de 23, 37 flg.

VIII

- Madsen, Ejler, Færgem. 133 —
 Jacob, Borgm. 17, 18, 43 —
 Mads Jepsen 157 flg.
 Mand, Jens 10.
 Markussen, Jens 10 — Poul 394.
 Marselius, Leonhart 44, 133.
 Mathiesen, Joh. Ludv., Pr. 248.
 Matzøn, Christen 93 flg. —
 Niels 94.
 Michelsen, Søren 22.
 Mogensdatter, Birgitte 95 — Kir-
 stine 95.
 Moldrup, Peder 21 — Major 312,
 315.
 Mollerup, Peder 371.
 Manberg, Arkitekt 173.
 Mortensen, Christen 24 — Jens
 91 — Niels 15,17.
 Morville, Kammerr. 47.
 Mouritsen, P. Chr. 353.
 Muldvad, Jens 316.
 Munk, Jens Vognsen 4 — Peder,
 Lensm. 132 — Propr. 356.
 Mundt, Margrethe 76.
 Mærsk, Jens Nielsen 163 flg.
 Møller, Christian 66 — Tømrrerm.
 173.

 Neergaard, J. F., Amtmand 146.
 Nestedt, Jørgen, Pr. 15.
 Nielsdatter, Maren 6, 8.
 Nielsdotter, An 93.
 Nielsen, Anders 96 — Christen
 87 flg. — 17, 18 — Henric 251
 — Jens Peter 12 — Michel,
 Færgem. 133 — Poul 5 —
 Strange 15.
 Nielson, Christian 377 flg. —
 Elisabeth 380 flg.
- Nissen, Nis 394.
 Nyboe, Provst 80.
 Nyholm L. C., Løjtn. 168 flg.
 Nørgaard, Margrethe K. 395.

 Oddershede, Jesper 115 — Kr.
 111 — V. 395.
 Odgaard, J. Sloth 396 — K. R.
 Sloth 396.
 Olesen, Chresten 135, 136 — Mo-
 gens 356.
 Olufsen, Mogens 15.
 Overgaard, Anders 402 — Chre-
 sten 149.

 Paludan, Kommandør 30.
 Pape, Mogens 321.
 Pedersen, Anders 316 — Chre-
 sten 43 — 344 — Jens 38 —
 94 — Mads 5 — Ole 4 — Poul
 Riis 29 flg. — Peder 4 — Tho-
 mas 349 flg.
 Persdatter, Maren 93.
 Petersen, R. J. 254.
 Poulsdatter, Kirsten 310.
 Poulsen, Anders 4 — 88 flg. —
 Jens Chr. 333.
 Pors, Claus, Slægten 390.
 Praem, Cay, Pr. 81 — Kaj, Pr.
 117 — Ole Bagger, Pr. 81 —
 Thomas, Pr. 222.
 Prior, A. P., Pr. 149 flg.

 Rantzau, Lensm. 42.
 Rasbech, Pr. 238, 242.
 Rasmussen, Christen 149 flg. —
 Peder 314 — Søren 312.
 Reimertsen, Jens 135.
 Reventlow, Greve 76.

- Revsgaard, Harald 394 flg. — Johanne 394.
 Richter, Mads 144.
 Roelsgaard, Chr. Pedersen Slægt 7 flg. — Niels Pedersen 6 — Niels 13.
 Rud, Johan, Lensm. 133.
 Rummelhof, Hrfgd. 62, 346.
 Røst, Pr. 236.

 Sadolin, Ole J., Pr. 247.
 Schytte, Mads, Pr. 14.
 Skaarup, Peder Madsen 18,20.
 Skeel, Albert 15 — Ingeborg 387 — Niels 387.
 Skønau, N. og F. K. 7.
 Smed, Peder 109.
 Sommer, Niels Andersen 21.
 Stampe, Jørgen Berg, Pr. 241.
 Stjernholm, Peter 20.
 Studsgaard, Biskop, 236.
 Stærk, Jens Peter 260.
 Sund, Mads Pedersen 19 — Jens 402.
 Søndergaard, Frederik 31 flg.
 Sørensdatter, Sidsel Marie 314.
 Sørensen, Christen 22 flg. — Lars 23 flg. — Lars 29 — Thøger 375 — Villads, Færgem. 133.

 Tamboe, Peder Pedersen 333 flg.
 Tauber, J. H. 82.
 Terkilsen, Anders 321 — Clemens 88.
 Thomasdatter, Anna 5.

 Thomsen, Hans Chr. 356 — Jeppe 9 — Hans 161 — Johannes 191 — Niels 323 — Thomas 387, 391.
 Thorsdatter, Maren 4, 5.
 Thostrup, Jens, Pr. 81 flg.
 Thøgersen, Christen 155.
 Toft, Lars 391 flg. — Nicolaj 393 flg.
 Tomissøn, Jens 93 flg.
 Tovsgaard, M., Pr. 112 — Søren 112.
 Trane, Jacob Andersen, Færgem. 133.
 Trap, Dorthea Jensdatter 311, 313.
 Trewens, Bertram 44.
 Tøfting, Jens Nielsen, Pr. 319 — Thomas Nielsen 319 flg.
 Tømmermand, Erik 261.

 Ubissøn, Matz 94.

 Wad, Jens 394.
 Wenøe, Anders Axelsen 345.
 Westergaard, Andrea 397.
 Wilde, Dorthea 161 flg., 168.
 Wilse, Niels B., Pr. 246.
 Vinding, Fabrikant 371.
 Vinther, Anders, Degn 311.
 Voigt, Herredsfg. 163, 166.

 Østergaard, Laurids 344 — Poul Nielsen 333.

 Zartmann 167 — Postinspektør 34, 36, 161.

Historisk Samfund for Thy og V. Han Herred

Medlemskontingentet er 4 Kr.

Nye Medlemmer kunne ved Henvendelse til Redaktør Lustrup el. Viceinspektør Hald erholde tidligere Aarbøger. Af ældre Aargange findes enkelte Ekspl.; for de yngre Aarganges Vedkm. mangler 1925, 1935, 1937, 1940—43.

Medlemmer kunne til nedsat Pris erholde følgende Skrifter:

Fortid og Nutid, udgivet af Dansk historisk Fællesforening for 6 Kr. om Aaret, Bogladepris 10 Kr.

Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, hvor Nationalmuseets Mænd fortæller om nye Fund og Iagttagelser.

Skriftens Historie i Danmark af E. Kroman, fra Reformationen til Nutiden, Bogladepris 6 Kr., for Medlemmer 3,60.

Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen af Dr. phil. Hjelholt kan atter faas til Favørpris 6 Kr. ved Henvendelse til Landsarkivar Hvitfeldt, Viborg, Postgiro 86264.
